

DELFLIA BATAVORUM

historisch jaarboek

voor Delft

1996

Delfia Batavorum

Jaarboek 1996

Historisch Genootschap Delfia Batavorum

Delft 1997

Het Historisch Genootschap Delfia Batavorum draagt dit jaarboek op
aan

mr. H.V. van Walsum, burgemeester van Delft,

voor zijn inzet om het Delfts cultuurbezit te behouden.

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van het Historisch Genootschap
Delfia Batavorum, secr. Pater Doumenstraat 9, 2286 PP Rijswijk

Redactie:

H.L. Houtzager, voorzitter

P.C.J. van der Krogt

H.W. van Leeuwen

M. van Noort, secretaris (Wilhelminalaan 214, 2625 KK Delft)

M.A. Verschuyf

Vormgeving en druk: Vis Offset Alphen aan den Rijn

Inhoud

Ten geleide	4
Jaarverslag over 1996	5
<i>A.J.H. Rozemond</i> Kroniek over 1996	13
De gebrandschilderde ramen van de Fundatie van Renswoude	25
Inleiding	
<i>M.A. Verschuyf</i> , Geschiedenis van de ramen	26
<i>T. van der Wees</i> , Maria Duyst van Voorhout, een eigenzinnige dame	29
<i>J.W.L. Hilkhuijsen</i> , Beschrijving van de gebrandschilderde Fundatieramen	32
<i>J.W.L. Hilkhuijsen</i> , Herman Veldhuis (1878-1954)	46
<i>J. Zantman</i> , Gebrandschilderd glas	50
<i>H. van der Does</i> , Restauratieverslag	53
<i>S.R. Zonneveld en M. van Noort</i> Het tolhuis aan de Delftweg tussen Delft en Rijswijk	59
<i>H.L. Houtzager</i> Pieter van Foreest, stadsgeneesheer te Delft, 400 jaar geleden overleden	67
<i>A.J.H.M. Haak</i> De gevelsteen die op twee schilderijen van Pieter de Hooch staat afgebeeld	75
<i>M. de Boo</i> Martinus Willem Beijerinck, een geniale grimbeer	90
Delftse topografie (e.a.) op de veiling	95
<i>E.J. Bult</i> Archeologische kroniek van Delft januari 1995-december 1996	107
<i>P.C.J. van der Krogt</i> Nieuwe straatnamen 1996	133
<i>J.A. Meter</i> Publicaties over Delft en Delvenaren 1996	139
Het gemeentebestuur van Delft, 1-1-1997	152
De Delftse bevolking	153
Over de auteurs	155
Naamregister	159

Ten geleide

De redactiecommissie van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum heeft voor de inhoud van het zesde jaarboek een keuze moeten maken uit de haar in het afgelopen kalenderjaar aangeboden kopij.

In de eerste plaats betreft dit een grote bijdrage van verschillende auteurs over de gebrandschilderde ramen die de Fundatie van Renswoude en ons Genootschap in 1996 de gemeente Delft hebben aangeboden bij gelegenheid van de viering 750 jaar stadsrechtverlening van onze stad. Vooruitlopend op de herdenking van de 400ste sterfdag van Pieter van Foreest, die in het voorjaar van 1997 zal plaatsvinden, treft u in dit jaarboek een biografische schets aan van deze Delftse stadsgeneesheer uit de 16e eeuw. Het gerestaureerde tolhuis op de grens van Delft en Rijswijk is het onderwerp van een rijk geïllustreerde bijdrage. In 1995 is er in de pers aandacht besteed aan prof.dr. M.W. Beijerinck die honderd jaar daarvoor in 1895 tot eerste hoogleraar in de algemene microbiologie werd benoemd. In dit jaarboek publiceren we het artikel dat in *NRC Handelsblad* gestaan heeft en waarin nader wordt ingegaan op het leven van deze internationaal befaamde wetenschapper.

Door professor Haak is een bijzondere gevelsteen, die betrekking heeft op het alhier in 1572 opgeheven klooster St. Hieronymusdal, aan de stad Delft geschonken. Over deze gevelsteen en zijn geschiedenis vindt de lezer in dit jaarboek uitvoerige informatie.

De redactiecommissie is de adverteerders en andere donateurs veel dank verschuldigd; mede door hun financiële bijdragen is deze uitgave tot stand gekomen en kon een aantal foto's in kleur worden afgedrukt. Onze dank gaat ook uit naar prof.ir. M. Gout voor zijn redactionele bijdrage en aan allen die met hun pennenvruchten dit jaarboek hebben gevuld.

De redactiecommissie

De redactiecommissie van dit jaarboek ontving op 27 april 1996 de Jan Willem Blokpenning, v.l.n.r. H.W. van Leeuwen, M. van Noort, H.L. Houtzager, M.A. Verschuyf (zie ook het jaarverslag).

Jaarverslag over 1996

Het jaar 1996 werd voor Delfia Batavorum gekenmerkt door drie hoogtepunten. Het betrof de viering van het 12de lustrum van de vereniging met een symposium. Verder de aanbieding van een geschenk aan de Delftse bevolking t.g.v. de viering van "Delft 750 jaar Stadsrechten". Als derde punt dient genoemd te worden dat onze vereniging dit jaar het duizendste lid kon begroeten.

Jubileumsymposium

Ter gelegenheid van het 12de lustrum van de vereniging in 1995, besloot het bestuur een symposium "Creatief met Delft" te organiseren en dit begin 1996 te houden, het jaar van "Delft 750 jaar Stadsrechten". Op 27 april kwamen ongeveer 100 leden en genodigden bijeen in het IHE-gebouw aan de Westvest. Na de officiële opening door burgemeester mr. H.V. van Walsum sprak als eerste mevrouw prof.dr. F Bollerey over "Vermeer, een gezicht op Delft". Om de culturele schat die Delft is en die na eeuwen nog weinig aan fascinatie heeft ingeboet te behouden, pleitte zij voor een zorgvuldige afweging van massatoerisme en het individuele toerisme. Ook is een breed aanbod van publicaties en kaarten over Delft wenselijk. Spreekster stelde verder voor de mogelijkheid te onderzoeken van een permanente expositie van een Hollands interieur uit vroeger eeuwen.

De voordracht van prof.ir. W. Röling had als titel "Gezicht op Delft". Prof. Röling stelde dat beschadiging van het beroemde schilderij "Gezicht op Delft" wereldnieuws zou zijn, maar dat met het stadsgezicht zelf achteloos wordt omgegaan. Het wordt veranderd onder het mom van verbetering en economisch belang. Maar plekken als Delft worden zeldzaam en kostbaar en zullen in de toekomst juist een economische motor blijken te zijn.

Mr. C.J.D. Waal besprak in zijn lezing "Delft, Bestuurlijke Verbeelding" de eigen identiteit van Delft door zijn rijke cultuur en monumenten. Hierdoor zal er een blijvend onderscheid met Den Haag en Rotterdam zijn. Zowel het gemeentebestuur als de leden van Delfia Batavorum en de Delftse burgers dienen deze unieke stad zorgvuldig te beheren. Zij behoren hierbij elkaar als bondgenoten te ervaren in hun gemeenschappelijke liefde voor de stad.

Als intermezzo werden de lezingen afgewisseld met gedichten over Delft die werden voorgedragen door leerlingen van het Stanislas College te Delft. Hierna werd onder leiding van prof.ir. A.J.H.M. Haak een geanimeerde fo-

rumdiscussie gehouden waarin vragen van de aanwezigen werden beantwoord.

De middag werd besloten met een aperitief dat werd aangeboden door het bestuur.

De lustrumcommissie onder voorzitterschap van prof.dr. J.J. van Loef kan terugzien op een zeer geslaagde bijeenkomst die uitstekend was georganiseerd. Het gebodene werd door de aanwezigen met veel belangstelling gevolgd.

Geschenk ter gelegenheid van Delft 750 jaar Stadsrechten

Ter gelegenheid van de herdenking van "Delft 750 jaar Stadsrechten" werd door de leden van Delfia Batavorum en de regenten van de Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude een cadeau aangeboden aan de Delftse bevolking. Hiervoor werd door onze leden ruim f 9.300,- bijeengebracht. Het geschenk bestond uit zes glas-in-loodmedaillons die oorspronkelijk deel uitmaakten van twee grote glas-in-loodramen in het voormalige gebouw van de Fundatie aan de Oude Delft 137/139. Zij werden in 1911 ontworpen door Herman Veldhuis en gemaakt in het Atelier van Gebrand Glas 't Prinsenhof van Jan L. Schouten te Delft. In overleg met de Fundatie werden de ramen, die jarenlang waren opgeslagen, door Glashandel Zantman BV te Delft, in overleg met het Centraal Laboratorium te Amsterdam, gerestaureerd. Na verkregen toestemming van het College van Burgemeester en Wethouders en de Commissie voor welstand en monumenten werden zij geplaatst in de Weeskamer van het stadhuis.

In een feestelijke bijeenkomst van het College van Regenten van de Fundatie en bestuur en leden van Delfia Batavorum werden de ramen op 4 oktober aangeboden aan burgemeester mr. H.V. van Walsum. Hierbij was ook de burgemeester van Utrecht als auditeur van de Utrechtse Fundatie aanwezig.

*Bloemen voor het
duizendste lid van
Delfia Batavorum.*

Het ledenbestand

Als duizendste lid werd in december ingeschreven mevrouw R. Fornerod. Voor het eerst sinds jaren is het ledental weer gestegen tot meer dan duizend; op 31 december waren 1009 personen lid of gezinslid van onze vereniging. Dankzij de inspanning van velen, in het bijzonder bestuursleden, konden dit jaar 188 nieuwe leden worden ingeschreven. Deze groei is mede te danken aan het beschikbaar zijn van de wervingsfolder ontworpen door de heer P.A. van Koppen van de publiciteitscommissie. Er werden 35 leden uitgeschreven, waarvan vijf wegens overlijden. Om verschillende redenen beëindigden 22 personen hun lidmaatschap, terwijl er acht nalieten hun contributie te betalen, ook na herhaalde verzoeken.

Algemeen

- Op 13 juli 1996 overleed na een ziekte van enkele maanden de heer ir. H.H. Vos. De heer Vos was enkele jaren bestuurslid van Delfia Batavorum. Vele jaren vertegenwoordigde hij het genootschap in de Commissie Monumentendag en in de Archeologische Werkgroep. In 1992 werd het jaarboek van Delfia Batavorum opgedragen aan het echtpaar Vos-de Koning als blijk van erkentelijkheid voor hun grote verdiensten voor onze vereniging. Op 27 april 1996 werd hem door burgemeester Van Walsum de gemeentepenning uitgereikt. Met zijn overlijden betreuren wij het verlies van een belangstellend en meelevend lid dat grote verdiensten voor ons genootschap heeft gehad.

- Na afloop van het symposium op 27 april 1996 werd door de voorzitter het erelidmaatschap van onze vereniging uitgereikt aan ir. K.J.H.W. Deen. Het bestuur wilde hiermee zijn waardering laten blijken voor de jarenlange inzet van de heer Deen voor Delfia Batavorum, met name de organisatie van het 11de lustrum en de publicatie van "Delft wordt modern".

- Eveneens aan het einde van het symposium deelde de voorzitter verder mee dat het bestuur had besloten de Jan Willem Blokkenpenning toe te kennen aan de redactiecommissie van Delfia Batavorum. De commissie heeft, bijna in ongewijzigde samenstelling, gedurende een reeks van jaren de publicaties van onze vereniging verzorgd.

- In 1995 en 1996 vertegenwoordigde dr. M.A. Verschuyf Delfia Batavorum in de Raad van Advies voor de viering "Delft 750 jaar Cultuurstad".

- De bouwhistoricus, drs. J.F. Dröge, gaf in het voorjaar een cursus over de architectuur van historische gebouwen in Delft. De lessen werden gegeven in het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst, afgewisseld door stadswandelingen en werden door ongeveer 20 belangstellenden gevolgd.

- Op 12 september werd het eerste exemplaar van de Delftse Monumentengids door wethouder ing. W.A.G. van Leeuwen uitgereikt aan de voorzitter van Delfia Batavorum.

- Tijdens de Delftdag op 31 augustus en de Open Monumentendag op 14

september was het bestuur aanwezig met een kraam. Er werden inlichtingen over de vereniging en over Delft gegeven en er werden boeken verkocht. Ook kon een aantal nieuwe leden worden ingeschreven.

- Zoals het plan was zijn dit jaar bijna alle boeken uit het boekenbezit van Delfia Batavorum, die niet op Delft betrekking hebben, aan belangstellenden verkocht.

- Door het bestuur is een wijziging van de statuten voorbereid. Enkele artikelen konden vervallen of werden aangepast. Tijdens de jaarvergadering in 1997 zullen de nieuwe statuten aan de leden worden voorgelegd.

- Aan een aantal leden werd desgevraagd informatie verstrekt over onderzoeken waaraan door hen werd gewerkt.

- De Vereniging Open Monumenten heeft de leden van Delfia Batavorum de mogelijkheid geboden om tegen een sterk gereduceerd bedrag (f 10,- per jaar) lid te worden van deze vereniging. Meer dan 160 van onze leden maakten gebruik van dit aanbod en ontvingen vier keer per jaar het tijdschrift "Monumenten".

Lezingen

In 1996 werden negen lezingen gehouden, waarvan twee middaglezingen.

- Op 24 januari sprak de heer L.F.J.Z. Bracco Gartner in het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst over "Delftse pijpenkoppen". De spreker is in het bezit van ongeveer 10.000 pijpen, afkomstig uit bodemvondsten en beoefent tabacologie als hobby. De lezing werd herhaald op 31 januari. Na afloop van beide lezingen was er gelegenheid om de tentoonstelling over hetzelfde onderwerp, die was ingericht in het gebouw van de Archiefdienst, te bezichtigen.

- Op 29 februari gaf de stadsarcheoloog, drs. E.J. Bult, een lezing over "Archeologie in Delft". Er werd speciale aandacht gegeven aan de functies van de verschillende delen van de stad en aan Delftse bierbrouwerijen.

- Na afloop van de jaarvergadering op 26 maart sprak de gemeentearchivaris, dr. G. Verhoeven, over "Delft 750 jaar". In zijn lezing lichtte de heer Verhoeven de tekst van het Delftse stadskeur uit 1246 en de stichting van de stad toe.

- Als inleiding op de excursie naar Gorinchem en Loevestein gaf de heer R.F. van Dijk op 20 mei een lezing over de geschiedenis van Gorinchem.

- Ook de lezing op 3 september door de heer H.A.R. Hovenkamp, oud-slotvoogd van Loevestein, ging vooraf aan de excursie.

- De heer F.W. van Ooststroom verzorgde op 15 oktober een lezing over "Johannes Vermeer en het lachende meisje". In zijn voordracht werd o.a. de betekenis van de topografische kaarten, afgebeeld op de schilderijen van Vermeer, toegelicht.

- Het oorlogsschip "Delft" stond centraal in de middaglezing op 19 november. De geschiedenis vanaf de bouw in 1781 tot de ondergang voor de kust van Kamperduin in 1797 werd besproken door de heer J.B. Fischer

Fzn. De spreker toonde ook verschillende voorwerpen die recent uit het wrak van het schip waren opgedoken.

- De laatste lezing van het jaar werd op 10 december gegeven door prof.dr. M.J. van Lieburg. Op boeiende wijze besprak hij de geschiedenis van de wesen- en bejaardenzorg in Delft in vorige eeuwen.

Excursies

- De grote jaarlijkse excursie werd dit jaar niet op een vrijdag en daarop volgende zaterdag georganiseerd, maar op twee zaterdagen. Door de eerste excursie in juni te houden en de tweede in september hadden leden die mogelijk één der keren door vakantie of anderszins verhinderd waren, alsnog gelegenheid mee te gaan. Verder werd verwacht dat het verkeer op zaterdag minder druk zou zijn.

Op 8 juni en op 28 september werd een uitgebreid bezoek gebracht aan Gorinchem, Slot Loevestein en Woudrichem. Via de Alblasserwaard ging het per bus naar Gorinchem waar onder leiding van een gids een stadswandeling werd gemaakt. Na de lunch werd overgestoken naar Woudrichem en ging het richting Slot Loevestein waar een zeer boeiende rondleiding volgde.

- Op 6 november werd de Kamer van Charitaten bezocht. Na een inleiding door de heer W. Havenaar over de geschiedenis van de Kamer was er gelegenheid om de historische ruimte en de uitgestalde voorwerpen en afbeeldingen te bekijken.

Het bestuur

In de jaarlijkse ledenvergadering op 26 maart namen mevrouw G.W.A. de Groot-Op den Brouw en de heer J. Grakist afscheid als bestuurslid. Mevrouw de Groot had negen jaar zitting in het bestuur en was statutair niet herkiesbaar. De heer Grakist had zich na zes jaar zitting niet herkiesbaar gesteld. In de ontstane vacatures werden mevrouw W.J.B.I. Leupen-van den Bosch en mevrouw M. Poppink-de Kleer gekozen. Zij zullen de excursies organiseren. In oktober trad de heer M.W. Hazeveld toe tot het bestuur. Hij zal ondermeer zorg dragen voor de audiovisuele ondersteuning bij de lezingen.

Mevrouw A.M. Bergman heeft zich bereid verklaard het beheer van de bibliotheek op zich te nemen. Sedert november maakt zij als bibliothecaresse deel uit van het bestuur. Het bestuur verwacht dat het boekenbezit van de vereniging gecatalogiseerd zal worden en over enige tijd weer toegankelijk zal zijn voor de leden.

Publicaties

- Het vijfde jaarboek dat tijdens de jaarvergadering op 27 april verscheen, is door de redactiecommissie opgedragen aan de heer J. Grakist, de scheiden-

de secretaris, voor de consciëntieuze wijze waarop hij jarenlang het secretariaat van Delfia Batavorum heeft vervuld. Het uitstekend verzorgde jaarboekje stond in het teken van de 750 jaar oude stadsrechten van Delft. Het omslag was gelijk aan de wervingsfolder die dit jaar verscheen.

- De teksten van de voordrachten en gedichten en van de forumdiscussie die bij het lustrumsymposium werd gehouden, werden gebundeld. Het boekje dat werd verlicht met tekeningen door H.L. Houtzager, werd tegen kostprijs aan belangstellenden aangeboden.

- Het convocaat kreeg dit jaar een nieuwe indeling en opmaak. De redactie verwacht dat het de leesbaarheid zal vergroten. Een andere belangrijke overweging om hiertoe over te gaan was de kostenbesparing die werd bereikt. Het convocaat kan nu voor het grootste deel in eigen beheer worden verzorgd.

W.C.M. Zwennis, secretaris

Jaarverslag van de Commissie Behoud Stadsschoon

In het afgelopen jaar kwam de commissie zeven keer bijeen. Gespreksthema was onder meer de parkeerproblematiek in de binnenstad en de voorgenomen bouw van een parkeergarage aan de Nieuwe Langendijk. Inmiddels heeft de gemeente van de bouw van deze garage afgezien. Verder heeft de commissie bij burgemeester en wethouders bezwaar gemaakt tegen de plaatsing van zogenoemde billboards op tal van kruispunten binnen de bebouwde kom. Ook heeft de commissie commentaar geleverd op het verlenen van een sloopvergunning voor het voormalige politiebureau en de naastgelegen "Hazeveldpanden", zonder dat er zicht was op een spoedige goedkeuring van het woningbouwplan dat ter plekke zal worden gerealiseerd. Over de kwaliteit van het plan was de commissie verdeeld. De commissie was aanwezig bij de presentatie van het door architect Gunnar Daan gemaakte ontwerp voor het Zuidpoortgebied. De hier geplande parkeergarages t.b.v. de binnenstad kunnen echter alleen worden gebouwd als er flink wat winkels komen. Dit zal ongetwijfeld ten koste gaan van de winkels in de binnenstad. Als hiervoor in de plaats het wonen terugkomt zou dit nog niet zo ongunstig zijn, maar gevreesd moet worden dat de horeca het gat vult. Tenslotte heeft de commissie ingesproken op de discussienota over de "ontwikkelingsvisie 1997", een soort gemeentelijk structuurplan, maar dan zonder wettelijke status. In het kader van Delft 750 jaar hebben leden van de commissie bijdragen verzorgd in de aan Delft gewijde nummers van de tijdschriften Heemschut en Monumenten.

EN. Vroom, secretaris

Bestuur Delfia Batavorum

Voorzitter: dr. M.A. Verschuyl

Secretaris: dr. W.C.M. Zwennis

Penningmeester: ir. J.F. van Heel

Tweede voorzitter: mevr. W. van Reijen-Mienis

Tweede secretaris: mevr. E.M.C. Emeis

Lezingen: P. Koops

Excursies: mevr. W.J.B.I. Leupen-van den Bosch

Excursies: mevr. M. Poppink-de Kleer

Commissie Behoud Stadsschoon: ir. J.G. Wegner

Lid: M.W. Hazeveld

Bibliotheek: mevr. A.M. Bergman

Ereleden

P. Bouwmeester† (1950)

Mr. en mevr. G.E. van Walsum† (1951)

Mr. H.E. Phaff (1952)

P.C. Visser† (1959)

J. van Oel† (1969)

Jkvr. dr. C.H. de Jonge† (1970)

C.D. Goudappel (1976)

A.J.J.M. van Peer† (1977)

G.G. Kunz† (1982)

Mevr. J.M. de Wijs-Kamp† (1984)

Drs. A.J.H. Rozemond (1985)

Ir. K.J.H.W. Deen (1996)

Commissie Behoud Stadsschoon

Ir. J.G. Wegner (voorzitter)

Ir. J.K. Abels

Mevr. P.C. van der Heijden-
Wolfhagen

Ir. M. Tillema

Ir. B.D. Verbrugge

Ir. F.N. Vroom

Redactiecommissie

Dr. H.L. Houtzager (voorzitter)

Dr. P.C.J. van der Krogt

H.W. van Leeuwen

M. van Noort

Dr. M.A. Verschuyl

J.W. Blokpenning

D. Wijbenga† (1993)

Drs. A.J.H. Rozemond (1994)

Oudheidkundige

Werkgemeenschap Delft (1995)

Redactiecommissie

Delfia Batavorum (1996)

Jubileumcommissie

Prof.dr. J.J. van Loef (voorzitter)

Mevr.mr. G.W.A. de Groot-Op
den Brouw

Prof.ir. A.J.H.M. Haak

Ir. J.F. van Heel

Mevr. W.J.B.I. Leupen-van den
Bosch

Dr.ir. M. Tienstra

Publiciteitscommissie

PA. van Koppen

Drs. B.W. Raymakers

Vertegenwoordiger van Delfia
Batavorum in de Commissie
Monumentendag en in de
Archeologische Werkgroep:
vacant

ENERGIE EN SERVICE: DAG IN, DAG UIT.

Energie Delfland N.V.

Bezoekadres:
Energieweg 20, Delft.
Postadres:
Postbus 516,
2600 AM Delft.
Telefoon (015) 251 46 90.
Telefax (015) 262 19 85.

Energie Delfland levert het.

Energie Delfland levert het: gas en elektriciteit en in Delft ook water. Plus alles wat daarbij hoort. Zoals een deskundig en vriendelijk antwoord op uw vragen. Tips om te besparen op energie. En attente service.

Kortom, de zekerheid dat wij ons best doen continu kwaliteit te leveren. En, dat u ons voor een storing altijd kunt bellen, dag en nacht.

Klantenservice: ook voor storingen elektriciteit, gas en water in Delft (dag en nacht), boilers en geisers: telefoon (015) 251 46 90.

U kunt ons ook bezoeken: dagelijks van maandag t/m vrijdag van 8.00-16.00 uur.

Energie Delfland

Kroniek over 1996

samengesteld door drs. A.J.H. Rozemond

Januari

- 9 Op 78-jarige leeftijd overlijdt J.C.A. Rethans, gedurende vele jaren conrector van het Sint Stanislas College. Hij was van 1960 tot 1974 lid van de gemeenteraad voor de KVP. Voorts was hij één van de oprichters van de hockeyclub Ring Pass.
- 12 Met een gevarieerd programma wordt het Theater de Veste officieel geopend.
- 19 Op 67-jarige leeftijd overlijdt Dries Peute, de eerste bondstrainer van de Koninklijke Nederlandse Zwembond. Menig zwemmer en zwemster heeft onder zijn leiding records gebroken en kampioenschappen behaald. Hij was erelid van de Delftse zwemvereniging Raket.

Februari

- 1 L. de Haan treedt als rector in dienst van de Stedelijke Scholengemeenschap Hugo Grotius.
- 1 Het Filmhuis verhuist van de Kromstraat naar het Doelenplein, waar het onder de naam Lumen zal voortgaan met het vertonen van de "betere films".
- 14 Huyse van Sint Christoffel aan de Papenstraat bestaat 585 jaar. Rond dit feit zijn allerlei feestelijkheden georganiseerd voor bewoners en personeel.

Rectificatie.

In de kroniek over 1995, verschenen in het vorige jaarboek, staat abusievelijk op pagina 5 vermeld, dat ir. J.A.C.E. van Roermund lid was van de gemeenteraad voor de Partij van de Arbeid. Dit moet zijn voor de Katholieke Volks Partij.

- 15 Het Sportfondsenbad aan de Weteringlaan bestaat 60 jaar. Dit heuglijke feit wordt met diverse activiteiten in het zwembad gevierd.
- 19 Op 81-jarige leeftijd overlijdt Oscar van Leer, oprichter van de Optische Industrie "Oldelft" (1938). Hij was niet alleen een veelzijdig industrieel, maar ook een opvallend weldoener. Via de Van Leer Group Foundation werden jaarlijks tientallen miljoenen gulden beschikbaar gesteld om projecten voor achtergestelde kinderen in circa veertig onderontwikkelde landen te kunnen financieren.
- 20 M. Pool, directeur van de openbare basisschool De Eglantier, overhandigt een bedrag van fl. 3.000,- aan A.J.M. Kroonen, bestuurslid van Unicef-Delft. De leerlingen van deze school hebben het geld verdiend met een kerstmarkt.
- 28 Gedeputeerde H. van der Goot verricht in de Oude Kerk onder grote belangstelling de officiële "opening" van Delft, cultuurstad van Zuid-Holland voor 1996. Tegelijkertijd is daarmee de tentoonstelling "Delftse Meesters: tijdgenoten van Vermeer", die in het Prinsenhof is ingericht binnen het kader van Delft 750 jaar stadsrechten, geopend.

Maart

- 1 Het Technisch Museum heeft een nieuwe directeur. Dr. H.G. Heijmans volgt de inmiddels vertrokken directeur M.J. Frölich op.
- 1 De 87-jarige Delftenaar F Delfgauw is 70 jaar lid van het NVV, thans FNV. Landelijk voorzitter Johan Stekelenburg komt hem daarmee persoonlijk gelukwensen.
- 10 De Delftse schermvereniging Prometheus organiseert vanwege haar 30-jarig bestaan de nationale kampioenschappen sabelschermen. De Delftenaar Etienne van Cann verovert de titel bij de heren.
- 12 De krachtsportclub Sandow viert op gepaste wijze zijn honderdjarig bestaan.
- 18 De juniorenploeg van korfbalclub Excelsior behaalt het Nederlands kampioenschap zaalkorfbal. Daarmee promoveert het team - de A-1 van de club - naar de hoogste juniorenklasse van Nederland.
- 19 Mr. Pieter van Vollenhoven namens de stichting Nationaal Restauratie Fonds en wethouder W.A.G. van Leeuwen namens de gemeente Delft ondertekenen een contract, waardoor het voor de gemeente mogelijk wordt om meer monumenten te laten restaureren voor hetzelfde geld.

- 21 Z.K.H. Prins Claus opent een tweedaagse conferentie, waarbij ook de ministers van Buitenlandse Zaken van Nederland en Duitsland aanwezig zijn, de heren Van Mierlo en Kinkel. Twee jaar geleden was afgesproken elk jaar een Nederlands-Duitse conferentie te beleggen, waarin allerlei van belang zijnde zaken aan de orde gesteld kunnen worden. Dit ter versterking van de wederzijdse betrekkingen. De conferentie in Delft is het eerste resultaat van deze afspraak.
- 28 Mevrouw C.M. van der Bie-van Vliet neemt afscheid van de gemeenteraad wegens haar benoeming tot burgemeester van Moordrecht. Mevrouw Van der Bie was bijna veertien jaar raadslid voor de PvdA, waarvan circa acht jaar als wethouder. Als blijk van waardering kent de raad haar de erepenning van de gemeente toe.
- 29 Het nieuwe filmhuis 'Lumen' aan het Doelenplein wordt officieel geopend door wethouder Bonthuis. Daarmee start hij tevens een filmfestival 'Het licht van Vermeer', waarin de invloed van de 17de-eeuwse schilderkunst op de camera centraal staat.
- 30 Bij de uitreiking van de Zilveren Camera wordt aan de Delftse fotograaf Roel Visser de eerste prijs toegekend in de categorie dagelijks nieuws. Hij wint de prijs met een serie foto's van een "leerfeest" en van de verkiezing van "mister leather" in discotheek Roxy.
- 30 De Delftse Opera Compagnie houdt een scenische repetitie van de opera "François Guyon" in de stationshal van Den Haag Centraal. De opera is geschreven ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van Delft als stad en behandelt de laatste maanden uit het leven van Willem van Oranje, gezien vanuit het perspectief van zijn moordenaar, Balthasar Gerards, alias François Guyon.
- 31 Balletschool Antoinette aan de Raamstraat viert haar 10-jarig bestaan, alsmede het 25-jarig jubileum van de leidster van de school Antoinette Steinman.

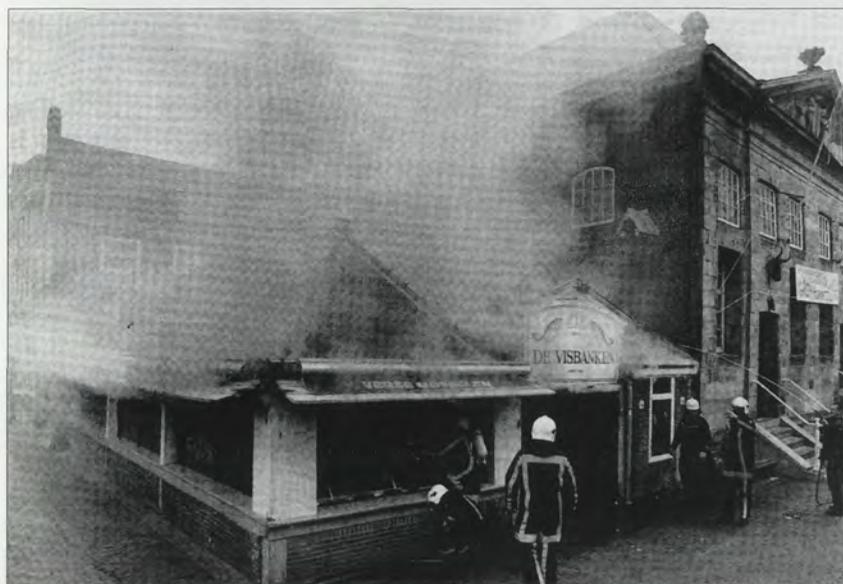
April

- 4 De nieuwbouw van Energie Delfland wordt officieel geopend door president-commissaris J. de Prieëlle en algemeen-directeur C.J. Remijnse.
- 4 In de synagoge wordt een gemeenschappelijke seideravond gehouden. Dat is de maaltijd, waarmee het joodse paasfeest begint. Centraal hierbij staat de herdenking van de uittocht van de joden uit Egypte.

4 april.

- 10 Een korte felle brand legt een gedeelte van de visbanken op de hoek van de Hippolytusbuurt en de Camaretten in de as. De schade aan het historische pand wordt geschat op circa twee ton.
- 13 De dames van de volleybalclub Delta veroveren de titel in de derde divisie E.
- 14 De dames van de hockeyclub DSHC worden kampioen in de eerste klasse en die van de hockeyclub Hudito in de tweede klasse.
- 15 Op deze dag wordt officieel herdacht, dat graaf Willem II van Holland 750 jaar geleden aan Delft stadsrechten verleende. 's Middags vindt een nagenoeg besloten buitengewone raadsvergadering plaats, waarin onder meer gemeentearchivaris dr. G. Verhoeven uiteenzet wat er destijds heeft plaatsgevonden. De feestdag wordt besloten met de première van de opera François Guyon. Na afloop krijgt de Delftse Opera Compagnie de gemeentepenning uit handen van burgemeester Van Walsum.
- 17 De archeologische dienst van de gemeente stuit op sporen van Romeinse en vroeg-middeleeuwse bewoning in het terrein tussen de spoorbaan en de Crommelinlaan.

10 april.

- 20 Het Jostiband Orkest van verstandelijk gehandicapten geeft in de aula van de TU een concert samen met het 'Prinsstad Mannenkoor' en het mannenkoor 'Eendracht Maakt Macht' uit 's-Graveland.
- 27 In het kader van zijn 60-jarig bestaan (in 1995) en van 750 jaar stadsrechten Delft organiseert het Historisch Genootschap Delfia Batavorum een symposium, getiteld "Creatief met Delft". Na afloop van het symposium werd ir. K.J.H.W. Deen erelid van Delfia Batavorum, kreeg de redactiecommissie van Delfia Batavorum de Jan Willem Blokpenning uitgereikt en kreeg ir. H.H. Vos de gemeentepenning wegens zijn verdiensten voor onder meer het oudheidkundig bodemonderzoek in Delft.
- 28 De rugbydames van de Delftse studentenvereniging Thor behalen - voor de vierde keer in successie - het Nederlands kampioenschap.

Mei

1 PvdA-kopstukken zijn te gast in Delft in verband met de 1-meiviering en het vijftigjarig bestaan van de partij in Delft. Onder hen bevinden zich premier Kok en de ministers Pronk en Ritzen.

- 6 Broer en zus Marten en Meike Wortel worden in hun categorie nationaal kampioen schaken.
- 8 56 rolstoelers maken gebruik van de mogelijkheid de tentoonstelling 'Delftse Meesters: tijdgenoten van Vermeer' te bekijken. Het museum is ontoegankelijk voor invalidenwagentjes. Men besloot voor één keer hieraan tegemoet te komen door met behulp van de spierkracht van sportschool Koster deze groep Delftenaren de gelegenheid te bieden de expositie te bezichtigen.
- 9 Rector magnificus Prof. K.F. Wakker slaat aan de Mekelweg de eerste paal voor een nieuwe universiteitsbibliotheek. Het ontwerp is van de architecte Francine Houben van het Delftse architectenbureau Mecanoo. Het gebouw moet in oktober 1997 gereed zijn.
- 11 Met een vrolijk feest viert de kinderboerderij in de Delftse Hout zijn dertigste verjaardag.
- 11 Vanwege Delft 750 jaar en Delft Cultuurstad en ter gelegenheid van de Nationale Molendag wordt molen De Roos in de Phoenixstraat versierd met blauwwitte zeildoeken aan de wieden. De doeken waren gemaakt door leerlingen van de 5 mei Daltonschool.
- 14 W.M.C. van Zaalen krijgt de gemeentepenning opgespeld voor onder meer zijn inzet voor de Herman Broerenstichting, waarvan hij vijftien

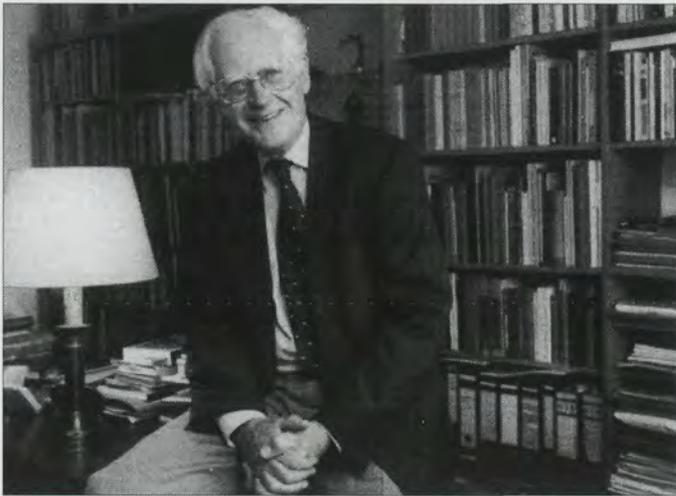
28 mei.

jaar voorzitter is geweest. De stichting houdt zich bezig met het neutraal en algemeen bijzonder onderwijs.

- 15 Op 53-jarige leeftijd overlijdt Henny van Berkum, secretaris van de voetbalvereniging BEC.
- 17 De burgemeesters van Haarlem en van Delft, J.J.H. Pop en H.V. van Walsum, openen in het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst de tentoonstelling 'Delft 750 jaar geleden'. Op de expositie staan centraal de originele stichtingsoorkonden van beide steden uit respectievelijk 1245 en 1246.
- 25 De damesvoetbalclub KFC'71 viert zijn 25-jarig bestaan. De club is de oudste damesvoetbalclub in Nederland.
- 26 Het mannenkoor Balder, een ondervereniging van de Katholieke Studenten Vereniging Sanctus Virgilius, viert zijn vijftigjarig bestaan met een concert van romantische en moderne muziek.
- 28 Dick van Leeuwen, eigenaar van restaurant 'De Schaapskooi' aan de Korftlaan, ontvangt de erepenning van Koninklijk Horeca Nederland voor zijn inzet als bestuurslid van de afdeling Delft.
- 29 Aan de Westvest wordt begonnen met de sloop van het voormalige politiebureau.

Juni

- 2 De hogesnelheidstrein 'de Thalys' is opgenomen in de nieuwe dienstregeling van de Nederlandse Spoorwegen en passeert meerdere malen Delft. Of dit zo blijft en hoe, daarover is het laatste woord nog niet gezegd.
- 5 Een felle brand verwoest het buurthuis Wending aan de Raamstraat. Brandweer en politie zijn ervan overtuigd dat het vuur is aangestoken. Het pand is in het begin van de jaren dertig als kleuterschool gebouwd.
- 9 De tentoonstelling 'Delftse Meesters: tijdgenoten van Vermeer' heeft 135.000 bezoekers getrokken.
- 12 Prof. H.J.A. Duparc wordt benoemd tot gouden erelid van de Mijnbouwkundige Vereniging wegens zijn uitzonderlijke verdiensten de vereniging bewezen. Hij was al sinds 1964 'gewoon' erelid. Het is voor de vierde keer in het 104-jarig bestaan van de vereniging, dat iemand benoemd wordt tot gouden erelid.

21 juni.

- 15 Wethouder Van der Hout opent in molen De Roos de expositie 'De Delftse windmolens'. Daarmee is tevens het project tot verbetering van de toegankelijkheid van de molen afgesloten.
- 16 De Amerikaanse schrijver Chaim Potok wordt ererabbijn van de Delftse synagoge. "U bent rabbijn zonder synagoge, terwijl wij een synagoge hebben zonder rabbijn. Wij zouden u graag willen vragen of u ererabbijn bij ons wilt worden". Aldus mevrouw A. Turksma, voorzitter van de culturele commissie van de synagoge.
- 19 Piet en Annie Vermeer worden begiftigd met de gemeentepenning. Zij hebben voor de vijftigste keer de avondvierdaagse georganiseerd.
- 21 De gynaecoloog dr. H.L. Houtzager neemt afscheid van het Reinier de Graaf Gasthuis. Op 1 juni 1971 begon hij zijn loopbaan in het voormalige Sint Hippolytus Ziekenhuis.
- 21 Na 22 jaar beleeft Delft weer een echte taptoe op de Markt. Zeven corps treden aan voor een sprankelende show. Ondanks de stromende regen zagen 35.000 toeschouwers het showcorps Excelsior de rij openen. Tevoren kreeg de taptoecommissie van dit corps de gemeentepenning voor de bijzondere inspanningen verricht bij de organisatie van deze middag.
- 23 Een volle Markt zingt mee tijdens de korenmiddag, daarmee de sfeer van de Volkszangdagen van weleer oproepend. Ook nu dirigeert Pierre

van Hauwe de Delftse koren, de Koninklijke Politiekapel Haaglanden en een veelkoppig publiek.

- 27 Burgemeester Van Walsum draagt de synagoge aan de Koommarkt over aan de Stichting Behoud Synagoge Delft. Na restauratie zal het gebouw dienst gaan doen als centrum voor de joodse cultuur.

Juli

- 9 Thijs Sikking krijgt ter gelegenheid van zijn 30-jarig jubileum als dirigent van diverse koren, waaronder de Robbedoezen, een koninklijke onderscheiding, te weten ridder van de zesde graad in de Orde van Oranje-Nassau.
- 13 Kort voor zijn tachtigste verjaardag overlijdt ir. H.H. Vos. Hij maakte van 1961 tot 1964 en van 1969 tot 1971 deel uit van het bestuur van ons genootschap.
- 18 Op 75-jarige leeftijd overlijdt G.P. van Cranenburgh, van 1978 tot 1982 gemeentesecretaris van Delft.
- 27 De Holland-Acht met aan boord Niels van der Zwan van Proteus-Eretes en stuurman Jeroen Duyster van Laga wint bij de Olympische Spelen in Atlanta (VS.) een gouden medaille. De roeier Eeke van Nes van Laga wint daar samen met Irene Eijs de bronzen medaille in de dubbel twee.

Augustus

- 9 De oudste inwoner van Delft, mevrouw K.M. Vervloet-Reijnhout viert haar 104de verjaardag.
- 15 Aan de Juniusstraat begint men aan de sloop van het voormalige Oscar Romero College. Hier komt het uitvaartcentrum De Laatste Eer, dat nu nog is gehuisvest aan de Oostsingel.
- 16 De drie Delftse roeiers, die in juli in Atlanta (VS.) een Olympische medaille wonnen, worden vooral luidruchtig ingehaald. In de hal van het stadhuis krijgen zij uit handen van wethouder Boelens de gemeentepening uitgereikt.
- 17 Voor de derde achtereenvolgende keer ging de finale van het toernooi om de Stad Delft Bokaal tussen Vitesse en DHC. De laatste won en sleepte daarmee de beker voor de tiende maal in de wacht.
- 27 De Ronde van Nederland doet Delft aan.

September

- 3 Janneke Zomervrucht neemt afscheid van de gemeenteraad. Gedurende tien jaar zat ze voor de PvdA in de raad. Zij wordt opgevolgd door R.A.M. Hollink.
- 7 In het kader van 750 jaar Delft wordt een historische dag gehouden. Eén van de hoogtepunten is het optreden van koorddanser Ramon Kelvin uit Milaan. Hij herhaalde een stunt uit 1548 en liep zonder net of lijn op 25 meter hoogte van de Nieuwe Kerk naar het Stadhuis.
- 11 De stichting De Eland wordt door de rechtbank in Den Haag failliet verklaard. Het jongeren centrum aan de Burgwal was al enige tijd gesloten.
- 12 De voorzitter van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum, dr. M.A. Verschuyf, neemt het eerste exemplaar van de Delftse monumentengids, getiteld "Monumenten in Delft" van wethouder W.A.G. van Leeuwen in ontvangst.
- 13 Z.K.H. Prins Claus opent in de Oude Kerk de tiende landelijke Open Monumentendag. Delft is uitgekozen voor de officiële openingshandeling in verband met het 750-jarig bestaan van de stad.
- 13 De gemeente Delft krijgt van prof.ir. A.J.H.M. Haak een gevelsteen uit 1614 cadeau, die voorheen ingemetseld was in het pand Oude Delft 159. Prof. Haak overhandigt de steen aan burgemeester Van Walsum ter plaatsing in Het Prinsenhof. In de gevel van het pand Oude Delft 159 is een replica aangebracht (zie hierover de bijdrage van prof. Haak elders in dit jaarboek).
- 30 De bakkerij Van den Berg - van 'Kees bakt het zelf' is uit de binnenstad verdwenen en daarmee de lekkere geur van koekjes. De nieuwe vestiging aan de Schieweg wordt op feestelijke wijze geopend door mevrouw E.S. van den Berg-Weerheim.

Oktober

- 4 Tijdens een feestelijke bijeenkomst vindt in het stadhuis de onthulling plaats van zes glas-in-loodramen. De ramen vormen het geschenk van de Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude en van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum aan de Delftse bevolking ter gelegenheid van de viering van Delft 750 jaar stadsrechten (zie de bijdrage elders in dit jaarboek).
- 5 De gymnastiekvereniging Excelsior bestaat negentig jaar. Op grootse wijze wordt dit jubileum gevierd met een uitvoering in sporthal De Bui-

tenhof. Bij die gelegenheid krijgt W. IJsseling, al 50 jaar (bestuurs)lid, de gemeentepenning uit handen van wethouder Bonthuis.

- 5 Burgemeester Van Walsum reikt de gemeentepenning uit aan mevrouw W.F.M. Meinema-Meinema. Zij is al 25 jaar belangeloos werkzaam bij het Interkerkelijk Jongeren Diaconaat.
- 12 Elckerlyc is terug in Delft. Van 1950 tot 1970 voerde de Nederlandse Comedie dit middeleeuwse mysteriespel jaarlijks op in de kruidentuin van Het Prinsenhof. De laatste opvoeringen vonden plaats in de Oude Kerk (1971) en in de Aula van de T.U. (1973). Het Delfts Toneel Gezelschap brengt nu op vijf avonden het spel ten uitvoer, wederom in de Oude Kerk.
- 20 De Buddy's vieren het 30-jarig bestaan met een concert in Theater de Veste. Bij die gelegenheid krijgt Ton Buitinga, die al 29 jaar dirigent van het jongenskoor is, een koninklijke onderscheiding.
- 28 In een meer dan uitverkochte Aula van de T.U. geven een geleghedskoor en -orkest onder leiding van Pierre van Hauwe een concert met werken van de componist Carl Orff en van enige van zijn navolgers. Het concert, georganiseerd als een hommage van de Vrije Akademie Westvest aan de dirigent, is een groot succes.

November

- 4 Met de restauratie van het praalgraf van Willem van Oranje wordt een begin gemaakt. De renovatie is nodig, omdat het marmer aangetast blijkt te zijn door zouten. Hierdoor laten gaandeweg stukjes steen los. In totaal gaat het project vier jaar duren.
- 6 Op 81-jarige leeftijd overlijdt J.B. van Holst, oprichter, dirigent en erevoorzitter van de Christelijke Muziek Vereniging 'Prins Hendrik'.
- 11 Ook de Oude Kerk is hard aan restauratie toe. Burgemeester Van Walsum geeft, samen met een aantal Hervormde predikanten, het startsein voor een in de hele stad te houden huis-aan-huiscollecte, die ruim f 39.000 zal opbrengen.
- 11 Ger Timpman wordt gekozen tot Stadsprins. Gedurende de carnavals-tijd zal hij door het leven gaan als Ger de Eerste, Kabbelaar de Een en Twintigste.
- 18 Het filiaal van de Openbare Bibliotheek aan de Sandinoweg in Tanthof bestaat vijf jaar. Precies op deze dag vindt de uitleen van het 1.250.000ste boek plaats. Directeur A. Bouten biedt mevrouw F. Lee-

man een jaarabonnement aan met een bos bloemen.

- 24 De Delftsche Orkest Vereeniging geeft een concert ter gelegenheid van haar tienjarig bestaan.
- 28 De Gemeentelijke Archiefdienst Delft krijgt van de gemeenteraad het licht op groen om binnen het kader van Delft Kennisstad het project 'Digitale stamboom' ten uitvoer te brengen. Hiervoor wordt software ontwikkeld, waarin genealogische gegevens worden ingevoerd, die via Internet wereldwijd geraadpleegd kunnen worden. De archiefdienst is hiermee een koploper ten aanzien van dit aspect op automatiseringsgebied.
- 29 In het stadhuis vindt in aanwezigheid van tal van genodigden de officiële slotbijeenkomst plaats van Delft Cultuurstad en van Delft 750 jaar stadsrechten. Voor de burgerij is een slotfeest georganiseerd op de Markt en in de Nieuwe Kerk.

December

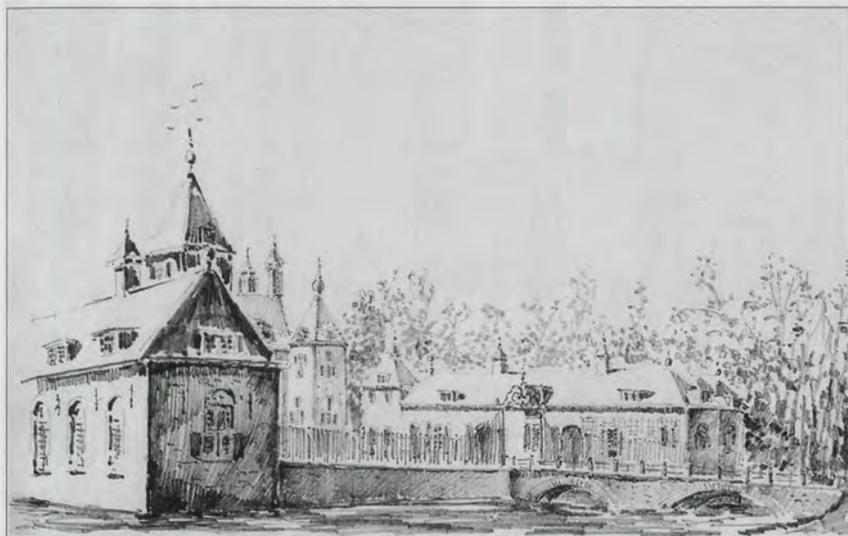
- 7 De drie Rotaryclubs in Delft gaan het project 'Premie op Actie in de buurt' van 'Mooi Zo Goed Zo' ondersteunen, zowel materieel als financieel. Doel van het project is het verbeteren van de woonomgeving. Iedereen, hetzij individueel, hetzij in groepsverband, kan projecten voor dit doel aandragen en ten uitvoer brengen. Tevoren wordt bepaald of een project voor een premie in aanmerking komt, die dan na afloop wordt uitgekeerd.
- 12 Helga van Bommel krijgt de Kabbelaar, de hoogste onderscheiding van de Delftse carnavalswereld wegens het uitstekende cultuurprogramma dat zij met haar team heeft samengesteld voor de Delftse burgerij. De Kabbelaar wordt jaarlijks uitgereikt.
- 13 Tijdens een feest in het stadhuis, aangeboden aan alle medewerkers aan het festival Delft 750 jaar stadsrechten, worden vijf Delftenaren bevestigd met de gemeentepenning, te weten drs. W.H.M. Aalbers, ir. J. Delcour, ir. K.M. van der Laan, C.P.M. van der Meer en T. Reinders.
- 16 Mike Reuser wint, met negen fouten, het jaarlijkse Delfts dictee.
- 27 Een felle brand legt de kinderboerderij in de Delftse Hout in de as. Hoewel veel dieren gered konden worden komen zeker 180 dieren in de vlammen om.
- 30 Na dertig jaar artspraktijk als huisarts neemt H.H. Rensing afscheid van zijn patiënten.

De gebrandschilderde ramen van de Fundatie van Renswoude

Inleiding

Op initiatief van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum zijn in 1996 de gebrandschilderde ramen uit de regentenkamer van de Delftse Fundatie van Renswoude gerestaureerd en geplaatst in de Weeskamer van het stadhuis. De redactie van het *Jaarboek Delfia Batavorum* meende er dan ook goed aan te doen extra aandacht aan deze ramen te besteden. Op de volgende bladzijden vindt u naast kleurenfoto's van de zes ramen met hun beschrijving, een korte bijdrage over de Fundatie van Renswoude, een bijdrage over de ontwerper van de ramen, Herman Veldhuis, een verhandeling over gebrandschilderd glas en het restauratieverslag.

De kleurenfoto's van de gerestaureerde ramen zijn vervaardigd door Marinus Hazeveld. De plaatsing van deze kleurenfoto's is mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de Fundatie van Renswoude en van Glashandel Zantman BV.

Kasteel van Renswoude, tekening H. Houtzager

Geschiedenis van de ramen

Arnold Verschuyf

In 1910 werd de regentenkamer van de Delftse Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude gevestigd in het nieuwgebouwde weeshuis der Gereformeerden aan het Koningsplein 83. De toenmalige voorzitter van het regentencollege van de Fundatie, de Delftse arts dr. B.E. Scheltema, was tevens bestuurslid van het weeshuis. In opdracht van de regenten werden er toen voor deze regentenkamer glas-in-loodramen gemaakt in het "Atelier van Gebrand Glas 't Prinsenhof" in de Schoolstraat te Delft. Dit atelier was gesticht door en stond onder leiding van ir. Jan L. Schouten (1852-1937). Het ontwerp voor de ramen werd gemaakt door Herman Veldhuis (1878-1954). In 1926 werd de Fundatie gevestigd in het pand Oude Delft 137/139. De ramen werden van het Koningsplein overgebracht naar de Oude Delft en geplaatst rechts naast de ingang van het pand, in de nieuwe regentenkamer. Op die plaats is thans de doorbraak van de Oude Delft naar het Stadskantoor aan de Phoenixstraat.

Na de Tweede Wereldoorlog liep het aantal wezen terug, reden waarom er in overleg met het Ministerie van Justitie werd besloten het weeshuis de bestemming te geven van een tehuis voor werkende jongeren. Door een aan-

1. De onthulling van de ramen op 4 oktober 1996 (Foto: Fred Nijs).

zienlijke verbouwing kon het pand aan zijn nieuwe doelstelling worden aangepast. In 1951 werd het nieuwe tehuis in gebruik genomen. De ramen zijn tijdens de verbouwing verwijderd en, hoewel er wel een 'nieuwe' regentenkamer kwam, niet meer opnieuw geplaatst. Na overleg tussen de gemeente en de Fundatie werden ze opgeslagen op de zolder van het pand aan de overzijde van de Oude Delft, nr. 116, het zogenaamde Meisjeshuis. In 1970 verhuisde de regentenkamer van de Oude Delft naar de Bieslandsekade. Na 1975 had de Fundatie voor de regentenkamer geen huisvesting meer nodig en werd de inventaris in bruikleen gegeven aan de gemeente ten behoeve van de inrichting van de burgemeesterskamer in het stadhuis. Een deel werd in bruikleen afgestaan aan het Museum Tatar van Elven aan de Koommarkt.

Tijdens een ambtshalve uitgevoerde inspectie van archieven in het begin van de jaren '80 trof het toenmalige hoofd van de gemeentelijke archiefdienst, drs. A.J.H. Rozemond, op de zolder van het 'Meisjeshuis' glas-in-loodramen aan. Al snel bleek dat deze afkomstig waren van de Fundatie. Mede in verband met een op handen zijnde verbouwing van de zolder werd naar een betere opslagplaats voor de ramen gezocht. Die werd gevonden bij de toen nog naast de gemeentelijke archiefdienst aan de Oude Delft gevestigde glashandel Zantman. Eén en ander geschiedde in overleg met de heren prof.dr. A.J. Zuithoff en J. Engel, regenten van de Delftse Fundatie. Besloten is toen te zoeken naar subsidie waarmee de kosten van restauratie en herplaatsing gefinancierd zouden kunnen worden. Door de firma Zantman werden de ramen later meeverhuisd naar de nieuwe locatie aan de Fabrieksstraat.

Restauratie en herplaatsing

In 1995 werden op initiatief van het bestuur van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum besprekingen gevoerd met de regenten van de Fundatie om te komen tot restauratie en herplaatsing van de glas-in-loodramen. De viering van Delft 750 cultuurstad was een goede aanleiding om de ramen te schenken aan de Delftse bevolking. Na ampele overwegingen en besprekingen met gemeentelijke instanties werd gekozen voor herplaatsing van de zes glas-in-loodmedaillons in de zes bovenvensters van de Weeskamer in het stadhuis. Het College van Burgemeester en Wethouders en de Commissie voor Welstand en Monumenten reageerden positief op het voorstel. Een groot aantal leden van het genootschap heeft zodanig bijgedragen, dat de helft van de kosten van de restauratie en de plaatsing kon worden gefinancierd. De Delftse Fundatie droeg de overige kosten van het project. De opdracht voor de restauratie werd verleend aan en werd uitgevoerd door Glashandel Zantman. De restauratiewerkzaamheden werden uitgevoerd door de heer John Zantman en mevrouw Hermine van der Does, onder leiding van de heer Johan Zantman en in overleg met het Centraal Laboratorium te Amsterdam.

De plaatsing van de ramen in het stadhuis werd verricht door Peter Reedijk. De "onthulling" van de glas-in-loodramen in het stadhuis geschiedde onder grote belangstelling op 4 oktober 1996. Na een welkomstwoord door de heer L.P. van der Gaag, secretaris-rentmeester van de Delftse Fundatie en twee korte voordrachten door mevrouw G.G. Pieterse-Prins, voorzitter van de regenten en de voorzitter van Delfia Batavorum, nam burgemeester mr. H.V. van Walsum het geschenk namens de gemeente in ontvangst.

Mr. I.W. Opstelten, burgemeester van Utrecht, was als auditeur van de aldaar gevestigde Fundatie aanwezig. De auditeur van de Haagse Fundatie kon niet aanwezig zijn daar de gemeente na het vertrek van mr. dr. A.J.E. Havermans nog geen nieuwe burgemeester had. Mevrouw Th.A. van Meteren-Veldhuis en de heer H.J.S. Veldhuis, dochter en zoon van de ontwerper van de glazen waren bij de onthulling aanwezig.

2. Wapenschild van de familie
Duyst van Voorhout
(Foto: Gemeentelijke Archief-
dienst Delft).

Maria Duyst van Voorhout, een eigzinnige dame

Trudy van der Wees

Maria Duyst van Voorhout (1662-1754) was een opmerkelijke dame. Na het overlijden van haar ouders was ze al jong een gefortuneerd weeskind. Haar ouders waren mr. Hendrik Duyst van Voorhout (1637-1674), veertigraad, schepen en burgemeester van Delft, en Cornelia Doublet (overl. 1665). In 1681, op haar 19de, trouwde Maria mr. Dirk van Hoogeveen (1650-1683), maar twee jaar later was ze alweer weduwe. Op haar 23ste trouwde ze opnieuw, in 1685. Dit keer met de bon-vivant Frederik Adriaan baron van Reede, Vrijheer van Renswoude en Emmikhuizen (1659-1738). Maria's grootmoeder, de puissant rijke Geertruid van der Burch, was niet gecharmeerd van de liaison met de geldverkwistende Van Renswoude, die er niet voor terugdeinsde om geld te lenen van zijn welgestelde echtgenote. De baron was een populaire, royale, intelligente man met belangstelling voor nieuwe ontwikkelingen. Zo was hij goed bevriend met Antoni van Leeuwenhoek. Een man van de wereld, maar een met een zwak karakter en riskante relaties. In 1730 werd Van Renswoude schuldig bevonden aan sodomie. Hoewel hij niet werd vervolgd verspeelde hij zijn goede naam en eer. De op dat moment 71-jarige Van Renswoude trok zich terug uit de landspolitiek en bracht de rest van zijn leven in stilte door op kasteel Renswoude. Zijn vrouw Maria bleef hem tot zijn dood trouw.

Toen Van Renswoude in 1738 overleed kreeg Maria Duyst niet alleen de beschikking over al zijn bezittingen, maar kwam ook het enorme kapitaal van haar grootmoeder vrij. Geertruid van der Burch - die al in 1686 overleden was - had namelijk bepaald dat Maria de erfenis pas zou mogen ontvangen na het overlijden van Van Renswoude. Maria Duyst was in een klap steenrijk. Bij haar dood in 1754 bezat ze een vermogen van meer dan twee miljoen gulden, thans vergelijkbaar met zeker 100 miljoen gulden. Maria had geen kinderen, en vermaakte het leeuwendeel van haar vermogen aan het Stads-Kinderhuis in Utrecht en de weeshuizen in Delft en Den Haag. Elk weeshuis ontving 500.000 gulden, op voorwaarde dat de intelligentste wezen met behulp van dit fonds in staat zouden worden gesteld te studeren in die vakken die vielen buiten de theologische, juridische of medische faculteit. Om dit doel te verwezenlijken werden twee jaar na haar dood, in 1756, de Fundaties van Renswoude te Utrecht, Delft en 's-Gravenhage gesticht. In Delft werd in 1759 aan de Oude Delft 49 een apart huis gebouwd waar de begaafde wezen uit het tehuis - uitsluitend jongens - konden worden opgeleid. Pas na 1919 kwamen ook meisjes in aanmerking voor opleiding via de Fundatie.

Waarom Maria Duyst haar opmerkelijke testament opstelde, blijft een raadsel. Er wordt wel gesuggereerd dat de vriendschap met Antoni van Leeuwenhoek in deze beslissing een rol heeft gespeeld. Van Leeuwenhoek was van eenvoudige komaf, maar wist zich via zelfstudie te bekwamen in ma-

zijn om te mogen worden toegelaten tot de Fundatie en eerst een procedure doorlopen waarbij zijn studieresultaten werden beoordeeld. Eenmaal aangenomen tot de Fundatie, konden de leerlingen in eigen tempo studeren. Net als bij het huidige beroepsonderwijs werden praktijklessen en theorie gecombineerd. Zodra een leerling een beroep had gekozen, werd een deskundige leraar of leerzame onderneming gezocht waar de leerling zich in praktische zin kon bekwalen. Veel wezen kwamen na hun studie goed terecht. Het archief van de Delftse Fundatie meldt succesverhalen van jongelui die dankzij de Fundatie carrière maakte in het leger of bij Waterstaat. In totaal werden sinds de oprichting van de Fundatie zo'n 175 'kwekelingen' aan een goede toekomst geholpen.

In de Franse tijd droogden de financiële bronnen van de Fundatie op. Het grote huis aan de Oude Delft werd verkocht. Voor de pupillen werd onderdak gevonden in een huurhuis. Daar ging het onderwijs gewoon door. Toen er in de twintigste eeuw steeds minder wezen waren en zich dus ook minder leerlingen aandienden voor de Fundatie, werden de Fundatiehuizen in Delft, Utrecht en 's-Gravenhage gesloten.

In plaats daarvan ging men over op een beurzenstelsel dat nog steeds bestaat. Begaafde jongeren tot circa 30 jaar, die zonder financiële hulp hun studie niet kunnen afmaken, komen in aanmerking voor een beurs van de Fundatie. Voorwaarde is dat het gaat om een project of een studie waar de Nederlandse samenleving baat bij heeft, de onderwijsinstelling zelf ook bij-

4. Gevelsteen boven de ingang van het voormalige huis van de Fundatie aan de Oude Delft 49 met het wapenschild van Maria Duyst van Voorhout, bestaande uit Van Reede (links) en Duyst van Voorhout (rechts) (Foto: René van der Krogt).

draagt in de kosten en de kandidaat blijkt geeft van goede studieresultaten. Tegenwoordig worden de criteria iets ruimer geïnterpreteerd. Zo ontvangt ook een aantal buitenlandse studenten subsidie van de Delftse Fundatie om in hun vaderland te studeren. Achterliggende gedachte hierbij is dat de studenten op deze manier kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van hun land, een van de doelstellingen die Maria Duyst met haar Fundatie voor ogen had.

De Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude te Delft beschikt tegenwoordig over een vermogen van ruim drie miljoen gulden. Jaarlijks is een subsidiebudget van 150.000 gulden beschikbaar. Gemiddeld worden per jaar 50 beurzen verstrekt van twee à drieduizend gulden. De helft daarvan is gift; de andere helft een renteloze lening die moet worden terugbetaald zodra de studie is afgerond en de kandidaat een baan heeft gevonden.

Zo profiteren bijna 250 jaar na haar dood nog steeds 'kansarme' jongeren van het merkwaardige testament van de eigenninnige burgemeestersdochter uit Delft, Maria Duyst van Voorhout, Vrijvrouw van Renswoude.

Beschrijving van de gebrandschilderde Fundatieramen

Jos Hilkhuijsen

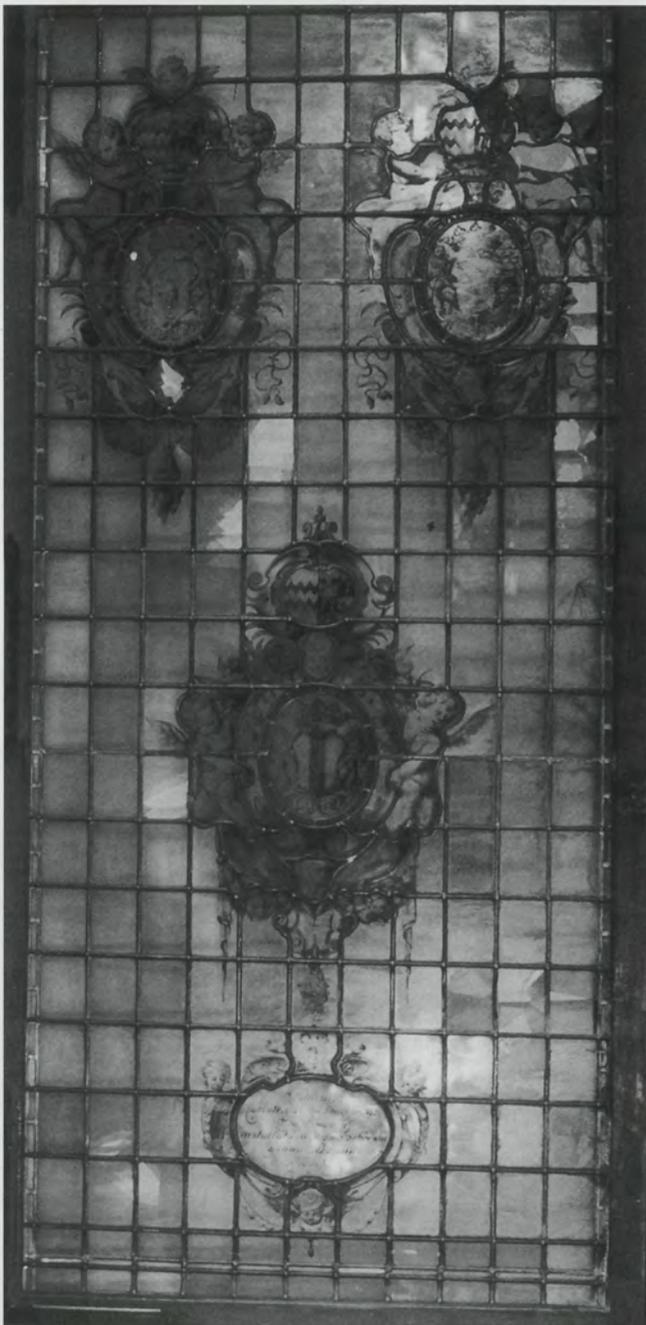
Inleiding

In het begin van de twintigste eeuw was het aantal weesjongens dat in aanmerking kwam opgenomen te worden in de Fundatie van Renswoude behoorlijk teruggelopen. In 1910 waren er nog slechts drie leerlingen, waarvan er bovendien twee buitenshuis woonden. Het huis Oude Delft 49 was daarvoor te groot en te duur in exploitatie geworden, wat noodgedwongen leidde tot het uitzien naar een goedkoper onderkomen. Ook het Weeshuis

(Lees verder op blz. 38)

I. De Wetenschap. Zittende leraar met een opengeslagen boek op zijn schoot. Rechts een globe op standaard. Op de achtergrond in een nis een beeld van een vrouwenfiguur met staf in de rechterhand en vermoedelijk een helm op (Pallas Athene?). Links staat een kind met een driedelige uitschuifbare verrekijker. Links een vergezicht met heuvellandschap en kustlijn met een zeilscheepje op zee. Rechts op de voorgrond liggen opgerolde papieren waarop de namen: Gallileo Gallilei, Copernicus, Linnaeus en Antoni van Leeuwenhoek; en een geopende rol met onleesbare tekst waarboven: Mathesis. Erboven een blauw schild waarop goudgele sterren. Onder dit medaillon is de tekstcartouche met het jaartal 1926 geplaatst (zie kleurenfoto VII). →

5. Het raam gewijd aan de steden waarmee de Fundatie verbonden is, met de in 1926 toegevoegde cartouche. Gefotografeerd in de regentenkamer Oude Delft 137/139 (Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Delft).

6. Het raam gewijd aan kunst en wetenschap, met de in 1926 toegevoegde cartouche. Gefotografeerd in de regentenkamer Oude Delft 137/139 (Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Delft).

II. Medaillon met het wapen van de stad Delft met erboven het wapen van de Vrijvrouwe van Renswoude.
Onder dit medaillon is de tekstcartouche met het jaartal 1911 geplaatst (zie kleurenfoto VII).

III. Medaillon met het wapen van de stad Utrecht met erboven het wapen van de Vrijvrouw van Renswoude.

der Gereformeerden kampte met huisvestingsproblemen, zij het van andere aard. Het onderkomen in het eeuwenoude Barbaraklooster aan de Oude Delft was nodig toe aan vernieuwing en modernisering. Toen het Weeshuis in 1910 een nieuw gebouw kreeg aan het Koningsplein 83, trok de Fundatie erbij in. De verhuizing van de Fundatie kon pas plaatsvinden in 1912 toen de regentenkamer gereedgekomen was. Deze statige ruimte was ingericht met schilderstukken, lichtkronen, duur behangsel, eiken betimmeringen en sierlijk koperbeslag op de deuren. Als inrichtingsadviseur was de aan de Technische Hogeschool verbonden hoogleraar Th.K.L. Sluyterman aangekomen. Deze docent decoratieve kunst en decorateur had internationaal van zich doen spreken door zijn opmerkelijke ontwerpen voor plafonds, wanden en zilveren objecten in de stijl van de Nieuwe Kunst (ook wel Art Nouveau of Jugendstil genoemd). Voor het interieur van de regentenkamer werd naar de tijd waarin de Fundatie werd opgericht gekozen voor een Lodewijkstijl.

Bij de hoge inrichtingskosten - ze overschreden de tienduizend gulden - waren ook twee gebrandschilderde glas-in-loodramen inbegrepen. De opdracht ging naar het Delftse glasatelier 't Prinsenhof, dat beter bekend stond onder de naam 'atelier Jan Schouten', zoals vernoemd naar de oprichter.

De ramen

De gebrandschilderde voorstellingen omvatten oorspronkelijk zes medaillons, die gelijkelijk waren verdeeld over de twee trapramen in de hal van het Weeshuis (afb. 5 en 6). Het ene raam omvatte de drie wapenmedaillons die gewijd zijn aan de drie steden waarmee de Fundatie verbonden is. Het andere raam toonde de drie op kunst en wetenschap betrekking hebbende medaillons. De Fundatie bood immers begaafde weesjongens de gelegenheid zich te bekwamen in verschillende vakken, zoals tekenen, schilderen, beeldhouwen, wiskunde en waterbouwkunde. Anders dan de regentenkamer werd nu gekozen voor de traditionele renaissancestijl. Dit begrip, dat letterlijk betekent 'wedergeboorte', wordt ook wel geassocieerd met 'nieuw leven', 'nieuw begin' of 'jeugd' en daarmee met de jonge leerlingen die zich nog moeten ontplooien. Dit verklaart het nogal overdadig toepassen van jeugdige engelen- en kinderkopjes en zelfs een jongenshoofd in de voorstelling. Die band met de renaissance staat niet op zich zelf. Aan het eind van de negentiende eeuw onderging deze 17de-eeuwse bouwstijl een herleving onder de naam neo-renaissance en zette zich na de eeuwwisseling nog enige tijd voort. De versierde medaillonlijsten zijn hetzelfde van opbouw en samengesteld uit rolwerk, vruchtenslingers, slingerende linten en vooral engeltjes en gevleugelde kinderkopjes. Maar in detail zijn verschillen te bespeuren. Zo zijn de houding van armen en benen, de oogopslag en de stand van de hoofdjes steeds anders. Naast de zorgvuldige afwerking verraden deze subtiele verschillen niet alleen de speelsheid, maar ook de liefde voor het vak van de ontwerper.

Zoals gebruikelijk bij niet-kerkelijke opdrachten voerde atelier 't Prinsenhof de gebrandschilderde voorstellingen overwegend in de kleuren zilvergeel en grisaille op blank glas uit. De toepassing van blank glas garandeerde een ruime hoeveelheid invallend licht in de hal. Door-en-door gekleurd glas paste het bedrijf in het algemeen overigens weinig toe.

De Fundatie en haar steden

In het wapenraam stonden de gekroonde en door twee leeuwen gehouden wapens van Den Haag en Utrecht boven die van Delft (afb. 5). Met deze drie steden had Maria Duyst van Voorhout, vrijvrouw van Renswoude, een persoonlijke band. In Den Haag was ze in het huwelijk getreden; in die stad bedeede ze het Burgerweeshuis. In Utrecht benoemde zij het Stadskinderhuis als mede-erfgenaar, omdat zij er haar laatste levensjaren doorbracht. Het Delftse Weeshuis der Gereformeerden tenslotte kreeg een erfdeel omdat de vrijvrouw er geboren was. Alle drie zijn zij bekroond met het wapenschild van Duyst van Voorhout, waarbij die van Den Haag en Utrecht gehouden worden door twee engeltjes. De gehele medaillons zijn zowel aan de boven- als onderzijde afgesloten met een gevleugeld engelenkopje (*kleurenfoto's III en IV*).

Het medaillon met het Delftse wapen wijkt enigszins van de andere twee af. Het rolwerk aan weerszijden van voornoemde medaillons is nu vervangen door twee engeltjes. Wel wordt de onderzijde weer gesteund door een gevleugeld kinderkopje, maar de bovenzijde is afgedekt met een jongenshoofd, dat ongetwijfeld een Fundatieleerling symboliseert. Daarboven prijkt weer het wapen van de vrijvrouw.

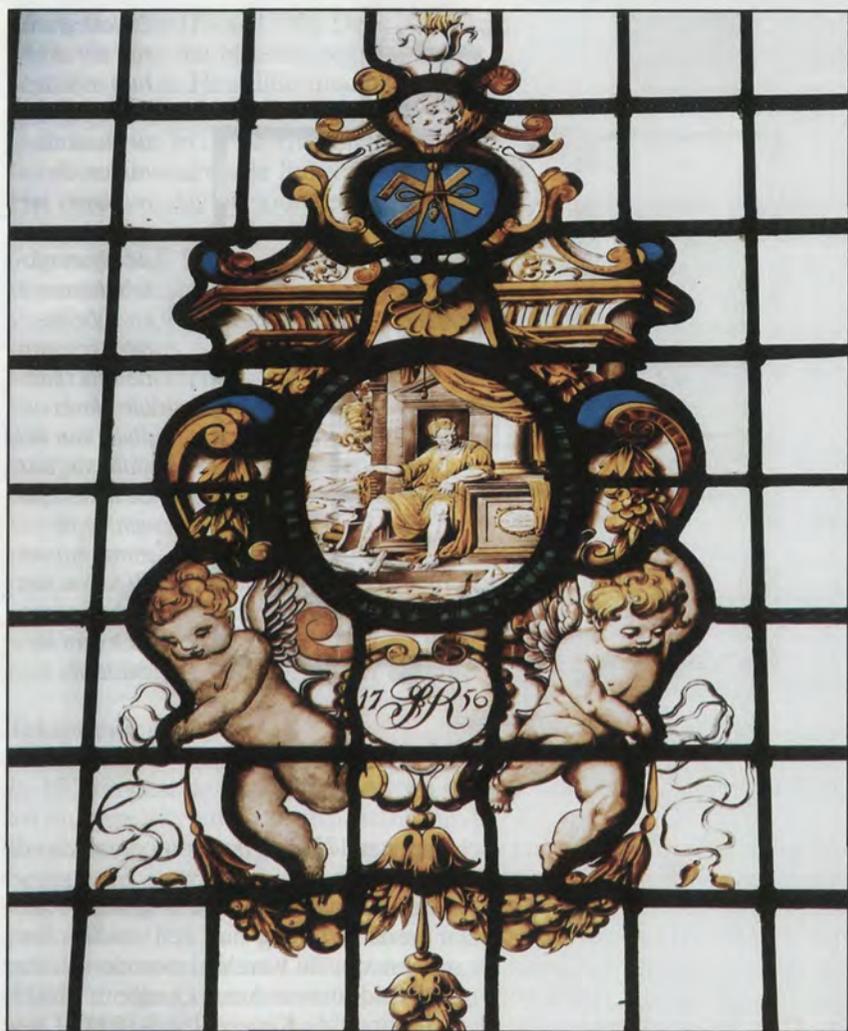
Het zal duidelijk zijn dat het Delftse wapenmedaillon de centrale plaats innam (*kleurenfoto II*).

Kunst en wetenschap

In het andere raam waren de drie medaillons met allegorische voorstellingen van kunst en wetenschap op dezelfde wijze als de stadswapens over het raamvlak verdeeld (afb. 6). Ze tonen alle drie een personage uit de klassieke oudheid. Die zit steeds voor een Grieks-Romeins bouwwerk met op de achtergrond een eenvoudig landschap. De omlijsting van de medaillons bestaat uit rolwerk. De medaillons van kunst en zeevaart worden bekroond door respectievelijk het embleem van het Sint Lucasgilde (de ambachtsvereniging waartoe ook schilders en beeldhouwers behoorden) en een embleem met meetinstrumenten dat de technische wetenschap symboliseert. Op beide rust een gevleugeld kinderkopje. Tussen de emblemen en het medaillon is een kroonlijst met fries, die door een schelp doorbroken wordt, zichtbaar. Zo lijkt het alsof ze op de gevel van een wetenschapstempel of 'scholarum' prijken. De medaillons zelf worden gedragen door engeltjes die tevens een vruchtenslinger vasthouden. Ruggelings zijn ze naar een kleiner

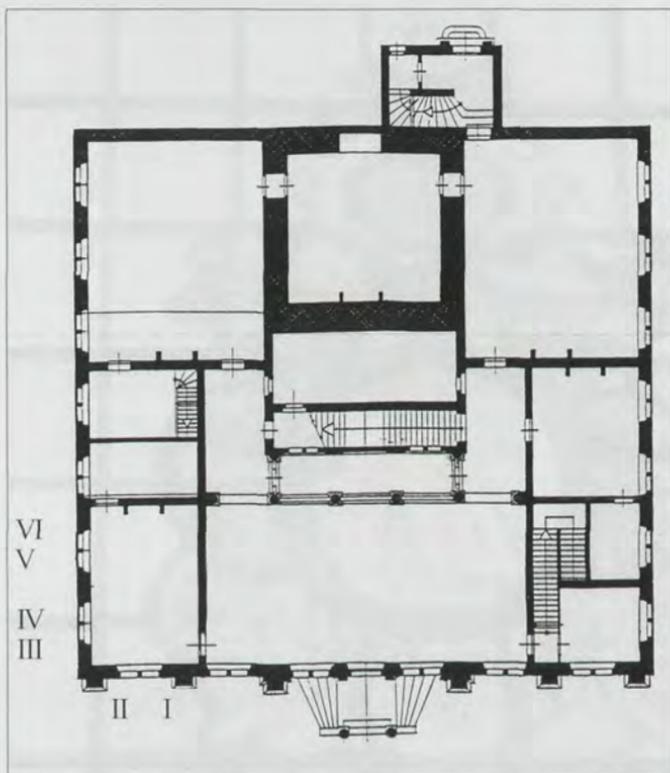

IV. Medaillon met het wapen van 's-Gravenhage met erboven het wapen van de Vrijvrouwe van Renswoude.

V. Natuurwetenschap en zeehelden. Zittende leraar met passer in de linkerhand en rad in de rechterhand. Het rad rust op een aambeeld, waaronder twee kanonslopen en twee kogels te zien zijn. Op de achtergrond een heuvelandschap met rivier. Op de voorgrond liggen rollen papier met de namen B. Franklin, Christ. Huygens en Leeghwater. Rechts, in een cartouche op het voetstuk van de zuil, staan de namen van Tromp, De Ruiter en Evertsen.

Erboven een blauw schild met passer, liniaal en haak, samengebonden door een goudgeel lint. Eronder een monogram FR (Fundatie van Renswoude) met het jaartal 1756.

7. Plattegrond van het stadhuis met de plaatsing van de fundatieramen. De nummers verwijzen naar de kleurenfoto's. Ramen I en II bevinden zich aan de voorzijde (de Markt-zijde) van het stadhuis, aan de linkerzijde van de ingang. Ramen III tot en met VI bevinden zich aan de zuidzijde.

medaillon gekeerd, waarin het stichtingsjaar 1756 en het monogram van de Fundatie van Renswoude staat.

Linksboven bevond zich het medaillon dat aan de kunst is gewijd (*kleurenfoto VI*). Een bebaard kunstenaar werkt zichtbaar aan een studieschets. Op de muur naast hem staan de namen van de wereldberoemde schilder Rembrandt van Rijn (1606-1669), de beeldhouwer Artus Quellinus (1609-1668) en de architect-beeldhouwer Hendrick de Keyser (1565-1621). Deze laatste kunstenaar is bekend om zijn ontwerpen van de grafombe van Willem de Zwijger in de Nieuwe Kerk en van het stadhuis te Delft.

Naast dat medaillon bevond zich dat van de natuurwetenschappen en vaderlandse zeehelden (*kleurenfoto V*). Een zittende geleerde hanteert een passer, terwijl zijn rechterhand rust op een model van een scheprad, waarmee de waterbouwkunde aangeduid wordt. De namen op de voor hem op de grond liggende, opgerolde vellen papier spreken voor zich. Het zijn allen beroemde wetenschappers: de astronoom en wis- en natuurkundige Christiaan Huygens (1629-1695), de waterbouwkundige en drooglegger van vele meren Jan Adriaensz. Leeghwater (1575-1650), en ook de veelzijdige Ben-

jamin Franklin (1706-1790). Deze Amerikaanse staatsman, geleerde en uitvinder bewees dat bliksem een elektrisch verschijnsel was en vond de bliksemafleider uit. Hetzelfde medaillon verwijst naar de 17de-eeuwse zeehelden Tromp, De Ruyter en Evertsen die de Nederlandse marinevloot superieur maakten in de internationale wateren. Hun namen staan gebeiteld op het voetstuk waarop de linkerarm van de geleerde rust.

Het derde medaillon toont een geleerde die zich verdiept in een werk op het gebied van mathesis (wiskunde), natuurwetenschap of sterrenkunde (*kleurenfoto D*). Rechts van hem staat een hemel- of aardglobe, terwijl links een naakte jongeling met een sterrenkijker in zijn handen opletend of hulpvaardig lijkt toe te zien. In een nis op de achtergrond staat de beeltenis van mogelijk Pallas Athene. De opkomende zon op de achtergrond, symboliseert de toenemende betekenis van de wetenschap. Het was immers de tijd van de Verlichting, de stroming die de menselijke rede prevaleerde boven de autoritaire theologische denkwijze. De geleerde put zijn kennis uit op de voorgrond liggende papierenrollen. Het zijn werken van de Italiaanse natuur- en sterrenkundige Galileo Galilei (1564-1642), de revolutionaire sterrenkundige Copernicus (1473-1543), de Delftse natuurwetenschapper Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723) en de Zweedse natuurvorser/botanicus Linnaeus (1707-1778), de grondlegger van de wetenschappelijke terminologie voor planten en dieren naar soort en geslacht. Ook dit medaillon is afgewerkt met rolwerk, engeltjes en een gevleugeld kinderkopje, nu aangevuld met een dubbele vruchtenslinger en linten.

Teksttoevoeging

In 1926 moest de Fundatie wederom verhuizen. Het aantal leerlingen was tot nul gereduceerd en de exploitatie van het gebouw te duur geworden. De Fundatie besloot het gebouw te verhuren aan de juist opgerichte Delftse Schoolvereniging en zelf te zoeken naar een ander, kleiner onderkomen. Dat werd het pand Oude Delft 137/139, een fraai neo-renaissance herenhuis dat in 1892 was gebouwd in opdracht van mr. W.F. van der Mandele, een lid van een bekend Delfts patriciërsgezin. De Fundatie had de twee ramen meegenomen om ze te plaatsen in de voorgevel, aan de noordzijde van de voordeur. Tevens werden toen twee cartouches met tekst aan de ramen toegevoegd en onder de medaillons geplaatst.

De cartouches bevatten elk een in het Latijn opgestelde tekst: *Fundatio Matronae Nobilissimae Renswoudensis installata in Domo orborum Anno Domini MCMXI* (= Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude ondergebracht in het Weeshuis in het jaar des Heren 1911) en *Fundatio Matronae Nobilissimae Renswoudensis Domicilium mutavit Anno Domini MCMXXVI* (= De Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude verhuisde in het jaar des Heren 1926) (*kleurenfoto VII*).

Beide cartouches zijn omlijst met rolwerk, een masker en drie gevleugelde kinderkopjes.

VI. Kunst. Zittende leraar met baard, werkend aan een constructietekening. Links een vrouwenbeeld (zonder armen), Venus. In de muur achter de leraar staan de namen van Hendrick de Keyser, Quellinus en Rembrandt. Rechts een landschap met een bouwwerk.

Erboven een cartouche met drie zilveren schildjes in een blauw veld (Sint Lucas-gilde). Eronder een monogram FR (Fundatie van Renswoude) met het jaartal 1756.

VII. De beide tekstcartouches.

Boven (raam II): 'Fundatio Matronae Nobilissimae Renswoudensis installata in Domo orborum Anno Domini MCMXI' (= Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude ondergebracht in het Weeshuis in het jaar des Heren 1911).

Onder (raam I): cartouche met de tekst 'Fundatio Matronae Nobilissimae Renswoudensis Domicilium mutavit Anno Domini MCMXXVI' (= De Fundatie van de Vrijvrouw van Renswoude verhuisde in het jaar des Heren 1926).

Tot 1968 diende het nieuwe onderkomen als weeshuis, vervolgens als 'Tehuis van werkende jongens van het Weeshuis der Gereformeerden binnen Delft' en sedert het eind van de jaren zeventig is de afdeling Interne Zaken van de gemeentesecretarie van Delft erin gehuisvest. De gebrandschilderde ramen waren echter al in 1951 verwijderd en elders opgeslagen.

Nog vier gebrandschilderde ramen

In de zuider voorkamer van Oude Delft 137/139 zijn de vier bovenlichten gedecoreerd met medaillons waarin vogels (drie mezen en een papegaai) zijn gebrandschilderd. Deze nog steeds aanwezige ramen zijn voorzien van het fabrieksmerk van atelier 't Prinsenhof en het monogram van Jan Schouten. Het is helaas niet meer te achterhalen of deze bovenlichten ook in opdracht van de Fundatie zijn vervaardigd, dan wel reeds aanwezig waren.

Bronnen

GAD, Archief van het Weeshuis der Gereformeerden, nr. 201/51 Correspondentie nieuwbouw school aan Koningsplein; 201/28 Notulen der vergaderingen 1910-1912.

Delftsche Courant 16 september 1910 (inwijding Weeshuis aan Koningsplein).

E.P. de Booy, J. Engel, *Van erfenis tot studiebeurs: De Fundatie van de vrijvrouw van Renswoude te Delft: Opleiding van wezen tot de 'vrije kunsten' in de 18de en 19de eeuw: De fundatiehuizen: Bursalen in deze eeuw*. Delft: Fundatie van Renswoude, 1985. (Hollandse studiën 15), blz. 215-226.

A. Hallema, *Geschiedenis van het Weeshuis der gereformeerden binnen Delft te Delft*, Amsterdam 1964, blz. 410-411, 422-423.

Herman Veldhuis (1878-1954)

Jos Hilkhuisen

De Fundatieramen zijn ontworpen door Herman Veldhuis, de toenmalige hoofdontwerper van glasatelier 't Prinsenhof. Zijn signatuur en de datum van vervaardiging 1912 zijn, evenals het bekende monogram van Jan Schouten in 'Wybert'-vorm, terug te vinden in alle drie de allegorische voorstellingen (afb. 9). In twee daarvan volstond Veldhuis met zijn initialen 'H.V.' (middenonder), maar in het derde exemplaar signeerde hij voluit met 'H. Veldhuis inv. pinxit' (rechtsonder).

De in Haarlem geboren Herman Veldhuis was zelf opgegroeid in een weeshuis. Zijn vader had hij nooit gekend en zijn moeder verloor hij op 10-jarige leeftijd. Al op jonge leeftijd bleek Veldhuis over artistieke aanleg te beschikken. Zijn opleiding genoot hij aan de School voor Kunstnijverheid te

Herman Veldhuis (1878-1954).

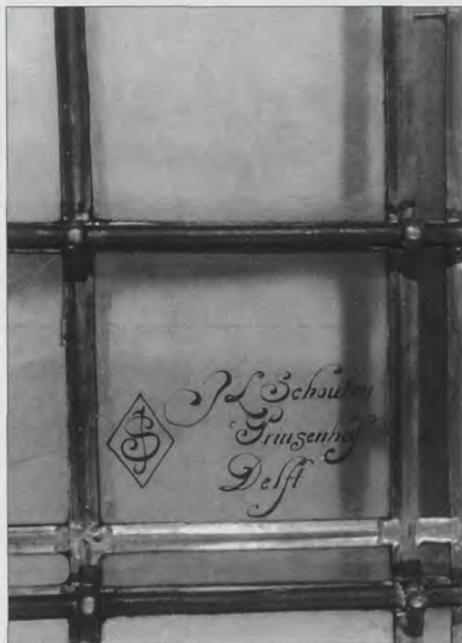

Haarlem, die toen onder de inspirerende leiding stond van E.A. von Saher. Deze schooldirecteur was een bekend voorvechter van het kunstambacht. Veldhuis was een jaar lang diens assistent. Vervolgens werkte hij enkele jaren als decoratietekenaar bij de Nederlandsche Linoleumfabriek Krommenie te Krommenie. Toen deze fabriek ontwerpen van zijn hand inzonderde naar de belangrijke Wereldtentoonstelling te Parijs in 1900, werden die bekroond. Daar werd het talent van Veldhuis ook opgemerkt door Jan Schouten, die met gebrandschilderd glas eveneens op de wereldtentoonstelling vertegenwoordigd was. Schouten zocht juist een opvolger voor Adolf le Comte, zijn artistiek adviseur en hoofdontwerper. De 23-jarige Veldhuis trad in 1901 bij Schouten in dienst en vestigde zich in Delft. Hier leerde hij zijn aanstaande echtgenote kennen en liet zich naar haar wens katholiek dopen. Het katholicisme zou zijn verdere leven en werk sterk beïnvloeden. In zijn 35-jarige loopbaan bij Schouten zou Veldhuis naar eigen zeggen ongeveer 3500 ontwerpen hebben gemaakt. Dat is een gemiddelde van 100 per jaar, dat als een tamelijk hoog aantal mag worden beschouwd, zeker indien die allemaal uitgevoerd zijn.

Veldhuis leidde ook de door Schouten in dienst genomen leerling-glazeniers op door hun tekenonderricht te geven. Een van die leerlingen was de later bekende schilder Jan Mankes (1889-1920) die op uitdrukkelijk verzoek van Veldhuis door Schouten aangenomen werd. Mankes werkte in het atelier van 1903 tot 1905.

Veldhuis was ook verantwoordelijk voor de artistieke leiding van het grootste en langdurigste project dat het atelier uitvoerde: de restauratie der kerkglazen in de Sint Janskerk te Gouda. Het niet krijgen van de opdracht een gedenktraam in voornoemde kerk te ontwerpen deed Veldhuis, na een slepend conflict met Schouten, in 1935 besluiten zijn ontslag te nemen.

Na zijn vertrek bij Schouten werkte hij enige jaren voor de Delftse firma A.N. de Lint, die gespecialiseerd was in glas-in-loodramen en gedecoreerde wandtegels. Voor dit bedrijf voerde hij enkele kerkrampen in de Nieuwe Kerk

9. Handtekening en het symbool van het atelier van Jan Schouten (Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Delft).

te Delft uit naar ontwerp van de kunstenaar Willem van Konijnenburg (1868-1943).

Veldhuis werkte met verschillende stijlen. Opdrachten voor met name kerken werden door hem in zowel traditionele stijlen als in moderne vormen uitgewerkt. Ten aanzien van eigentijdse ramen werkte hij graag met kleine stukjes gekleurd glas (geel, rood, groen en blauw) en paste ze toe in gestileerde vormen tegen een geometrisch opgebouwde achtergrond, zodat het geheel een druk en beweeglijk effect verkreeg. De invloed van de Nieuwe Kunst behoorde eveneens tot zijn repertoire. Een uitgesproken voorkeur had hij voor de flora en werkte veelal met gebogen lijnen rondom symbolische voorstellingen, die pasten bij de opdracht. Een goed voorbeeld daarvan is het in 1914 ontworpen glas voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal te Den Haag. De symbolische voorstellingen op dit raam hebben betrekking op de verschillende takken van de overheidszorg: scheepvaart en visserij, landbouw en veeteelt, handel en nijverheid, kunsten en wetenschappen. Een derde stijl toont Griekse en Moorse invloeden.

Als zijn belangrijkste werk beschouwde hij de eervolle en grote opdracht voor de Laurenskerk te Rotterdam. Met name het raam dat als thema 'De Bergrede' kreeg, vond hij één van zijn meest geslaagde werken. De ramen, vijftig in getal, werden helaas door het bombardement op Rotterdam in 1940 verwoest.

De bescheiden Veldhuis nam met zijn ontwerpen voor gebrandschilderd glas weinig deel aan tentoonstellingen. Slechts bekend zijn de inzendingen op de Wereldtentoonstelling in Parijs in 1925, waar hij een eervolle vermelding kreeg, en een in 1930 gehouden expositie van gebrandschilderd glas in Delft.

Naast het glasschilderen verzorgde Herman Veldhuis ook gelegenheidswerk. Onder het pseudoniem Bonzo maakte hij houtsneden, die hij in de vorm van spotprenten op kunst en cultuur in *De Delver* publiceerde. Van dit, tussen 1927 en 1941 verschenen orgaan van de Delftse Kunstkring, was Veldhuis mede-oprichter. Tussen 1903 en 1907 ontwierp hij ook aardewerk voor de Pummerendse plateelfabriek Haga.

Maar in zijn vrije tijd hield hij zich het liefst bezig met schilderen. Dat ging hem beduidend minder goed af dan zijn ontwerpen voor glasramen. Uit het vele dat bewaard is gebleven blijkt zijn voorkeur voor thema's ontleend aan de Bijbelse geschiedenis en aan Noorse mythen en sagen. Op de voorstellingen zijn altijd veel mensen te zien. Geen stukje doek liet hij onbenut. De meestal in fletse kleuren aangebrachte figuren doen altijd stijf aan en lijken niet los te willen komen van de ontwerptechniek voor glasramen. Ook met zijn schilderijen nam hij in bescheiden mate deel aan door de Delftse Kunstkring georganiseerde tentoonstellingen. Van zijn hand waren de kruiswegstaties in de voormalige Sint Hippolytuskerk. In de Sint Jozefkerk, thans Maria van Jessekerk aan de Burgwal in Delft, hangt nog een andere kruiswegstatie van hem.

Atelier 't Prinsenhof

Het glasatelier, gehuisvest in de Schoolstraat 7, werd in 1891 opgericht door Jan Schouten (1852-1937). Deze in Delft aan de Polytechnische School afgestudeerde civiel- en bouwkundig ingenieur was meer geïnteresseerd in ambachtskunst. Op advies van zijn leraar Adolf le Comte (1850-1921) verdiepte Schouten zich in het glasbranden. Dit ambacht werd al lange tijd niet meer uitgeoefend, maar in de bouwkunst kwam er juist weer vraag naar. Le Comte speelde een belangrijke rol in de opbloei van de Delftse kunstnijverheid rond 1900. Van 1874 tot 1894 doceerde hij decoratieve kunst en ornamentleer aan de afdeling Bouwkunde van de Polytechnische School, waar hij opgevolgd werd door de eerder genoemde Sluyterman. In 1878 blies hij samen met Joost Thooft nieuw leven in de aardewerkfabriek De Porceleynse Fles en was er sedertdien als artistiek adviseur en ontwerper werkzaam. Diezelfde functies bekleedde hij voor het atelier van Schouten. Al spoedig verwierf Schoutens atelier naambekendheid en werd het vele malen onderscheiden op tentoonstellingen in binnen- en buitenland. Het atelier vervaardigde eigentijdse gebrandschilderde ramen in opdracht van hoofdzakelijk spoorwegstations, banken, kantoren en villa's in binnen- en buitenland. Er werd gewerkt in allerlei stijlen, van neo-renaissance en barok tot Nieuwe Kunst naar gelang de voorkeur van de opdrachtgever.

Als eerste in Nederland maakte het atelier ook gebrandschilderde glazen voor vele protestantse kerken, die vrijwel allemaal door de katholieke Veldhuis werden ontworpen. Bekende voorbeelden zijn de Sint Laurenskerk te Rotterdam (1917 e.v.), de koorramen in de Sint Jacobskerk te Den Haag (1917-1918), elf ramen in de Lasonderkerk in Enschede (1929-1930), acht ramen in de Grote Kerk te Dordrecht (1930-1931) en in de Eusebiuskerk te Arnhem. Ook als uitvoerder van restauraties van oorspronkelijke kerkramen bouwde het bedrijf grote faam op. De kroon werd gespannen met de opdracht voor de maar liefst 70 grote ramen in de Sint Janskerk te Gouda. Het werd Schoutens levenswerk, waar zijn atelier bijna 35 jaar lang, van 1902 tot 1936 aan zou werken. Na zijn overlijden in 1937 zette zijn weduwe het aan betekenis ingeboete bedrijf voort tot 1951. Pogingen om er een museum van te maken mislukten, waarop de inboedel verkocht werd. Als eerbetoon aan deze grote glazenier liet de gemeente Delft nog wel een kleine gevelsteen met de tekst "Jan Schoutenhuis" aanbrengen. Thans is er het kantoor van Stedelijk Museum Het Prinsenhof in gehuisvest.

Bronnen

J.W.L. Hilkhuijsen, Jan Schouten. *Oprichter van het atelier van gebrand glas 't Prinsenhof (1891-1951)*, Delft 1989.

J.W.L. Hilkhuijsen, Atelier van gebrand glas 't Prinsenhof, in: *De Stad Delft. Cultuur en Maatschappij van 1813 tot 1914*, Delft 1992, p. 119-135.

Gebrandschilderd glas

John Zantman

Het vervaardigen van gebrandschilderd glas is schilderen met licht. De voorstellingen op het glas worden uitsluitend door het licht tot leven gebracht. Bij een gebrandschilderd raam heeft elke kunstenaar met een lichtbron te maken. De kunstenaar moet als het ware met het licht zelf schilderen. Wanneer een venster eenmaal op de juiste plaats in het gebouw is aangebracht, wordt het uiteindelijke resultaat bepaald door factoren die buiten het bereik van een kunstenaar liggen, namelijk "Het Licht".

Het oudst geschilderde raam is vermoedelijk het raam van de Kloosterkerk te Losch in Duitsland. Het raam dateert mogelijk uit de 9de of 10de eeuw. Men moet het aandeel dat de abdijen en kloosters hadden in de ontwikkeling van de gebrandschilderde kunst niet onderschatten. De bekende Augsburgse ramen worden aan de monnik Werner toegeschreven (11de eeuw).

Een prachtig voorbeeld, en de moeite waard om eens te gaan bezichtigen,

zijn de Goudse glazen in de Sint Janskerk te Gouda, en de ramen in de Nieuwe kerk te Delft.

Een gebrandschilderd raam in fasen

- Het ontwerp

Er wordt door de ontwerper een kleine tekening gemaakt, van deze tekening wordt uiteindelijk de werktekening op ware grootte gemaakt met alle details, die later op het glas worden geschilderd.

- Het kiezen van het glas

De glaskeuze is altijd een zeer tijdrovend karwei. De beste methode is een aantal kleuren glas tegen het licht houden om te zien wat de verschillende kleuren met elkaar doen. Rood wordt bijvoorbeeld lichter als het wordt ingesloten door meer donkere kleuren, terwijl rood omgeven door veel blauwe stukken, een paarse indruk geeft.

Bij het uitzoeken van het glas kiest men het soort waarmee het ontwerp het beste tot z'n recht komt.

Een goed voorbeeld hiervan is het mondgeblazen antiek glas. Antiek glas wordt geblazen in holle cilinders, deze worden opengesneden en in de oven gestrekt. De kleur van het glas wordt verkregen door de toevoeging van metaaloxiden aan de gloeiende glasbrij, voornamelijk van ijzer, kobalt en antimonium. Een zeer sterke kleurkracht heeft koperoxide, dat de kleur rood geeft.

Deze glassoorten zijn vrij kostbaar: de prijzen kunnen oplopen tot wel zo'n 800 gulden per vierkante meter. Dit is wel afhankelijk van de kleur, in het algemeen zijn donkere kleuren het duurst.

- Het brandschilderen

Vroeger ging men bij het gebrandschilderde glas altijd uit van gekleurd glas. De enige verven die toen gebruikt werden waren de contourverven (zwart-bruin) en grisailles als matteringsmateriaal (voor de schaduwpartijen, en soms in combinatie met zilverageel of Jean Cousin op de achterkant).

- Het glasverven

De glasverven bestaan in principe uit fijngemalen metaaloxiden en poederglas vermengd met borax als bindmiddel; bij verhitting verbindt de verf zich met het glasoppervlak. Aanbevolen worden transparante verven, deze zakken in het glas, de dekkende verf blijft erop liggen. Wanneer we het hebben over glasverfstoffen bij brandschilderwerk, dan praten we over het algemeen over poederverven die zijn aangemaakt met azijn of water en met Arabische gom voor de hechtcracht.

Allereerst wordt het glas goed vetvrij gemaakt met azijn. De contourverf, zoals deze genoemd wordt, wordt gebruikt voor het lijnenspel. Met een penseel of kroontjespen worden nu alle contourlijnen op het glas overgenomen. Als alle lijnen geplaatst zijn en even dik zijn wordt er op eventuele oneffenheden gecontroleerd; dit gebeurt met een scherp puntig voorwerp waarmee de lijnen nog bewerkt kunnen worden. Hierna gaat het glas voor

de eerste keer in de oven. Het inbrandtraject van de verven ligt tussen de 640° en de 660°C.

Grisailles zijn ook weer poederverfstoffen die over de contouren worden aangebracht. Grisailles wordt gebruikt om het felle licht, dat door het glas heen straalt, af te zwakken. Het geeft een enorme verrijking aan het paneel. Het allerbelangrijkste van grisaille is dat het gebruikt wordt om schaduwefecten te maken.

- *Zilvergeel*

Het gebruik van zilvergeel dateert vanaf ongeveer 1400. Zilvergeel wordt meestal op de achterkant van het paneel verwerkt. Het zilvergeel ligt in de oven altijd in het krijt, dit is noodzakelijk omdat zilvergeel niet inbrandt maar opdampt. Bij het inbranden reageert de zilververbinding met het glas waardoor er een zeer fraaie kleur geel ontstaat. Zilvergeel wordt in de glasmalerkunst veel gebruikt voor kronen, mijters en dergelijke. Het inbrandtraject ligt tussen de 640° en 660°C.

- *Jean Cousin*

Vanaf circa 1520-1540 werd voor het eerst de Jean Cousin of ijzerrood gebruikt. Deze verfstof is zeer geschikt voor het maken van een huidkleureffect. Helaas is de echte Jean Cousin niet meer te krijgen vanwege de grondstoffen. Om toch een redelijke huidkleur te verkrijgen gebruikt men een vervanger, door het opaalrood heel licht uit te dassen (met een zachte kwast van dassenhaar bewerken).

GLASHANDEL ZANTMAN BV

glas

VOOR ALLE DOELEINDEN

- ▶ atelier voor GLAS IN LOOD sinds 1934
- ▶ glas op maat
- ▶ geslepen glasplaten
- ▶ figuur-en draadglas
- ▶ hardglas deuren en puien
- ▶ dubbele beglazing
- ▶ LEXAN veiligheidsbeglazing

24 UURS SERVICE

Fabrieksstraat 1, 2624 AZ Delft, tel.: 015 - 262 47 77, fax: 015 - 262 17 13

Restauratieverslag

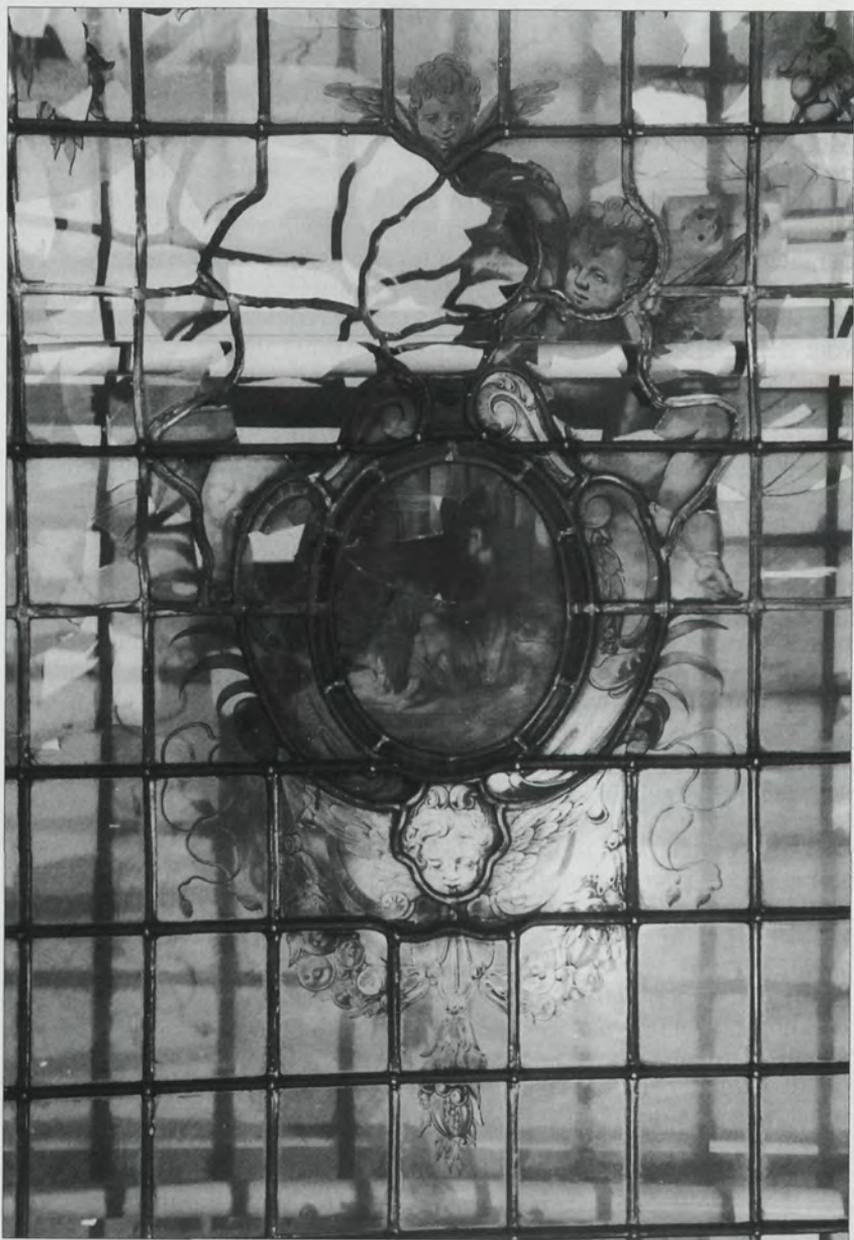
Hermine van der Does

Met de restauratie van de gebrandschilderde stukken glas werd in juli 1996 begonnen. De twee panelen werden uit elkaar gehaald; het oude lood werd verwijderd en de oorspronkelijke twee panelen werden in zes ramen van gelijke grootte verdeeld. De delen te zien op *kleurenfoto's I, V en VI* zaten eerder in één paneel samen (afb. 6); het tweede paneel werd gevormd door de afbeeldingen op *kleurenfoto's II, III en IV* (afb. 5). In de vroegere Weeskamer van het stadhuis van Delft zijn precies zes ramen (afb. 7), vandaar dat voor deze verdeling gekozen werd; een verdeling die de ramen zeer ten goede komt, omdat op deze manier ieder afzonderlijk medaillon goed bekeken kan worden.

De stukken glas zonder lood werden op hardboard platen gelegd zodat het voor de glasschilders duidelijk werd welke stukken opnieuw gebrandschilderd moesten worden. De situatie verschilde enorm van paneel tot paneel. In het medaillon van *kleurenfoto I* zat zo'n groot gat (afb. 10), dat de gehele afbeelding opnieuw geschilderd moest worden. Aangezien er van dit raam geen foto bestond van vóór de beschadiging was niet met zekerheid vast te stellen hoe die leraar er ooit uit heeft gezien. Aan de hand van de beschikbare informatie is voor het hoofd gekozen, dat nu op het medaillon te zien is (afb. 11). De schilderes heeft zich enigszins laten inspireren door afbeeldingen van koppen van Dürer. Ook het schild dat zich boven het medaillon bevindt, was vrijwel geheel verdwenen. Er restte slechts een uiterst klein stukje donkerblauw glas. Het vermoeden is dat er een sterrenhemel was afgebeeld, omdat dit goed past bij de afbeeldingen op het medaillon. De cartouche eronder was gebarsten, maar er ontbraken geen stukken, hier werd de keus gemaakt het oorspronkelijke schilderwerk te behouden door de stukken met speciaal voor dit doel ontwikkelde glaslijm te verlijmen.

Op *kleurenfoto II* ziet u een medaillon dat nog geheel in de oude staat verkeert. Bij het medaillon, waar het stadswapen van Utrecht is afgebeeld (*kleurenfoto III*) waren stukken van de engeltjes verdwenen, die aan weerszijden het wapen van de Vrijvrouwe van Renswoude dragen. Van de afbeelding op *kleurenfoto IV* was het stadswapen van Den Haag nog wel aanwezig, maar als een spinnenweb gebarsten, hier werd ervoor gekozen om de hele afbeelding opnieuw te schilderen. Het aantal barsten was eenvoudigweg te groot om de aandacht nog te kunnen vestigen op het afgebeelde in plaats van op alle barsten. Het kinderkopje onder het wapen ontbrak ook.

Van de medaillons op de *kleurenfoto's V en VI* waren de onderste helften vrijwel geheel kapot. Een engeltje op *kleurenfoto V* aan de rechterkant was nog heel; de rest had zodanige schade geleden dat dit gedeelte opnieuw gebrandschilderd moest worden. Het stukje glas met het jaartal 1756 op *kleurenfoto VI* werd ook opnieuw geschilderd.

10. De zeer slechte toestand van het medaillon met de geleerde voor de restauratie, vergelijk kleurenfoto I (Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Delft).

II. Aan de hand van beschikbare gegevens wordt het ontbrekende stuk van het medaillon met de geleerde ingetekend door Hermine van der Does (Foto Glashandel Zantman BV)

Voor het brandschilderen werd voornamelijk grisaille gebruikt: in deze medaillons zwarte en roodbruine grisaille. Bovendien is er veel met zilverageel gewerkt. Dit is een verf met zilverdeeltjes, die tijdens het inbranden een verbinding aangaat met het glas. Ze diffunderen in het glas waardoor een prachtig warmgele kleur ontstaat, die naarmate de verf dikker opgebracht wordt intensiever van kleur wordt.

Bij de oorspronkelijke uitvoering is ook de techniek van het glasetsen toegepast, dit kunt u zien bij de stukken glas die blauw zijn. Deze stukken gebrandschilderd glas waren helemaal blauw op een blanke lichtdoorschijnende onderlaag. Gedeelten van het blauw werden weggeëtsd, waardoor de blanke onderlaag tevoorschijn kwam, die vervolgens werd beschilderd met grisaille en zilverageel. Aangezien het glasetsen thans officieel verboden is vanwege de enorme milieu-belasting - er wordt namelijk met fluorwaterstof gewerkt - werd voor de restauratie van enkele stukken waar de kleur blauw op voorkwam gebruik gemaakt van een blauwe transparante glasverf. Dit kunt u zien op het schild boven het medaillon van *kleurenfoto 1*.

12. John Zantman is de loodkruisingen aan het solderen (Foto Glashandel Zantman BV).

13. Bezoek van burgemeester Van Walsum aan Glashandel Zantman te Delft tijdens de restauratie van de glas-in-loodramen (9 juli 1996). Van links naar rechts John Zantman, Johan Zantman, de burgemeester, Hermine van der Does (Foto: Krant op Zondag / Margari Castaño Campoy).

14. Het plaatsen van de ramen in de weeskamer van het stadhuis (Foto Glashandel Zantman BV).

Nadat alle ontbrekende stukken opnieuw gebrandschilderd waren, konden de afzonderlijke panelen opnieuw in het lood gezet worden, waarna ze klaar waren voor hun uiteindelijke bestemming, de Weeskamer van het stadhuis.

De restauratie werd uitgevoerd door de glasschilders John Zantman en Hermine van der Does bij glasatelier Zantman in Delft.

750 JAAR GELEDEN

van die tijd weten wij helaas
zo weinig, omdat toen de
fotografie nog niet bestond

MAAR OVER 750 JAAR

zullen onze nakomelingen precies
weten hoe wij er heden uitzien
dankzij

Talens

FOTO • VIDEO • TV

Delft • Markt 36 tel. (015)212 31 55 • Markt 19-21 tel. (015)212 28 52 • W.C. In de Hoven Troelstralaan 25 tel. (015)261 38 92

Rijswijk • Sterpassage R25 tel. (070)394 46 42 Gouda • Westhaven 1 tel. (0182)51 24 90

Capelle a.d. IJssel • W.C. In de Terp, Amsteldiep 42 tel. (010)450 14 73 Zoetermeer • W.C. Stadshart, Promenade 27 tel. (079)341 36 26

Rotterdam • Lijnbaan 143 tel. (010)413 60 16 • Rodondendronplein 7a tel. (010)422 43 00 Schiedam • Hoogstraat 5 (010)273288

Het tolhuis aan de Delftweg tussen Delft en Rijswijk

S.R. Zonneveld en M. van Noort

1. Het oude tolhuis gezien vanaf de Haagse kant. Een aquarel door J. Bles uit 1852. Afbraak volgde in 1863 (collectie Gemeentelijke Archiefdienst, Rijswijk).

Wegenbelasting en tolheffing zijn begrippen die in toenemende mate in de belangstelling staan. Wie bijvoorbeeld via de Autoroute naar het zuiden van Frankrijk rijdt weet daar, althans wat de tolheffing betreft, over mee te praten. Oorspronkelijk bedoeld om te voorzien in de kosten van aanleg en onderhoud van wegen, groeide dit later uit tot een vorm van belasting met een minder uitgesproken bestedingsdoel.

Voetgangers en later fietsers waren doorgaans vrijgesteld van tolgeld, maar zodra men met een koe, schaap, varken, paard of enig ander dier aankwam, moest er worden betaald. Dit bedrag werd hoger als er een paard of muilezel voor een wagen was gespannen.

Toen het gemotoriseerde vervoer in het begin van deze eeuw op gang kwam, waren de tolbomen obstakels die niet meer in het tijdsbeeld pasten. Toch waren er nog veel gemeenten (waaronder Delft) die tot in de jaren dertig de tolheffing handhaafden. Pecunia non olet! Natuurlijk was de tolboom ook vóór 1900 voor velen een financiële hinderpaal die bij voorkeur ontweken diende te worden. Heel wat foefjes werden bedacht om onder betaling uit

2. Een uitspringende entree en twee hoge ramen aan de voorzijde bepalen het beeld van het nieuwe tolhuis. Een opname uit 1931 (collectie Gemeentelijke Archiefdienst, Rijswijk).

te komen. In dit verband moet worden gedacht aan omtrekkende bewegingen via sluiptwegen. De tolgaarder, die in naam der wet handelde, werd geacht er alles aan te doen dit tegen te gaan. In de meeste reglementen van de tolheffing was dan ook een bepaling opgenomen die ongeveer als volgt luidde: "Indien iemand den tolboom ontwijkt door daar omheen of daar langs te rijden, onverschillig op welken afstand van den tolboom men van den weg afrijdt, of daar weder opkomt blijkbaar met het doel om het tolrecht te ontduiken, zal hiervoor door den tolgaarder of elke beambte van de gemeente, die zulks ontdekt, proces-verbaal ontvangen."

Het tolhuis aan de Delftweg 32

De Delftweg is gedurende lange tijd de enige weg geweest tussen Den Haag en Delft. Beide stadsbesturen verkregen op 4 mei 1694 van de Staten van Holland & West Friesland toestemming een tol op te richten ten behoeve van de bestrating van 'den Haagschen Straatweg' zoals de Delftweg toen heette. Dat was voor deze weg langs de Vliet zeker wel nodig en hoewel het hof na de dood van Willem van Oranje in 1584 van lieverlede naar Den Haag was vertrokken restten er nog voldoende hoogwaardigheidsbekleders

3. In 1920 poseerde de tolgaarder in vol ornaat. Het Delftse wapen boven de deur is duidelijk zichtbaar. Het bord onder de tarievenlijst vermeldt 'Het afgeven van betalingsbewijzen is voor den tolbeambte verplichtend'.

4. Ook de automobilist uit 1927 vond de tol maar een lastig en kostenverhogend obstakel.

5. Door leegstand en gebrekkig onderhoud raakte het tolhuis meer en meer in verval (collectie Zonneveld).

6. Dankzij particulier initiatief is het tolhuis als een phoenix uit de as herrezen. Het voor- en zijaanzicht (collectie Zonneveld).

die men toch niet met hun rijtuigen door kuilen en over hobbels kon laten rijden.

Het oorspronkelijke tolhuis had aan de voorzijde een hek met twee gemetselde hekpalen. Deze droegen de wapens van Delft en Den Haag (afb. 1). Op 28 mei 1863 schonk Den Haag zijn helft van de tol aan de stad Delft. Het betrof hier een huis met tolmanswoning, wachthuis, tuin, boomgaard en tolhek. Den Haag kwam tot dit gebaar enerzijds doordat het gebouw aan vervanging toe was en anderzijds doordat op den duur het aantal rijtuigen waarschijnlijk zou teruglopen met de komst van de trein. In datzelfde jaar werd door de Delftse gemeenteraad besloten de oude huisjes af te breken en te vervangen door één gebouw, waarbij zoveel mogelijk gebruik moest worden gemaakt van sloopmateriaal van de afbraak als stenen, binten en dorpels. Het thans nog bestaande tolhuis werd in een neo-classicistische stijl gebouwd: sober, rechthoekig en gepleisterd. Aan de voorzijde bevinden zich twee zeer hoge ramen naast een uitspringende entree. Hier rondom zijn twee pilasters en een boog aangebracht. Boven de deur is het gekroonde wapen van Delft te zien (afb. 2).

Ondanks de concurrentie van de trein bleef het op de Haagsche Straatweg behoorlijk druk. Op 15 september 1892 bijvoorbeeld passeerden niet minder dan 265 rijtuigen, 23 hondenkarren en 108 runderen de tol. Tezamen

7. Ook aan de achterzijde van deze 'parel aan de Vliet' kan men zien hoe schitterend het huis is gerestaureerd (collectie Zonneveld).

met nog wat ander kleinvee leverde dit een dagopbrengst op van dertig gulden en vierennegentig cents.

Naarmate de jaren vorderden nam het verkeer toe en stegen de tolprijzen. Ook de automobilist ging nu een aardige duit in het zakje doen, reden waarom de gemeente Delft niet stond te popelen de tol op te heffen (afb. 3,4). In een tijdschriftartikel uit 1925 wordt zelfs beweerd dat Delft op deze tol een ton winst maakte. Toen evenwel in 1931 de rijksweg Den Haag-Rotterdam werd aangelegd is de tolheffing afgeschaft waarna het pand alleen als woonhuis werd gebruikt. De ligging direct aan de weg is het enige dat nog aan de vroegere functie herinnert.

In de jaren zestig werd het tolhuis eigendom van de gemeente Rijswijk. Het werd aanvankelijk als woonhuis verhuurd. Door leegstand en gebrekkig onderhoud raakte het pand meer en meer in verval (afb. 5). In 1989 besloot de gemeente Rijswijk het pand te verkopen aan een particulier met de verplichting het te restaureren. De nieuwe eigenaar moest er mee akkoord gaan dat het pand werd aangewezen als gemeentelijk monument. Het mo-

nument werd inderdaad volledig gerestaureerd en omdat er aan de kleinste details veel aandacht moest worden besteed duurde het enige tijd voordat de officiële opening kon plaatsvinden (afb. 6, 7). Dat gebeurde heel toepasselijk op monumentendag 1994 en met recht mag het tolhuis zich thans 'een parel aan de Vliet' noemen.

Literatuur

Knuttel, W.P.C. en Brekelmans, M. *Boerderijen en bedrijfsmonumenten: monumenten in Rijswijk*. Rijswijk 1987.

Wentzel, G., Oude tolleren bij Elspeet, Nunspeet en Staveren. In: *Nederlandse Historiën* 18 (1984), blz. 3-12.

Schipper mag ik overvaren: over tolleren en tolhuizen. Brochure bij tentoonstelling Belastingmuseum, Rotterdam (1989).

Delft maakt een ton winst op den tol tusschen Den Haag en Delft, *Auto-omnibus* 30 juli 1925.

Daglijst der tolgelden (1892), Gem.Archiefdienst Delft, inv.nr 867.

Notulen van de Delftse gemeenteraadsvergaderingen d.d. 8 en 13 juli 1863.

Voor al uw handelsdrukwerk
en periodieken
kunt u terecht bij:

Drukkerij Vis Offset

Postbus 68, 2400 AB Alphen a/d Rijn
A. Einsteinweg 25 A

Telefoon: 0172-444667*
Telefax: 0172-440209

UITGEVERIJ ELMAR B.V.

Delftweg 147 – 2289 BD RIJSWIJK – Tel. 015-2123623/fax 015-2124295

DE KAART FIGURATIEF VAN DELFT

door

Hans Houtzager, Bert Klapwijk, Harry van Leeuwen, Arnold Verschuyl en Wim Weve

Op de Kaart Figuratief is nog veel terug te vinden van het huidige Delft en de overeenkomst is – afgezien van detailverschillen – bijzonder treffend.

De geestelijke vader van de Kaart Figuratief is Dirck Evertsz. van Bleyswijck. In 1675 machtigde de vroedschap hem een grote Kaart Figuratief van de stad Delft te doen maken. Oud-burgemeester Van Bleyswijck, de man die een uitvoerige stadsbeschrijving van Delft had vervaardigd, werd belast met de uitvoering.

In 90 kaartfragmenten wordt de Kaart Figuratief sterk vergroot afgebeeld. Een fraaie atlas, die veel onthult van de rijke geschiedenis van Delft. De bijzonderheden die op elk fragment te zien zijn worden door de auteurs toegelicht.

ISBN 90389 04487 – NUGI 641

26 x 20 cm

216 pag. gebonden

f 44,50

Verschijnt in juni 1997

Pieter van Foreest, stadsgeneesheer te Delft, 400 jaar geleden overleden

Dr. H.L. Houtzager

*'Die gesontheit is een onwerdeerlicke schat,
die met geen goudt oick te gelijcken is'.*

Pieter van Foreest

1521-1597

Inleiding

Pieter van Foreest heeft in zijn lange loopbaan als medicus bijna veertig jaar lang zijn kennis en kunde aangewend ten dienste van de gezondheidszorg van de Delftse bevolking.

Het feit dat het op 10 maart 1997, 400 jaar geleden is dat hij in Alkmaar overleed, is een gerede aanleiding om in dit jaarboek van Delfia Batavorum aandacht te schenken aan de 'Hollandse Hippocrates' met name wat zijn positie en taak is geweest als stadsgeneesheer alhier.

De Delftse pestepidemie van 1557-1558

"Voordat ik de Oude Kerk gepasseerd was en bij het huis van Jan Jansz. de Huijter, een beroemd man en familielid van mijn echtgenote, was aangekomen, kwam ik zeven maal een lijkstoet tegen. Ik zag dat het kerkhof zó overvuld was met lijken, dat dit opgehoogd was tot aan de muur die het kerkhof omsluit".

Deze vaak aangehaalde zinsnede is typerend voor de situatie waarin Pieter van Foreest (1521-1597) Delft aantrof, toen hij in februari 1558 tijdens de pestepidemie in Delft arriveerde. Zijn komst naar Delft op verzoek van het stadsbestuur had mogelijk als oorzaak dat de hulpverlening van de reeds aanwezige stadsgeneesheer Cornelis van der Heyden tekort schoot om de pestlijders te verzorgen, maar waarschijnlijker is dat deze in zijn contract met de stedelijke overheid had bedongen geen pestlijders te behandelen.

Nadat de hierboven genoemde pestepidemie zich in juni van het jaar 1557 in Voorburg had geopenbaard, werd kort daarop ook de Delftse bevolking besmet. Boeren, die hun waren in de stad te koop plachten aan te bieden, zouden volgens Van Foreest de besmetting hebben overgebracht. Het volk schreef deze plaag echter toe aan allerlei wonderen en onheilsvoorspelende tekenen. Zo was in maart 1557 een komeet aan de hemel verschenen en haar loop door dierenriem en de sterrenbeelden was voor de astroloog een voorteken dat droogte, hongersnood en pest op komst waren. Ook voorspelde de neiging van de Delftse jeugd om 'begrafenisje te spelen' niet

OBSERVATIONVM
ET CURATIONVM MEDI-
CINALIVM, DE FEBRIBVS
PVBLICE GRASSANTIBVS:

Cum morbis epidemijs, deq; febribus malignis,
contagiosis, pestilentibus, ac peste:

LIBER SEXTVS:

*In quo earum cause, signa, prognoses, curatio
graphicè depinguntur:*

D. PETRO FORESTO Alcmariano,
Medico, auctore.

*Accessit liber septimus Observationum & curationum
medicinalium De symptomatibus febrium.*

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINGANA,
Apud Franciscum Raphelengium.
cId. Id. LXXXVIIII.

1. Titelblad van *Observationem et curationum medicinalium, de febribus publice grassantibus: etc.*, Leiden, Plantijn (1588). Het boek waarin Pieter van Foreest de pestepidemie beschrijft die Delft in 1557/58 teisterde. (Bibliotheek Vereniging Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde).

veel goeds en velen hadden dit niet zonder bange voorgevoelens aangezien. Hoe Van Foreest zelf hier tegenover stond is niet geheel duidelijk. Enerzijds had hij in een prognosticatie welke met keizerlijk octrooi was uitgegeven het volk op de hoogte gesteld van zijn angst voor de komende rampspoeden, maar anderzijds legt hij in zijn *Observationes* de nadruk op het voedselgebrek en op de verontreiniging van het grachtenwater in Delft (afb. 1). Vooral in de droge en hete zomermaanden was Delft berucht om zijn stinkende grachten door een laag waterpeil.

Van mei 1557 tot november 1558 stierven er 5000 mensen in Delft en volgens Van Foreest zelfs 6500. Deze getallen zijn des te indrukwekkender wanneer men bedenkt dat hiermee ca. een vijfde van de gehele Delftse bevolking ten grave werd gesleept. Het inwonertal van Delft kan vóór deze epidemie gevoeglijk op 25.000 zielen worden geraamd.

In de periode waarin de nood het hoogst was en het dagelijks levensritme van de stad volkomen was ontwricht door deze pestilentie, die arm en rijk,

oud en jong zonder onderscheid des persoons bezocht, was er een chaotische toestand ontstaan, ook in het Maria Magdalena Convent, dat tot pesthuis was ingericht. Hier waren "groete abusen, ongeregeltheyt ende excessen, zoe onder die voors. Siecken als andere persoenen van buyten innecoemende", aldus constateerden de stedelijke autoriteiten in een keur van 21 november 1557.

Stadsgeneesheer

Het terrein waarop Pieter van Foreest zijn functie als stadsmedicus heeft uitgeoefend kan globaal in een drietal sectoren worden verdeeld. In de eerste plaats was het zijn plicht om als "doctoer der stede" diegenen gratis te behandelen, die niet over voldoende eigen financiële middelen beschikten. Deels werden deze patiënten opgenomen in het Oude Gasthuis te Delft, deels bij particulieren ondergebracht, zoals dit bijvoorbeeld ook het geval was met zieke soldaten. Of Van Foreest naast stadsgeneesheer ook automatisch gasthuismedicus is geweest, is niet geheel en al duidelijk.

Een tweede, niet te onderschatten taak, die tot het werkgebied van de stadsmedicus behoorde was het adviseren van de overheid in alle voorkomende geneeskundige situaties die van belang waren voor de gezondheidstoestand van de stedelingen. Van groot belang hiertoe was het schoonhouden van het grachtenwater dat gewaarborgd diende te zijn voor de productie van Delfts belangrijkste uitvoerproduct: het bier.

Deze bierproductie en de uitvoer van bier was voor een groot deel voor alle lagen van de Delftse bevolking een bron van inkomsten en derhalve van groot economisch belang. Van Foreest heeft dan ook verschillende ordonnanties laten uitvaardigen door het stadsbestuur om het grachtenwater schoon te houden. Een goede doorstroming van water, ook in de droge maanden van het jaar, was van essentieel belang niet alleen voor de bierproductie, maar ook voor het instandhouden van de volksgezondheid in Delft. Stilstaand water is immers een bron voor allerlei ziektekiemen, waarbij de pest, op de mens overgebracht door de rattenvlo, wel de belangrijkste was.

Tenslotte had Van Foreest een controlerende taak, die bestond uit de bewaking van de grenzen van medische bevoegdheden en bescherming van de bevolking tegen ongekwalificeerde geneeskunstbeoefenaren. Door de Delftse overheid zijn in de loop van de 16de eeuw verschillende keuren uitgevaardigd om paal en perk te stellen aan het onbevoegd uitoefenen der geneeskunst: "... daar gebleken is dat veele Personen hen de consten der medicynen pogen te onderwinden ende inwendige siekten te cureeren sonder dat sij in eenige vermaarde universitijt gepromoveert zijn ofte gestudeert hebben. Dat ook in de verscheijde Chirurgijnen, Aptheecers, ende anderen te buijten gaande heur Neeringe ende beroup, hen onderwinden, wateren ende Urinen te bezien, daar van te oordeelen ende recepten te ordonneeren..."

Hoewel men ten tijde van Van Foreest geen principieel bezwaar had tegen de verkoop van kruiden en drankjes die door rondreizende kwakzalvers aan de man werden gebracht, diende deze producten wel aan bepaalde eisen te voldoen.

"Noch zoe wordt verbooden, datmen gheen valsche cruyden ofte soufferaen vercoopen en sal moeten noch verwen mit gheenrehande nat, Noch oick gheene groene gengeuaer [= gember] moegen vercoopen, daer die cyroop niet goet of en is; elcke pointc bij xx sc. ende tcruyt te verboeren, ende voirts te beteren bij scepenen".

"Insgelijck zoe wordt verbooden, dat niemande vreemts binnen deeser steede pieterolye ofte andere vreemde cruyden vercoopen en sal moeten, ten zij dat hoerl. pieterolye ende cruyden eerst bijden scout ende gerechte, nae advys vanden doctoiren toegelaeten sullen zijn, bij xx sc. te verboeren".

Zijn woon- en verblijfplaats

De directe aanleiding van het stadsbestuur van Delft om Pieter van Foreest uit te nodigen naar Delft te komen en het ambt van stadsgeneesheer te aanvaarden was de hierboven beschreven pestepidemie die van medio 1557 tot eind 1558 de stad teisterde.

Pas op 13 december 1560 werd Van Foreest als zodanig ingeschreven in Delft. De oorzaak van deze late schriftelijke bevestiging van zijn ambt is: "overmits de absentie van de Secretarissen door de pest, alstoen regerende". De eerste tijd dat Van Foreest in Delft werkzaam was - zijn vrouw Eva had hij gezien de gevaarlijke gezondheidssituatie in Alkmaar achtergelaten - loeerde hij bij zijn neef Jan de Huijter, die woonde in het huis dat thans het Gemeenlandshuis van het Hoogheemraadschap van Delfland is.

Wanneer Van Foreest verhuisd is naar wat thans Oude Delft 147 is, is niet geheel duidelijk. Mogelijk dat door het vertrek van Jan de Huijter in 1572 ook hij dit pand heeft moeten verlaten. In datzelfde jaar is ook het klooster St. Hieronymusdal opgeheven. Het hieraan grenzende pandje, dat uit 1557 dateert, is door het gemeentebestuur verhuurd aan Van Foreest "syn leven lang gedurende een cleyn camerken, staende boven de poort van St. Hieronymus Convent". In dit kleinste huisje van Delft, thans gelegen tussen twee grote panden aan de Oude Delft, tegenover de Nieuwstraat en uitkijkend op de Jeronimus-brug woonde hij met zijn gezin (afb. 2).

Patiënten

Tijdens het leven van prins Willem van Oranje is Van Foreest verscheidene keren bij hem in consult geweest. De eerste kennismaking had in Rotterdam plaats waar de Prins in 1574 verzwakt door koortsende ziekte gedwongen was het bed te houden. Bedreven in de humorale-pathologische

2. Het kleinste huisje van Delft: Oude Delft 147. Hier heeft Pieter van Foreest gewoond vanaf 1572 tot aan zijn vertrek uit Delft in 1595 (Tekening H.L. Houtzager).

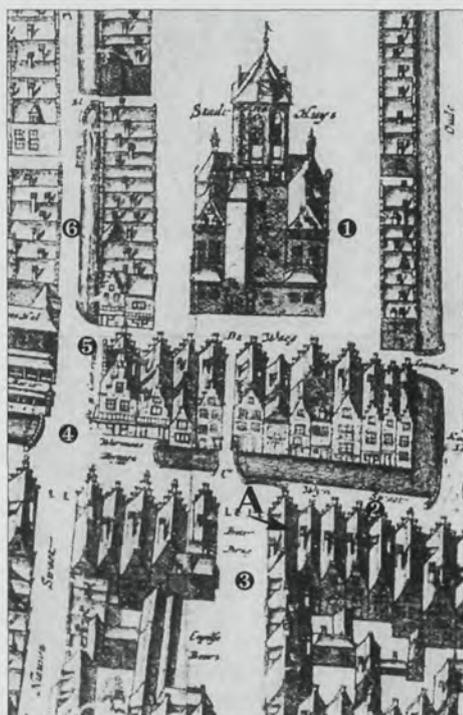

ziekteleer heeft Van Foreest de behandeling van de Prins in Rotterdam volgens deze gedragsregels overgenomen van zijn collegae aldaar.

In plaats van warme gerechten en geneesmiddelen die aanzetten tot verhogen van de lichaamstemperatuur, schreef hij verschillende dranken voor en adstringerende spijzen met het doel de hardnekkige buikloop een halt toe te roepen.

In januari 1581 behandelde Van Foreest de Prins opnieuw, thans voor een langdurige keelontsteking.

Van Foreest heeft in Delft een uitgebreid patiëntenbestand gehad, dat afkomstig was uit alle lagen der bevolking. In zijn *Observationes* - boeken die talrijke ziektegeschiedenissen bevatten en waarin Van Foreest vaak uitvoerig uiteenzettingen geeft over zijn therapieën - komen verschillende Delftse burgers met naam en toenaam voor, die door Van Foreest zijn behandeld. Ook de behandelingsmethoden die in het Delftse gasthuis werden toegepast bij patiënten met "vule pocken" (syfilis) heeft de aandacht van Van Foreest gehad. Het gasthuis is vooral in de 80-jarige oorlog een behandelcentrum geweest voor lijders aan venerische ziekten. Van Foreest deelt mee, dat de chirurgijns die aan het gasthuis verbonden waren, hun patiënten een smeerkuur lieten ondergaan waarvoor een samengestelde zalf werd gebruikt die als voornaamste bestanddeel kwik bevatte. Over deze behandeling was Van Foreest allerminst te spreken; volgens hem lagen de kerkhoven vol met doden die ten gevolge van deze behandeling aan kwikvergiftiging waren overleden. De therapie was zijns inziens erger dan de kwaal.

3. Detail van de kaart figuratief van Van Bleyswijck uit 1667/68, voorstellende het centrum van Delft.

1. stadhuis op de Markt.
2. de Wijnstraat, thans Wijnhaven.
3. de Boterbrug.
4. de Warmoesbrug.
5. de Kaakbrug.
6. de Voldersgracht.

A. is het huis hoek Wijnhaven-Boterbrug, waar Chuyts apotheek was gesitueerd.

Contacten in Delft

In de Delftse gemeenschap hebben Van Foreest en zijn vrouw Eva diverse functies bekleed. Hijzelf was in 1574 "toesiender van het St. Aechten Convent", dat vanaf 1572 de residentie werd van Willem van Oranje. Eva was in de jaren 1591/92 Moeder van het Meisjeshuis. Oorspronkelijk was dit het Heilige Geest zusterhuis, gelegen aan de Oude Delft dat in 1577 als zodanig werd opgeheven en bij besluit van het stadsbestuur op 1 mei 1578 werd ingericht voor de opvang van weesmeisjes.

Van 1578 tot 1595 was Eva ook Moeder van de zg. Arme Fraters. Het Fraterhuis of Seminarium Theologicum, gelegen aan de Schoolstraat, was een internaat voor begaafde, doch onbemiddelde jongens. Zij werden onderwezen in Latijn en Grieks, waarna ze aan de Leidse universiteit konden worden ingeschreven: "om verder in de Godgeleerdheid onderwezen en metertijd predikanten in de Gereformeerde Godsdienst te worden".

Eva zal zeker af en toe de apotheek van Dirck Cluyt (1546-1598) zijn binnengelopen om haar tante Josine Adriaensdr. van Teylingen (1550-1585) op te zoeken. Zij was de eerste vrouw van deze belangrijke Delftse apotheker.

Ook Van Foreest had nauwe contacten met Cluyt, die zich na het beleg van Haarlem in 1573 en na de capitulatie van de stad in april van het daaropvolgende jaar in Delft had gevestigd.

In de lidmatenlijst van de Nederlandse Hervormde Kerk staat Cluyt vermeld als "Apteecker ande mart". Zijn apotheek was gelegen aan de Wijnstraat (thans Wijnhaven), hoek Boterbrug. Met de "... mart" moet worden verstaan de botermarkt. (afb. 3).

Als wij ons realiseren dat in dit centrum van Delft ook de visbanken waren, de Warmoesbrug met zijn groentemarkt en de Kaakbrug, waar de kwakzalvers hun pillen, drankjes en poeders verkochten, dan is de uitspraak van Van Bleyswijck: "De Toevloeynghe en 't samenlopinge der menschen is hier te gesetter tijd soo groot dat daer nauylcks doorkomen is en voor die haestig te passeren hebben veel eer andere straet dienen om te gaan", zeker niet overdreven en ook van toepassing op de periode dat Cluyt er zijn apotheek had.

Cluyt was in Delft een bekend en gewaardeerd apotheker, bij wie zijn vriend en familielid Van Foreest het merendeel van zijn recepten liet klaarmaken, o.a. de ingrediënten die nodig waren om het lichaam van de op 10 juli 1584 vermoorde Prins van Oranje te balsemen.

Financiële problemen

Pieter van Foreest werd tot "doctoer der stede" te Delft benoemd op de volgende voorwaarden. Hij ontving een jaargeld van 8 pond groot Vlaams (= ongeveer 40 gulden) plus 2 pond voor een "tabbaardlaken". Verder was hij vrijgesteld van accijns op wijn en bier. Men kan zich voorstellen dat als gevolg van dit lage salaris Van Foreest in 1575 dreigde naar Alkmaar te vertrekken, waar hem "veel schoone conditiën van exemptie (= ontheffing) van alle lasten" waren aangeboden. Bovendien hield het stadsbestuur zich niet aan wat men hem indertijd had beloofd. Zijn taak als stadsgeneesheer was er niet gemakkelijker op geworden toen in 1570 zijn collega Cornelis van der Heyden door een beroerte werd getroffen. Van der Heyden heeft nadien nog zes jaar zijn taak vervuld, maar kon uiteraard geen optimale prestaties meer leveren, vooral toen in 1573 weer een pestepidemie uitbrak. Pieter van Foreest vond gehoor bij de stadsoverheid en zijn jaargeld werd op 18 oktober 1575 met 6 pond groot Vlaams verhoogd. Men beloofde hem in plaats van vrijstelling van accijns, niet te belasten met inkwartiering van soldaten en hij werd niet gedwongen deel te nemen aan stadsleningen.

Op 5 december 1583 richtte Van Foreest zich nogmaals tot het stadsbestuur met het verzoek om salarisverhoging. De Hoge Heren bleken niet altijd loyaal ten opzichte van hun trouwe dienaar, want na de dood van Van der Heyden in 1576 stelde men pas in 1583 weer een tweede stadsgeneesheer aan, Cornelis Buysen. Deze werd op veel betere financiële voorwaarden tot "gegaigeerde medecyn vander Stadt" aangenomen. Burgemeesters en Schepenen van de stad verklaarden echter: "dat de conditiën daer oppe

hy (=Buysen) aenghenomen is, ten respecte van zijn vertrecken, ende dat hy in deser stadt onbekent is, sulcx met hem ghemaect zijn". Desalniettemin werd Van Foreests salaris opgetrokken, zodat voortaan beide stadsgeneesheren hetzelfde inkomen en dezelfde voorrechten genoten.

Wellicht hebben niet alleen zijn leeftijd - Van Foreest was immers 74 jaar oud toen hij Delft in 1595 verliet - maar ook de laksheid van het gemeentebestuur om in plaats van Buysen een nieuwe stadsarts naast hem te benoemen, er mede toe bijgedragen dat Van Foreest enigszins teleurgesteld naar zijn geboortestad Alkmaar is teruggekeerd. Daarbij komt nog dat zijn vrouw op 4 juni 1595 in de Oude Kerk werd begraven, zodat eigenlijk niets Van Foreest meer weerhield om Delft te verlaten.

Tot zijn grote teleurstelling deed men in Delft geen enkele poging om hem tot andere gedachten te brengen; men liet hem vertrekken. In een brief aan zijn vriend Johannes Heurnius, hoogleraar in de geneeskunde aan de Leidse universiteit, beklaagt Van Foreest zich over deze behandeling.

Hoe anders reageerde Alkmaar op zijn terugkeer; men benoemde hem daar tot "Stads-medicum" tegen een honorarium van 200 gulden jaars. Nog maar twee jaar zou hij van dit jaargeld kunnen genieten; 10 maart 1597 overleed hij en op 13 maart werd hij in de 'Groote of St. Laurenskerk' te Alkmaar begraven.

Literatuur

Bosman-Jelgersma, H.A., *Pieter van Foreest, de Hollandse Hippocrates*. Heiloo, 1984.

Idem, Dirck Cluyt, de eerste Leidse Hortulanus. *Leids Jaarboekje*, dl. 83, (1991) p. 75-88.

Burri, R. *Die Delfter Pest von 1557 nach den Beobachtung von Petrus Forestus*. Zürich, 1982.

Houtzager, H.L. *Medicyns, Vroedwyfs en Chirurgyns*. Serie-uitgave van het Genootschap Delfia, Batavorum nr. 5 Amsterdam, 1979. Idem, Enkele wiskundigen uit de kring rond Jan Hugo Cornets de Groot. *Jaarboek Delfia Batavorum*. 1994, p. 49-59, m.n. p. 51. Idem, Delftse bijdragen aan de inwijding van de Leidse universiteit op 8 februari 1575. *Jaarboek Delfia Batavorum*. 1995, p. 63-73. Idem, Medisch leven in een Hollandse stad. *Medisch Journaal Delft*. Jrg. 8, nr. 2, (1996) p. 60-66.

Lieburg, M.J. van. Pieter van Foreest en de rol van de stadsmedicus in de Noord-Nederlandse steden van de 16de eeuw. In: H.L. Houtzager (red.) *Pieter van Foreest, een Hollands medicus in de zestiende eeuw*. Serie-uitgave van de Stichting Historia Medicinæ. nr. 3, Amsterdam, 1989, p. 41-72.

Soutendam, J. Uittreksels uit de opera omnia van Petrus Forestus, betreffende Delft, Delftenaars, Delftse toestanden enz. Loopende over de jaren 1558-1596. *Tijdschr. voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 3de reeks, vol. V (1889) p. 251-272.

Wiersma, G. Observaties van Pieter van Foreest tijdens de pest in Delft (1557/58). *Ned. Tijdsch. Geneeskd.* jrg. 138, nr. 52 (1994), p. 2618-2621.

De gevelsteen die op twee schilderijen van Pieter de Hooch staat afgebeeld

Prof.ir. A.J.H.M. Haak

1. De gevelsteen van het Sint-Hieronymusklooster (Foto: René van der Krogt).

De grachtengevels, de steegjes en de binnenplaatsjes van Delft vormden in het midden van de 17de eeuw een dankbaar onderwerp voor een aantal jonge schilders, die in latere eeuwen een internationale roem zouden verwerven. Bovendien waren in Delft enkele zeer gefortuneerde families gevestigd, die als bierbrouwer of als koopman hun vermogen hadden verdiend en die als aantrekkelijke opdrachtgevers golden. Tot de laatste groep behoorde Justus de la Grange, een lakenkoopman, die woonhuizen in Delft en in Leiden bezat en die in 1652 de 23-jarige Pieter de Hooch als schilder 'in dienst' nam. De in Rotterdam geboren kunstenaar had toen al een opleiding in Haarlem achter de rug, en vestigde zich in Delft, waar hij in 1654 met Jannetje van der Burch trouwde.

Acht jaar lang woonden Pieter de Hooch en zijn gezin in Delft, voordat zij in 1661 naar Amsterdam verhuisden, in welke periode hij ongeveer vijftig schilderijen produceerde. In het begin waren dat interieurs van schuren en wachtlokalen met rokende en drinkende mannen, een in die tijd gebruikelijk onderwerp, maar vanaf 1655 legde hij zich meer en meer toe op gevels en interieurs van de huizen van welgestelde Delftenaren. Het is verleidelijk om in deze ommekeer een verband te zoeken met de kruithuisramp van 12

2. 'Binnenplaats van huis in Delft' van Pieter de Hooch, 1658, 73,5x60 cm (Londen, National Gallery).

oktober 1654, waarbij het gehele noordoostelijke gedeelte van de stad vernield werd. Mogelijk heeft dat de niet getroffen Delftenaren ertoe gebracht hun bezit te laten vereeuwigen, want vooral de interieurs zijn met zo'n minutieuze nauwkeurigheid afgebeeld, dat de details hiervan absoluut naar het voorbeeld van de realiteit 'gefotografeerd' zijn.

Momenteel wordt aangenomen, dat Pieter de Hooch na zijn 'indiensttreding' bij de Delfts-Leidse lakenkoopman Justus de la Grange in 1652 onderdak heeft gevonden in het pand Oude Delft 161, of daar pas twee jaar later is ingetrokken na zijn huwelijk met Jannetje van der Burch. Van dit pand is het bekend dat het meer dan 110 jaar nadien ononderbroken in het bezit is gebleven van de familie Van der Burch. Ook wordt al in 1640 vermeld dat Willem van der Burch toestemming kreeg om een goot aan zijn huis in de Hieronymuspoort te maken en een uitgang naar die poort te maken onder de voorwaarde, dat de deur op eigen erf gehouden zou worden. In 1658 schilderde Pieter de Hooch een tweetal schilderijen van een binnenplaatsje met een poortje, waardoor een gezicht op een gevel aan de andere zijde van een straat (of gracht) weergegeven is (afb. 2 en 3). Boven het poortje staat op beide doeken eenzelfde ingemetselde gevelsteen afgebeeld, maar verder zijn de details van vloeren en muren nogal verschillend, vooral aan de rechterhelft van de schilderijen. Nu is het bekend, dat Pieter de

Hooch (en vele andere van zijn tijdgenoten) zich soms niet aan de realiteit van het afgebeelde onderwerp hield, maar een eigen compositie ontwierp van door hem op uiteenlopende plaatsen getekende details. Opvallend is bijvoorbeeld, dat de vloer op het ene schilderij (aanwezig in de National Gallery te Londen) samengesteld is uit stenen, waarvan de voegen evenwijdig lopen aan de gevel en de loodrecht daarop staande zijmuren. Daarentegen vertoont de vloer op het andere schilderij (in particulier bezit in New York) een 'diagonaal patroon' met voegen, die een hoek van 45° met de muren maken. Zelfs het poortje, dat onmiskenbaar naar hetzelfde voorbeeld is geschilderd, toont onderlinge kleine verschillen. Zo is op het Londense schilderij in de 'toeg' aan de bovenzijde een drietal blokken natuursteen opgenomen en in het andere doek alleen één blok als sluitstuk in het midden, versierd met een hoofd dat ook op het andere schilderij voorkomt.

Als voorbeeld voor de steen boven het poortje op beide schilderijen lijkt hetzelfde model dienst gedaan te hebben. In de tuinmuur van Oude Delft 157 is een gevelsteen aangetroffen (afb. 6), die sprekend lijkt op de afgebeelde steen. Deze gevelsteen, die 93 x 47 cm meet, heeft als opschrift (afb. 1)

*dit is in sint hieronimus daelle
wildt u tot pacientie en lijdt-
saemheijt begeeven
wandt wij muetten eerst daelle[n]
willen wij worden verheeven 1614*

Het is aan te nemen, dat we hier met een gevelsteen te maken hebben die oorspronkelijk boven de ingang van het klooster Sint Hieronymusdal ingemetseld was. Dit klooster lag oorspronkelijk aan de Oude Delft tegenover de Nieuwstraat.

Beschouwen we de opschriften op de stenen op beide schilderijen, dan blijken deze verschillend te zijn. Door de vóór de gevelsteen geschilderde druivenranken kunnen we de teksten niet nauwkeurig vaststellen, behalve in de hoeken linksonder en rechtsboven, waar we de letters vrij duidelijk zien. Linksonder staan op het Londense schild de letters 'verheven anno 1614' en rechtsboven 'hyronium: der'. Op het andere schilderij is dat resp. 'willen wij' en 'hieronimus daelle'. Het is duidelijk dat wij hier te maken hebben met de tekst zoals die op het New Yorkse schilderij is aangebracht en niet die van de Londense.

Nu zijn er twee mogelijkheden en wel:

1. Er waren twee gevelstenen, een boven de noordelijke ingang van het klooster (aan de Oude Delft in de richting van het Prinsenhof) en een tweede boven de zuidelijke ingang (aan de Oude Delft in de richting van de Binnenwatersloot).
2. Er was maar één gevelsteen, waarvan de met grote precisie werkende Pieter de Hooch om onnaspeurlijke redenen de teksten onderling gevarieerd heeft.

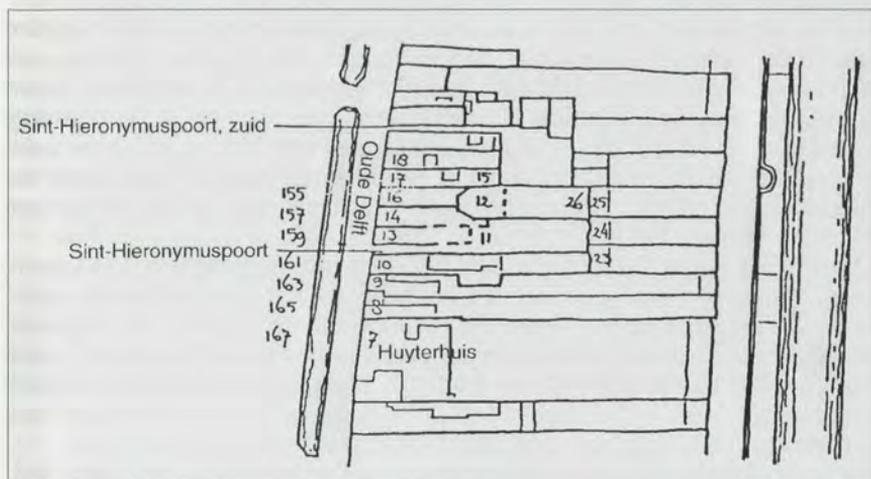
3. 'Binnenplaats van huis in Delft' van Pieter de Hooch, 1658, 68x57,5 cm (New York, Particuliere collectie).

Volgens deskundigen dateren beide schilderijen uit 1658, wat nog meer vragen oproept. Waarom heeft Pieter de Hooch in het ene geval de naam van het klooster 'hyronium' genoemd en in het andere 'hieronimus' en dat binnen hetzelfde jaar? Daarbij moeten we opmerken dat de letter h in beide namen dezelfde grootte heeft als de letter h in het woord 'verheeven' (dat op het Londense schilderij als 'verheven' gespeld wordt). Het is dus niet ze-

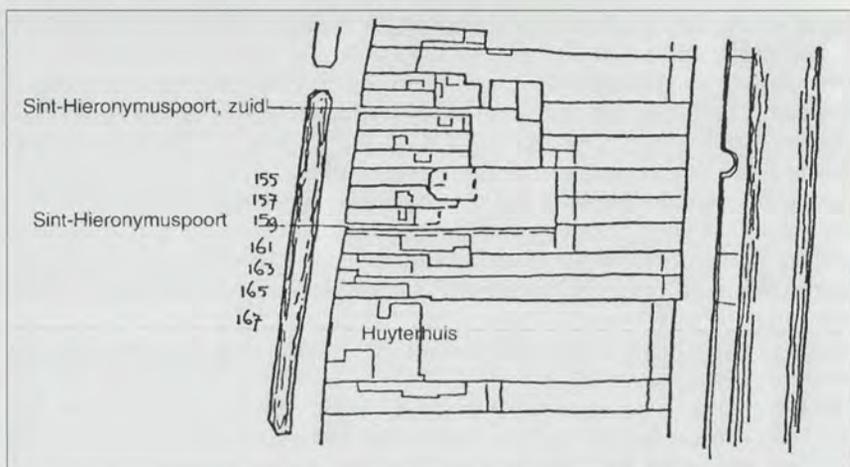
ker of er aan het begin van de naam een hoofdletter H of een kleine letter h bedoeld wordt.

Een andere vraag komt naar voren als we de geschiedenis van het klooster bekijken. Dat blijkt namelijk al in 1572 opgeheven te zijn, terwijl er in beide gevallen op de steen het jaartal 1614 staat. Op 15 juni 1572 werden in Dordrecht in de vergadering van de Staten van Holland de privileges afgeschafte van de kloosters en andere religieuze organisaties, waarna de kloosterlingen als wereldlijke geestelijken werden beschouwd. Na enige jaren, in 1576, werden de soms omvangrijke kloosterbezittingen aan grond en goederen geconfisqueerd en onder beheer gesteld van een rentmeester vanwege de Staten van Holland. Wellicht hebben de laatste overgebleven Hieronymusbroeders in 1614 de steen laten maken als herinnering aan het toen niet meer bestaande klooster.

Dirck van Bleijswyck geeft in 1667 in zijn *Beschrijvinge van Delft* op blz. 323-330 een verslag van het dan verdwenen klooster, gelegen aan de Oude Delft en genaamd 'Sint Hieronymus Clooster, anders gesecht Hieronimus dael, ofte Convent van de Hieronymianen, hebbende gelegen schuyns over de Nieuwe-straat'. Hij haalt Erasmus aan, die al meer dan een eeuw eerder constateerde, dat de leefwijze van de monniken ver verwijderd was van dat van de H. Hieronymus zelf, die in de woestijn op een uitermate sobere wijze zich in het leven wist te houden. Erasmus schreef: 'Want eerstelijck behielden de monnicken hare goederen geheel; sy behielden de macht om te woonen ende verhuysen werwaert sy wilden; sy behielden een seer soete ende vrye leedicheydt tot studeren, vasten, singen, ende waacken; sy worden van selfs ofte door exempelen, niet door Menschen instellingskens aange-

4. Oude Delft 141-169 rond 1575.

5. Oude Delft 141-169 rond 1580, na de bijtrekking van de halve Sint Hieronymuspoort bij het perceel Oude Delft 161.

lockt'. Van Bleijswyck beschrijft dan uitvoerig, hoezeer het klooster onder de brand van 1536 heeft geleden, en hoe toen bleek dat er een complex van onderaardse gangen onder het gebouw lag, die gedeeltelijk ingestort waren. Tenslotte merkt hij op dat er twee ingangen aan de Oude Delft lagen, waarvan de noordelijke de naam Hieronymus-poort heeft behouden, ook na de sluiting van het klooster.

Uit het tijnsboekje van 1363 kan worden afgeleid dat het gehele complex van Oude Delft 157 tot en met 165 in één hand is geweest. Dit kan verband houden met het feit dat deze grond in de loop van de veertiende eeuw verworven was door het Sint Hieronymusklooster, waarbij de bebouwing aan de straat, evenals de totale percelen Oude Delft 163 en 165, later weer is verkocht. Hierbij hield het convent een uitgang naar de Oude Delft via een steeg van ongeveer een halve roede breed, gelegen op het erf van het huidige nummer 159.

Opmerkelijk is het dat in het kohier van de tiende penning van 1543 sommige huizen niet zijn genoemd die kennelijk tot het klooster werden gerekend. Dit betekent dat het klooster in de loop van de vijftiende en zestiende eeuw over een aaneengesloten groep percelen beschikte, beginnend vanaf nummer 151 ten noorden van de zuidelijke Hieronymuspoort en eindigend met nummer 163. In het archief van het klooster worden diverse akten van verwerving van huizen aan de Oude Delft nabij het klooster bewaard.

Na de stadsbrand in 1536 raakte het klooster in financiële moeilijkheden, mede veroorzaakt door de herbouwcampagne. Om aan geldmiddelen te komen verkocht of verhuurde het klooster kennelijk enkele van die huizen.

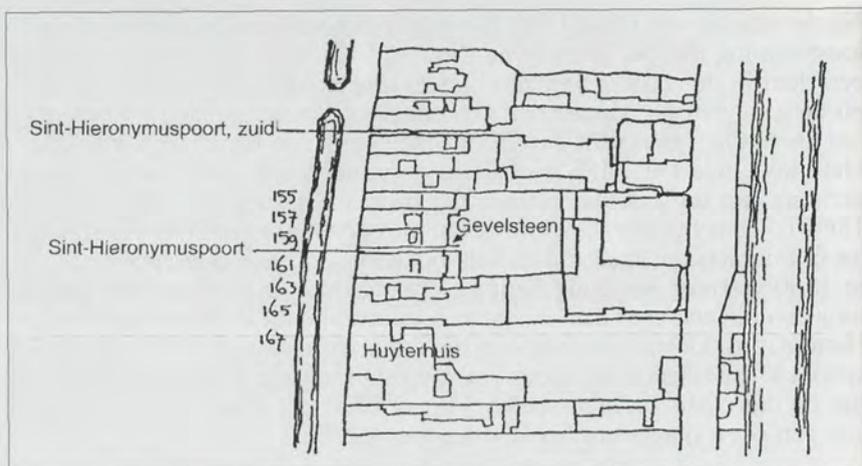
Na de verkoop van Oude Delft 161 volgde een verbouwing. Dit blijkt uit de toestemming die het klooster in 1560 aan Cornelis van Naerden gaf om een deur in de zijmuur van zijn huis te maken, die uitkwam op de plaats en de gang van het klooster en om daardoor bouwmaterialen aan te voeren die nodig waren voor de verbouwingen aan zijn kamer en turfschuur. Het huis Oude Delft 155 grensde in de route der kohieren van de tiende penning aan de kerk, dat blijkt onder meer uit het feit dat het klooster in 1564/65 gerechtelijke stappen ondernam tegen Annegen Diric Heyn Bugge tot ontruiming van haar huis achter het koor "op onze kerckmuur".

In 1560 verkreeg Adrianus Agrippa, eigenaar van Oude Delft 155 vergunning een uitgang te maken in zijn noordmuur die op de plaats van het Sint Hieronymusklooster uitkwam om zijn commensalen daardoor naar en van school te laten gaan. Hij kreeg ook toestemming zijn pupillen in hun vrije tijd op die plaats te laten spelen. Hieruit blijkt dat Oude Delft 155 direct aan een open plaats van het klooster grensde.

In 1572 werd het klooster opgeheven. De materiële goederen werden geacht aan de Staten van Holland te zijn vervallen, maar het plaatselijk bestuur beschikte over de gebouwen. De enige zorg die hier tegenover stond was de huisvesting en het onderhoud van de gewezen conventualen, voor zover deze niet naar elders waren vertrokken. De kloosterlingen van het Sint Hieronymusconvent werden ondergebracht in enkele woningen aan de lege plaats achter de huizen Oude Delft 159 en 157. De grachtenpanden aan de Oude Delft zelf werden verkocht ten bate van de stad, voor zover ze nog geen particulier eigendom waren. Het kerkgebouw werd door de eigenaren van twee aangrenzende percelen in gebruik genomen, terwijl een derde gedeelte eerst gediend heeft als klokgieterij en later als loodgieterij. Het koor was in gebruik als houtopslagplaats van de houtkoper die Oude Delft 157 in gebruik had genomen. Al spoedig ging de stad over tot het ter afbraak verkopen van de kloosterkerk, waarbij alleen enkele (erfscheidings)muren bleven staan.

In 1578 verkocht Cornelis van Naerden het pand Oude Delft 161 met het achterliggende erf aan Arent Lourisz. Bovendien verkocht de stad aan dezelfde Lourisz. de helft van de poort van het Sint Hieronymus-klooster aan de zuidzijde van zijn huis, waarbij hij toestemming kreeg een 'heinmuur' te bouwen van het midden van de poort tot aan de zijpoort aan het einde van de kamer in zijn huis. Hiermee had het pand Oude Delft 161 een eigen vrije steeg gekregen, die doorliep tot aan het voormalige kloosterterrein aan de westzijde van het ledige erf. Het perceel behield echter het medegebruik (recht van 'overpad') van de overblijvende steeg, die in het bezit van de stad Delft bleef. Op de kaart van Blaeu van 1649 werd deze steeg aangegeven als de Sint Hieronymuspoort.

De steen, die kennelijk een van de ingangen van het Sint Hieronymus-klooster aangegeven heeft, is jarenlang in de tuinmuur van Oude Delft 157 ingemetseld geweest. Deze muur was een verlengstuk van de muur die

6. De situatie Oude Delft 141-169 rond 1976.

vroeger de poort halveerde. Op 29 juli 1976 verkocht en splitste de executeur-testamentair van mevr. de douairière Elias-Schloss dit pand, waarbij het achterhuis en de tuin bij het Oude Delft 159 werden getrokken. De nieuwe eigenaar Haak haalde de ingemetselde gevelsteen uit de tuinmuur en bracht hem naar binnen om de zandsteen te beschermen tegen de zure regen.

Op 13 september 1996 droeg Haak de steen over aan de gemeente Delft. Vanaf dat moment was de steen te zien in de muur van de overkapte binnenplaats van Het Prinsenhof. Een replica van de gevelsteen is ingemetseld boven de noordelijke Sint Hieronymuspoort.

UW PARTNER BIJ

- ONDERHOUD
- VERBOUW

Naaborg's Bouwbedrijf B.V.
 Wateringsevest 21, 2611 AW Delft
 Tel. 015-2122416, Fax 015-2121271

Martinus Willem Beijerinck een geniale grimbeer

Marion de Boo

Martinus Willem Beijerinck (1851-1931) was een van de eerste grote microbiologen. Hij leeft voort als de uitvinder van de verrijkte voedingsbodem, waarop je micro-organismen kweekt, en als ontdekker van tal van bacteriën, gisten, algen en ander klein grut. Ook als botanicus verrichtte hij baanbrekend werk. Zijn *Verzamelde Geschriften* beslaan zes dikke delen. Ter gelegenheid van de *Beijerinck Centennial*, van 10 tot 14 december 1995 in Den Haag, verscheen een herdruk van zijn biografie, die oorspronkelijk uitkwam in het oorlogsjaar 1940 en daarna snel uit het zicht verdween. Dit is het verhaal van de zoon van een spoorwegbeambte, die zich ontpopte tot een wetenschappelijke reus.

Beijerinck kwam uit een vooraanstaande familie van civiel-ingenieurs en officieren in het Oost-Indische leger. Zijn grootvader was Hoofdingenieur weg- en waterbouwkunde en een oom hoogleraar in Delft. Zijn vader, Derk, was minder fortuinlijk: als baby van vijf maanden verloor hij zijn moeder, en zijn latere stiefmoeder verwaarloosde hem. Hij vocht in 1830 als vrijwilliger tegen de Belgen, waarna men met de erfenis van zijn moeder een tabakswinkeltje voor hem kocht in Amsterdam. Derk moet een opgewekt, intelligent, artistiek begaafd figuur zijn geweest, maar van handel had hij geen kaas gegeten en zijn vrouw, een domineesdochter uit Hoom, evenmin. Het zaakje werd in 1853 wegens schulden verkocht. Twee jaar eerder, op 16 maart 1851, was Martinus geboren, als jongste van vier kinderen. Frederik, Henriëtte en Johanna waren toen 6, 4 en 2.

Er volgden armoedige jaren in tochtige huizen, waar de malaria regelmatig de kop opstak. Het gezin verhuisde voortdurend. Vader Derk vond een baantje bij het spoor en werkte vaak van half zeven 's ochtends tot half elf 's nachts. Tussen de bedrijven door leerde hij zijn kinderen lezen en schrijven - geld om ze naar school te sturen was er niet. Hij nam ze mee op lange wandelingen de natuur in en leerde ze Engels, Frans en een beetje Duits, en de eerste beginselen der kosmologie en fysica. Toen er een erfenisje van een tante kwam en de kinderen eindelijk konden schoolgaan, waren ze niet achter. De oudste broer zou landmeter worden bij het kadaster, de beide zusters leerden voor onderwijzeres. Martinus, de jongste, bezocht in Haarlem de lagere school en later de HBS.

Uit zijn zusters dagboek komt hij naar voren als een vriendelijke, zachtmoedige, verlegen jongen. Hij moet armoedig gekleed zijn gegaan en werd op school voortdurend gepest. Door de geldzorgen in zijn jeugd, in een familie die beneden haar stand leefde en met bijna niemand omging, werd

Martinus Beijerinck tamelijk mensenschuw en melancholiek.

Wel trok hij in zijn HBS-tijd met ouderen op. Zo maakte hij lange botanische wandelingen met FW. van Eeden, de vader van de beroemde schrijver. Ook kwam hij graag thuis bij een klasgenoot, zoon van de eerste dijkgraaf van de nieuwe Anna Paulowna Polder. Hier leerde hij de fameuze botanicus Hugo de Vries kennen. Gezamenlijk werden tal van excursies ondernomen om de plantengroei in de jonge polder te bestuderen. Ook werden botanische expedities naar het eiland Wieringen gemaakt. In 1866 deed Martinus mee aan een herbariumprijsvraag van de Hollandse Maatschappij van Landbouw. Zijn eerste werkstuk raakte beschimmeld en ook het tweede mislukte, maar met het derde won hij de eerste prijs, een zilveren medaille en de kostbare 'Flora van Nederland'.

In 1869 haalde hij met glans zijn HBS-diploma, maar inmiddels was het gezin opnieuw in geldzorgen geraakt. De vader, die met zijn gezondheid sukkelde, had maar een bescheiden pensioentje. Een universitaire studie botanie zat er voor de talentvolle Martinus helaas niet in. Met geld van een oom van moederszijde mocht hij technologie gaan studeren in Delft, een opleiding die maar drie jaar duurde.

In die dagen vertoonde een hoogleraar scheikunde zich zelden in het lab. Studenten hadden hooguit twee weken practicum per jaar. Beijerinck stilde zijn experimenteerhonger privé, samen met Van 't Hoff, de latere Nobelprijswinnaar scheikunde, met wie hij op kamers woonde. Ze werden vrienden voor het leven. Na de proef waarbij ze dode mollen opkookten om lijm uit de botten te bereiden zegde de hospita het tweetal de huur op.

Zodra hij zijn bul had behaald, ging Martinus op zoek naar een baan. Hij kreeg een aanstelling als leraar in Indië, maar zakte voor de tropenkeuring wegens vermeende hartzwakte. Daarop schreef hij zich alsnog in Leiden in, samen met Van 't Hoff, na 'drie verloren jaren', zoals hij zelf zei.

Toch had hij in Delft een gedegen theoretische ondergrond genoten en al acht maanden later behaalde hij in Leiden zijn kandidaatsexamen biologie, *magna cum laude*. Er volgden verschillende lerarenbaantjes, een beproeving voor de nerveuze Beijerinck. In 1876 kreeg hij een aanstelling als docent botanie in Wageningen. De studenten waren boerenzonen en rijke, maar niet al te slimme jongelieden, en ook met zijn directeur kon de driftige, eigenzinnige botanicus maar matig overweg. Overtuigd van zijn eigen intellectuele superioriteit moet hij een lastig persoon zijn geweest.

In elk geval kon hij zich nu met volle hartstocht aan zijn grote liefde wijden. Zijn eerste wetenschappelijke publikatie, 'über Pflanzengallen', baarde wereldwijd opzien en werd in Leiden als grondslag voor een proefschrift geaccepteerd. De promotieplechtigheid vond plaats op 14 juni 1877. In het zwart gekleed, met witte handschoenen kwam de promovendus bij het Academieggebouw voorgerezen om aan te sluiten bij de stoet van hoogwaardigheidsbekleders. Klokslag vijf uur was de Latijnse toespraak van zijn promotor afgelopen. Beijerinck, die nooit Latijn geleerd had en er dus geen woord van verstond, boog te vroeg. Het gebruikelijke promotiediner bleef

BIJDRAGE
 VOOR DE
MORPHOLOGIE DER PLANTEGALLEN.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN DE WIS- EN NATUURKUNDE,

AAN DE HOOGESCHOOL TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

D^R. P. VAN GEER,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE.

OP DONDERDAG den 14^{den} JUNI 1877, des namiddags te 3 uren,

IN HET OPENBAAR TE VERDEELIGEM

DOOR

MARTINUS WILLEM BEIJERINCK,

GEBOREN TE AMSTERDAM.

UTRECHT

Firma L. E. BOSCH EN ZOON.

1877.

2. Beijerincks proefschrift was gewijd aan plantengallen, abnormale celwoekeringen veroorzaakt door een vreemd organisme.

achterwege, omdat de jonge doctor het niet kon betalen.

In Wageningen volgde een periode van koortsachtige onderzoeksactiviteit. Plantengallen, gomziekten, wortelknolletjes bij vlinderbloemigen en experimenten met hybride tarwes werden in een stortvloed van wetenschappelijke artikelen beschreven. In 1884 werd Beijerinck gekozen als lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, waarvan hij later het voorzitterschap bekleedde.

Zijn beide zusters waren na de dood van hun vader in 1879 bij hem ingetrokken. Het drietal bewoonde in Wageningen een huis in de Dijkstraat. De oudste zus Henriëtte, inmiddels bevoegd tekenleres, hielp haar broer vaak door prachtige botanische platen voor zijn colleges te maken. De jongste, Johanna, assisteerde hem bij de Engelse vertaling van zijn publicaties. Broer en zusters gingen in Wageningen met bijna niemand om. In haar dagboek beschrijft Henriëtte hoe ze op zondag gedrieën lange wandelingen maakten door de bossen of langs de uiterwaarden, waarbij Martinus urenlang geen mond opendeed.

Eind 1884 nam Beijerincks loopbaan een verrassende wending. De voor-

uitstrevende directeur van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek (nu: Gist-Brocades), Van Marken, zocht een industrieel microbioloog. In die dagen werkten bakkers nog met gist als afvalproduct van de vele bierbrouwerijen in de stad, waar het drinken van bier de voorkeur had boven grachtwater. Deze brouwersgist was echter vaak besmet met allerhande bacteriën. Om dat probleem op te lossen zocht Van Marken een onderzoeker en de fameuze Hugo de Vries maakte hem attent op Martinus Beijerinck. Van Marken bood hem het in die dagen fabelachtige jaarsalaris van 4500 gulden, tweemaal zoveel als hij in Wageningen kreeg, plus een nieuw te bouwen eigen lab - in Wageningen een lang gekoesterde wensdroom - plus de toezegging dat hij alle wetenschappelijke vrijheid zou genieten.

In afwachting van de nieuwbouw reisde de onderzoeker naar het buitenland om zich te oriënteren bij de groten in het vak. Zo bezocht hij de befaamde mycoloog De Bary in Straatsburg en, verzoet als Beijerinck was op wetenschappelijke discussies, raakte hij zo op dreef in zijn kritiek op de aanpak van zijn gastheer dat deze hem tenslotte geprikkeld het zwijgen oplegde. Over het werk van de gistpionier Hansen in Kopenhagen was Beijerincks oordeel al even vernietigend. Daarna besloot hij het geplande bezoek aan Robert Koch in Berlijn maar te schrappen.

Eind 1885 was hij helemaal geïnstalleerd in zijn uitstekend uitgeruste

3. Martinus Willem Beijerinck (1851-1931), plantkundige en microbioloog.

4. *Het huis te Gorssel waar Beijerinck zich na zijn pensioen terugtrok. Hij bleef tot op hoge leeftijd doorrekenen aan regelmatigigheden van de bladstand. Aquarel van zijn zuster Henriëtte.*

nieuwe lab. Hij stortte zich op de studie van de pathogene bacteriën in de gist en op het mechanisme van de butylalcoholfermentatie, maar publiceerde ook over lichtgevende bacteriën, groene algen, amoeben en protozoa. Beijerincks eerste praktische suggestie aan zijn royale werkgever werd een fiasco. Hij adviseerde Van Marken om het fermentatieafval als varkensvoer te gebruiken, waarop de innovatieve directeur van de Gistfabriek een veearts in dienst nam en een stel varkens kocht. De dieren vraten zich enthousiast vol, maar kregen zwarte tanden van het spul, waarna ze onverkoopt bleken.

Hoewel de directie van de gistfabriek haar onderzoeker alle wetenschappelijke vrijheid liet, maakte Beijerinck een miserabele tijd door. Hij voelde zich schuldig over zijn hoge salaris en had voortdurend het idee tekort te schieten. Met de meeste collega's kon hij slecht overweg. Hij leefde in grote eenzaamheid en leed aan langdurige depressies. Zenuwziek als hij was, vatte hij de onschuldigste gebeurtenissen vaak overdreven zwaar op. Hij werd gekweld door heimwee naar zijn zusters, die in Wageningen waren achtergebleven en naar het geliefde uiterwaardenlandschap van de Rijn.

Kortaf en grimmig

In 1895 kreeg hij op voordracht van Van Marken en enkele andere industriëlen een benoeming als hoogleraar bacteriologie aan de Polytechnische School in Delft. Er werd een nieuw laboratorium voor Beijerinck gebouwd met aangrenzende hoogleraarswoning. Zijn beide zusters trokken bij hem in. Maar ook hier ging het leven niet van een leien dakje. Toen de studenten hun nieuwe hoogleraar de traditionele serenade kwamen brengen, hield de hypermeuveuze Beijerinck een toespraak die zo kortaf en grimmig was, dat iedereen ervan schrok. Daama was het gebruikelijke diner met collega-hoogleraren en hun dames, verzorgd door zijn zusters in het nieuwe huis, een pijnlijke aangelegenheid.

De wijze waarop Beijerinck benoemd was en zijn fraaie nieuwbouw wekten afgunst bij minder bedeelde collega's. Zelf bleef de microbioloog ontevreden over het feit dat de overheid stelselmatig meer geld uitgaf aan onderwijs dan aan onderzoek. Hij trok daaruit de verbluffende conclusie dat de minister van Binnenlandse Zaken hem niet mocht.

Hij werkte met grote bevlogenheid, waarbij hij nauw contact hield met collega's in binnen- en buitenland, en een voorliefde aan de dag legde voor simpele, elegante experimenten. Hij verrichtte pionierswerk op het terrein van de bacteriegenetica en -fysiologie en was zijn tijd vooruit door micro-organismen als modelsysteem voor genetisch onderzoek te gebruiken.

5. Beijerinck en zijn zuster Henriëtte in Gorssel. In het midden de dienstbode.

Hij isoleerde als eerste de bacteriën die voor de vorming van wortelknolletjes bij stikstofbindende planten zorgde. Hij isoleerde ook de eerste vrijlevende aerobe stikstofbindende bacteriën, ontdekte het proces van bacteriële sulfaatreductie en isoleerde de bijbehorende bacteriën. Hij ontdekte het nut van lichtgevendende bacteriën voor biologisch onderzoek, hield zich bezig met melkzuurbacteriën, boterzuurbacteriën, denitrificerende bacteriën enzovoorts. Daarnaast verrichtte hij belangrijk fundamenteel werk op het gebied van de colloïdchemie en bleef hij geïnteresseerd in botanisch onderzoek, ondermeer op het terrein van groeihormonen en groeiremmers. Hij was ook de eerste die reïncultures van algen verwierf en legde met zijn studie van het tabaksmozaïekvirus de grondslag voor de plantenvirologie. Zijn lab werd een Mekka voor industriële en toegepaste microbiologen. Typerend voor deze workaholic is, dat hij een van zijn grootste ontdekkingen, de bacterie *Azotobacter chroococcum*, deed op oudejaarsavond van het jaar 1900.

Als een student een scheutje water op de laboratoriumtafel morste, kon dat soms al een woede-uitbarsting uitlokken bij de hoogleraar, die de ongelukkige niet alleen placht te wijzen op al zijn vroegere stommiteiten, maar hem ook precies voorspiegelde welke blunders hij ongetwijfeld nog in de toekomst zou begaan. Het werkoverleg met een doctoraalstudent bestond voornamelijk uit soms urenlange monologen, waarbij Beijerinck een onafzienbare stroom nieuwe ideeën lanceerde en de meest verbluffende experimenten voorstelde. De student luisterde aanvankelijk ademloos toe, maar liet zijn hoofd geleidelijk steeds verder zakken, tot de hoogleraar hem eindelijk met rust liet om dan, fris als een hoentje, op zijn volgende slachtoffer af te stappen. En wee degene die een week later verzuimd had een van de vele voorgestelde proefjes uit te voeren.

Toen Beijerinck in 1921 op zijn zeventigste verjaardag formeel gedwongen werd zijn baan en hoogleraarswoning op te geven, toonde hij zich daarover zeer verbitterd. Onder zijn opvolger Albert Jan Kluyver, een charismatisch figuur die uitstekend met studenten overweg kon, kwam de Delftse School der Microbiologie tot volle bloei.

Beijerinck trok zich terug in een villa in Gorssel, waar hij tot op hoge leeftijd als een bezetene bleef rekenen aan de problematiek van de bladstand, die veel wegheeft van de kwadratuur van de cirkel. Hij zette nooit meer een voet in Delft. In zijn laatste levensjaren had hij alleen gezelschap van zijn stokdove zuster Henriëtte. Op 1 januari 1931 is hij overleden.

Noot

Dit artikel is overgenomen uit *NRC-Handelsblad*, 30 november 1995, het is geschreven naar aanleiding van de publikatie van *Beijerinck and the Delft School of microbiology*; Pieter Bos (red.). Uitgave Delft University Press, (ISBN 90407-1212-3), een gedeeltelijke herdruk van het boek oorspronkelijk gepubliceerd bij Martinus Nijhoff, Den Haag, 1940 onder de titel *Martinus Willem Beijerinck, his life and his work* door G. van Iterson, L.E. den Dooren de Jong en A.J. Kluyver.

Welkom bij de Gemeentelijke Archiefdienst Delft

De Gemeentelijke Archiefdienst is het documentatiecentrum voor de geschiedenis van Delft. U kunt bij ons terecht voor bijvoorbeeld stamboomonderzoek, voor een oude foto van uw huis of straat, maar ook om in oude kranten na te gaan wat er op een bepaalde dag in Delft gebeurde of hoe de gemeenteraad dacht over een kwestie.

Tijdens openingsuren kunt u gratis bij ons terecht om zelf onderzoek te doen. U kunt ons ook schriftelijk opdracht geven om zaken voor u uit te zoeken. U betaalt daarvoor f 15,00 per kwartier, met een minimum van f 30,00. Dit bedrag is inclusief administratie- en verzendkosten. Van de meeste documenten, boeken, foto's, prenten, enzovoorts kunt u reproducties laten maken.

Archieven

Bij de Archiefdienst berusten de archieven van de gemeentelijke overheid. Het alleroudste document is het stadsrecht uit 1246, maar we beheren ook moderne stukken zoals twintigste-eeuwse bouwtekeningen, hinderwetvergunningen en de handelingen van de gemeenteraad.

Daarnaast hebben particuliere instellingen en personen hun archief aan ons in bewaring gegeven of geschonken. Bij de Archiefdienst kan het beter worden bewaard en is het beschikbaar voor onderzoek. Zo beheren wij de archieven van kerken, politieke partijen, verenigingen, ziekenhuizen, bedrijven, enzovoorts.

De archieven zijn in principe openbaar en gratis raadpleegbaar op grond van de Archiefwet. Sommige stukken zijn echter (nog) niet ter inzage, meestal ter bescherming van de privacy van nog levende personen. Gesloten zijn bijvoorbeeld de processen-verbaal van politie die jonger zijn dan vijftig jaar.

Bibliotheek

De bibliotheek bevat nagenoeg alles wat ooit in druk is verschenen over Delft. Dat varieert van de stadsgeschiedenis van Dirck van Bleyswijck uit de zeventiende eeuw tot het meest recente jaarverslag van de gemeente Delft. Verder bevat de collectie de Delftse kranten, vanaf de alleroudste uit de achttiende eeuw tot de allernieuwste van gisteren. Ook periodieken van Delftse instellingen, verenigingen en politieke partijen worden hier bewaard.

In de studiezaal liggen de meest recente afleveringen van veelgevraagde tijdschriften ter inzage. Zo kunt u op de hoogte blijven van wat er verschijnt in de belangrijkste genealogische en historische bladen, zonder dat u zelf op alle tijdschriften een abonnement hoeft te nemen. U kunt al het bibliotheekmateriaal gratis inzien in de studiezaal; er worden geen boeken uitgeleend.

Beeld en geluid

De collectie beeld en geluid is ondergebracht in de zogenaamde historisch-topografische atlas. Hier vindt u tienduizenden afbeeldingen van Delft, zoals foto's, tekeningen, prenten en prentbriefkaarten. Alleen al de collectie foto's omvat circa 50.000 stuks, waaronder zeldzame opnamen uit de begintijd van de fotografie omstreeks 1855. Hier vindt u oude foto's van uw straat, misschien wel van uw eigen huis. U kunt al het beeldmateriaal gratis inzien. Dubbele foto's, prentbriefkaarten en affiches zijn te koop tegen schappelijke prijzen. De opbrengst komt ten goede aan het aankoopfonds.

Een bijzondere collectie wordt gevormd door de historische films over Delft. Deze zijn vaak te kwetsbaar om te worden gedraaid en bovendien hebben wij daar de apparatuur en de ruimte niet voor. Zij worden daarom op video gezet en één voor één vertoond in de serie *Film van de maand*. Aankondigingen vindt u in de plaatselijke pers.

Archiefwinkel

In de Archiefwinkel kunt u terecht voor onze eigen publicaties, zoals inventarissen, een reproductie van het stadsrecht met bijbehorend boekje (samen f 25,-), indexen op de huwelijksregisters van de Burgerlijke Stand en prentbriefkaarten. Ook worden hier publicaties verkocht van de historische vereniging Delfia Batavorum en de genealogische vereniging Prometheus.

In mei 1997 verschijnt de laatste van negentien afleveringen van het verzamelwerk *Ach Lieve Tijd; 750 jaar Delft en de Delftenaren*. Dit deel is gewijd aan vreemdelingen in Delft en bevat tevens een register op de hele serie. De afleveringen kosten slechts f 7,95 per stuk; bij de linnen verzamelband van f 17,50 krijgt u een poster met een fraai stadsgezicht kado. Ook na verschijnen van de laatste aflevering blijven alle delen zowel los als gezamenlijk, met of zonder verzamelband, verkrijgbaar bij de Archiefdienst.

U kunt boeken en andere zaken tijdens de openingstijden aanschaffen bij de receptie tegen contante betaling. Bij telefonische of schriftelijke bestelling dient u verzendkosten te betalen; wij sturen u een rekening en na ontvangst van de betaling wordt het bestelde toegezonden.

Welkom

De Gemeentelijke Archiefdienst is gevestigd in 'Het Wapen van Savoyen', Oude Delft 169, 2611 HB Delft (tel. 015 260 23 41).

Wij zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag van 9.00 - 16.15 uur. Op donderdag (behalve in juli en augustus) van 9.00 - 21.00 uur; voor die avond dient u zich aan te melden op de dag zelf vóór 12.00 uur.

De afdeling beeld en geluid (atlas) is geopend op dinsdag tot en met vrijdag van 9.00 tot 12.30 uur en van 13.30 tot 16.15 uur.

Maria (of Catharina?) van Nassau (Foto: Tom Haartsen, Delft).

Delftse topografie (e.a.) op de veiling

Maria (of Catharina?) van Nassau, Adriaen Thomas Key

Paneel, 48x34 cm

Londen, Sotheby, juli 1996

Aangekocht door Stedelijk Museum 'Het Prinsenhof'

Bij het Londense veilinghuis Sotheby's heeft museum Het Prinsenhof een vroeg-17de-eeuws portret verworven van de oudste dochter van Willem van Oranje, Maria van Nassau. Het museum heeft inclusief veilingkosten zo'n 18.500 gulden neergeteld voor het paneel. Het schilderij, afkomstig uit een Britse particuliere collectie, wordt toegeschreven aan de schilder Adriaen Thomas Key (1544-1590). Het paneel komt overeen met het enige andere geschilderde portret dat van Maria van Nassau bekend is. Dit bevindt zich in het weeshuis in Buren. Prinsenhof-conservator drs. M. van Maarseveen noemt de aankoop een prachtige aanvulling op de museumverzameling over het leven van Willem van Oranje. Zoals bekend werd de prins in 1584 vermoord in het huidige onderkomen van het museum. "Dit kan niet mooier. Zij heeft ook in Delft gewoond en was getuige van de moord op haar vader".

Maria van Nassau (1556-1616) was de oudste dochter van Willem van Oranje en zijn eerste echtgenote Anna van Egmond. Na de dood van haar moeder werd zij opgevoed aan onder andere het hof van Margaretha van Parma in Brussel. Vanaf 1583 woonde zij in het Prinsenhof, het voormalige Agathaklooster. Kort voor de moordaanslag op 10 juli 1584, gebruikte zij samen met haar vader en diens gasten nog het middagmaal.

Na Willems dood trok Maria zich terug op het kasteel Buren. In 1595 trouwde zij met Filips van Hohenlohe, een belangrijke aanvoerder in het leger van haar broer Maurits. Van 1595 tot 1596 verbleef het paar in Delft. Daar voerden zij een grote staat: in hun huis aan de Oude Delft 167 hadden zij maar liefst 26 man personeel in dienst. In 1596 vestigden Maria en Filips zich definitief in Buren, waar Maria op 10 oktober 1616 overleed.

Het paneel wordt schoongemaakt en ondergaat een kleine restauratie. Daarna zal het in de vaste collectie worden opgenomen.

Delftsche Courant, 10 juli 1996.

Catharina op schilderij Prinsenhof *door Hans Verhagen*

Stedelijk Museum Het Prinsenhof heeft begin deze maand in Londen niet een portret van Maria van Nassau gekocht, maar vermoedelijk van Catharina van Nassau. "Dat is overigens geen enkel punt, want in beide gevallen is het schilderij voor ons even interessant", zegt hoofdconservator drs. Michiel Kersten van Het Prinsenhof. "Zowel Maria, de dochter van Willem van Oranje, als diens tien jaar jongere zuster Catharina, waren op 10 juli 1584 in Het Prinsenhof aanwezig toen Willem van Oranje door de kogel van Balthasar Gerardts dodelijk werd getroffen. Willem is zelfs in de armen van Catharina gestorven".

De conservator zegt dat er ongeveer een week zat tussen de veiling bij Sotheby's en het moment dat Het Prinsenhof hoorde van de verkoping. "We hebben hiervoor diverse experts geraadpleegd, waaronder de vereniging Oranje Nassau. En zo wisten we de mening van de deskundige L.J. van der Klooster".

Van der Klooster was tot zijn pensionering conservator van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en nu vice-voorzitter van het Oranje Nassau-museum. Deze deskundige wees onder meer op het feit dat er in het museum in Buren een portret van Maria hangt. Het nu door het Prinsenhof gekochte werk lijkt daar volgens Van der Klooster niet op.

Kersten: "Maar hoe dan ook, duidelijk is dat we absoluut geen kneus hebben gekocht. Het is zonder meer een paneel dat voor het museum van historische waarde is. Op de achterzijde zit een 19de-eeuws etiket waarop de naam Maria staat, maar we weten hoe gevaarlijk de informatie op zulke etiketten kan zijn. Onze conservator Oranje-geschiedenis sluit ondanks de opmerkingen van Van der Klooster, toch niet uit dat het wel degelijk gaat om een portret van Maria".

Catharina (1543-1624) was de lievelingszuster van de Vader des Vaderlands. Zij was getrouwd met Gunther graaf van Schwartzenberg. In de laatste jaren van Willems leven woonde zijn zuster met haar man bij hem in het Prinsenhof.

Kersten maakt duidelijk dat zijn museum heel erg blij is met de aankoop. "Experts hebben tegen ons gezegd dat we het voor een buitengewoon schappelijke prijs hebben kunnen kopen. Er bleek geen tegenbieder te zijn, waardoor we het voor de bodemprijs van 6000 pond hadden". Inclusief veilingkosten komt het aan de schilder Adriaen Thomas Key (1544-1590) toegeschreven werk (48 bij 34 cm) op 18.500 gulden.

Uiteraard zal ook nader onderzoek worden gedaan naar de geportretteerde vrouw op het paneel.

Delftsche Courant, 19 juli 1996.

Binnenplaatsje, Pieter de Hooch, ca. 1658-60

Door Hans Verhagen

Paneel, 48,2 x 42,9 cm

Sotheby, London, 3 juli 1996

Een fraai schilderij van Pieter de Hooch (1629-1684) uit zijn Delftse periode was in juli het topstuk op de Londense veiling van Sotheby's. Het lyrisch geschilderde paneel, waarop een vrouw met emmer en veger op een binnenplaats is afgebeeld, is getaxeerd op acht miljoen gulden. Het olieverfschilderij van De Hooch, geschilderd tussen 1658 en 1660, hing enige tijd tussen de zeventien andere schilderijen van deze Delftenaar op de succes-tentoonstelling 'Delftse Meesters: tijdgenoten van Vermeer' in Stedelijk Museum het Prinsenhof.

Het paneel werd in 1937 ook al door Sotheby's geveild, als onderdeel van

de beroemde Collectie Rothschild. Het bracht indertijd 17.500 Britse ponden op, toen een recordprijs voor een werk van De Hooch. Het 'Binnenplaatsje' maakte deel uit van de in de jaren dertig bijeengebrachte collectie van de succesvolle zakenman Enrico Fattorini uit Yorkshire.

Pieter de Hooch, die vermoedelijk in 1652 in Delft ging wonen, maakte zijn beste werken in de Prinsenstad, vanwaar hij in 1660 of 1661 naar Amsterdam verhuisde. De reeks binnenplaatsen die hij omstreeks 1658 schilderde (zie ook de bijdrage van Haak in dit jaarboek), vormt het hoogtepunt in de ontwikkeling van de genreschilderkunst - de weergave van voorstellingen buitenshuis, waarin vrouwen met hun huishoudelijke werkzaamheden centraal staan.

Helaas bezit de gemeente Delft geen enkel werk van de Delftse topschilders Johannes Vermeer (1632-1675) en De Hooch. En dat zal ook met betrekking tot De Hooch, gezien de prijsontwikkeling op de internationale kunstmarkt voor deze schilder, wel nooit veranderen. "Op grond van ons aankoopbudget zouden we 40 jaar moeten sparen. En ik denk niet dat de verkoper zolang wil wachten op z'n geld", reageert Prinsenhof-directrice Daniëlle Lokin realistisch. Lokin is buitengewoon lovend over dit schilderij. "Dit is een heel typisch werk uit zijn Delftse periode. Hét doorkijkje is met die lichtval fantastisch". Overigens staat het aantal bezoekers van de tentoonstelling nu op 124.000, terwijl de actie voor de Delftenaren, die met bonnen de expositie gratis kunnen bezoeken, goed lijkt te lopen. "Vanmorgen stond er al een enorme rij mensen met bonnen in de hand te wachten voor de ingang".

Binnenplaatsen

De belangstelling en populariteit voor het thema binnenplaatsen nam in de jaren veertig van de 17de eeuw een grote vlucht. De huishoudelijke taken waren beladen met morele associaties. IJdelheid, luiheid, gemakzucht, eet- en wellust en geldelijk gewin moesten het afleggen tegen de huiselijke deugden als nederigheid, ingetogenheid, vroomheid, leergierigheid, spaarzaamheid en trouw.

Illusionistische effecten en experimenten met licht en perspectief kenmerkten het oeuvre van De Hooch. Zoals de meeste Delftse schilders uit die tijd bestudeerde ook hij de effecten van de lichtval nauwkeurig. De figuren zijn vaak weergegeven in zomers zonlicht.

Hoewel de scènes zich vaak afspelen op een door muren omsloten binnenplaats, is er vrijwel altijd een doorkijkje naar een erachter gelegen ruimte. De ruimten vormen hierdoor als het ware één doorlopend geheel. Dergelijke plaatsjes bevonden zich vooral in de buurt van de Binnenwatersloot, waar de echtgenote van de schilder voor haar huwelijk woonde. Dit werk biedt de kijker een beeld van het streng geordende 'privé-karakter' van het Hollandse dagelijkse leven.

Delftsche Courant, 5 juni 1996.

Studentengroepje, Jan Toorop, 1880

Tekening, 35,5 x 25,5 cm.

Christie's Amsterdam

Deze potloodtekening van Jan Toorop (1858-1928) waarop een drinkend Delfts studentengroepje staat is bij Christie's in Amsterdam op 18 juni 1996 geveild. De tekening uit 1880, gesigneerd met J. Toorop '80, Delft en 'Studentengroepje', was getaxeerd op 1500 tot 2000 gulden en werd op f 2875,- afgeslagen. Bij dit kavel behoorde nog een andere, schetsmatige, tekening, eveneens van de hand van Toorop. Dit betreft een tekening van een parade, ook in Delft.

Delftsche Courant, 11 juni 1996

Gezicht op Delft, Charles Leickert, 1868

Olieverf op doek, 64,5x101 cm

Christie's Amsterdam, 25 april 1996

Op de schilderijenveiling van Hollandse Romantiek en Haagse school bij Christie's in Amsterdam is het schilderij 'Gezicht op Delft' van Charles Leickert (1816-1907) onder de hamer gekomen. Op dit werk dat Leickert in 1868 schilderde zijn de Schie en de Oude Delft tijdens een zomerse dag te zien. Veel 19de-eeuwse schilders lieten zich inspireren door de Hollandse meesters uit de Gouden Eeuw. Dat is ook het geval met dit schilderij. Het maakt eveneens duidelijk dat Leickert, evenals zijn collega Johannes Vermeer (1632-1675) met zijn wereldberoemde 'Gezicht op Delft', geen exacte weergave van het stadsbeeld nastreefde. Beiden maakten gebruik van bestaande stedelijke elementen als onderdelen van de compositie die hen als

kunstenaar voor ogen stond. Een aantal elementen in Leickerts stadsgezicht lijkt direct aan Vermeer te zijn ontleend, zoals de reflectie van de stadscontouren in de waterpartij op de voorgrond, de horizontale compositie waarbij tweederde werd gereserveerd voor de lunchpartij én de eerste strook architectuur, die in schaduw werd gehuld terwijl het verst afgelegen deel van de stad zich scherp aftekent in een baan zonlicht. Het fraaie werk bracht 109.250 gulden op. Leickert werd na zijn afstuderen aan de kunstacademie de fijne kneepjes bijgebracht door Andries Schelfhout. Deze meester was in 1857 op 70-jarige leeftijd benoemd tot Commandeur in de Orde van de Eikekroon. Daarop togen vele net afgestudeerde kunstenaars naar Schelfhouts Haagse atelier om nog wat bij te leren. Daarbij waren onder meer Wijnand Nuijen en Jan Hendrik Weissenbruch.

Delftsche, Courant, 13 april 1996

Reclamelitho 'Delftse slaolie', Jan Toorop, 1894

Litho

Christie's Amsterdam, 28 maart 1996

De litho van Jan Toorop (1858-1928) getiteld 'Delftsche Slaolie' kwam donderdag 28 maart 1996 bij het veilinghuis Christie's onder de hamer. De litho in geelgroen en roodbruin is gesigneerd met het monogram J.T. Hij is gedrukt door S. Lankhout & Co. In 1894 ontwierp Toorop dit affiche als reclamemateriaal voor Delftse slaolie. In dit ontwerp, dat in verschillende kleurcombinaties zou worden uitgevoerd, verwerkte de veelzijdige kunstenaar zijn bekende sierlijk gebogen lijnvoering. Uiteindelijk zou de Nederlandse Art Nouveau hierdoor in brede kring bekend worden als de 'Slaolie-Stijl'. Het affiche bracht f 3680 op.

Delftsche Courant, 22 maart 1996

Steekspel bij Delftsch Studentencorps, Jan Hoyneck van Papendrecht, 1908

Aquarel, 40,5 x 60,5 cm.

Venduehuis der Notarissen, Den Haag, 7 mei 1996

Deze aquarel van Jan Hoyneck van Papendrecht (1858-1933) is op 7 mei 1996 bij het Venduehuis aan de Haagse Nobelstraat geveild. Het gaat om een voor verzamelaars interessant werk uit 1908. Deze waterverf is gemaakt naar aanleiding van een toemooi dat werd gehouden in Delft ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van het Delftsch Studentencorps. Rechts is de Nieuwe Kerk te zien. De huizen zijn gefantaseerd. De opbrengst was 4400 gulden.

Delftsche Courant, 4 mei 1996

Twee etsen van de Oude Delft, W.J. Dingemans, ca. 1920

Van Stockum's Veilingen, Den Haag, 16 oktober 1996

Waalko Jans Dingemans (1873-1925) was een leerling van de Akademie 'Minerva' te Groningen en van de Akademie voor Beeldende Kunsten in 's-Gravenhage. Etslessen kreeg hij van M. Kramer. Hij was aanvankelijk rijksontvanger en later zelfstandig kunstschilder. Hij schilderde en tekende, vooral ook grafisch werk, figuren (werkers op het land) en paarden. In oktober veilde Van Stockum een groot aantal van zijn etsen in 14 kavels (nrs. 340-353). Twee daarvan betroffen stadsgezichten in Delft, beide vervaardigd omstreeks 1920. De eerste (18x20 cm) toont de ingang van de Oude Kerk gezien vanaf de hoek met de Schoolstraat. De tweede (17x23 cm) is een gezicht over de Oude Delft op de toren van de Oude Kerk. De etser nam hier een ongebruikelijk standpunt in, de oostzijde van de gracht bij de Nieuwstraat. Aangeschaft door de topografische Atlas van de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft.

SPECIAALZAAK

„Persoonlijke benadering & deskundig advies met een hoge servicegraad”

Onder dit motto drijft Frans Kempers zijn kantoorvakhandel aan de Kruisstraat. De winkel is volledig ingesteld op de verkoop van alles wat maar in de ruimste zin van het woord te maken heeft met het privé- of zakelijke kantoor.

KANTOORVAKHANDEL
FRANS IN DE VESTE
KEMPERS DELFT

KANTOORMACHINES • TIJDSCHRIFTEN • KANTOORMEBELEN

WINKELCENTRUM "IN DE VESTE"

Kruisstraat 44-46 (achter de Hema) • DELFT • Telefoon: 015-2144042
Fax: 015-2124908

LOGEMENT STADS-KOFFYHUIS.

D. SCHAAP in DELFT.

Sinds april 1966 hebben al veel klanten dit gezellige koffybus aan de Oude Delft ontdekt. Er zijn mensen die uit alle delen van de wereld komen en bij ieder bezoek aan Delft ook het Stads-Koffybus niet overslaan. De student die hier vroeger kwam, komt nu met zijn gezin, opa komt met zijn kleinkinderen, een stelletje heeft zijn eerste afspraakje.. En iedere eerste dinsdag van de maand wordt er een sentorenochtend gehouden in de oergezellige Opkamer. Kortom de deur van het Stads-Koffybus staat open voor iedereen. Het biedt nog immer ruimte voor exposities maar is ook nog steeds die gezellige buitskamer, waar je rustig je krantje kunt lezen onder het genot van een heerlijk kopje koffie...

Na een puzzeltocht of stadsverandering is het eindpunt...

KLEYWEG'S
STADS - KOFFYHUIS

Oude Delft 133
2611 BE Delft
Telefoon 015-2124625

*En plek om
afsluit wat af te spreken...*

Archeologische kroniek voor Delft januari 1995 - december 1996

Epko J. Bult

Zuidpolder van Delfgauw

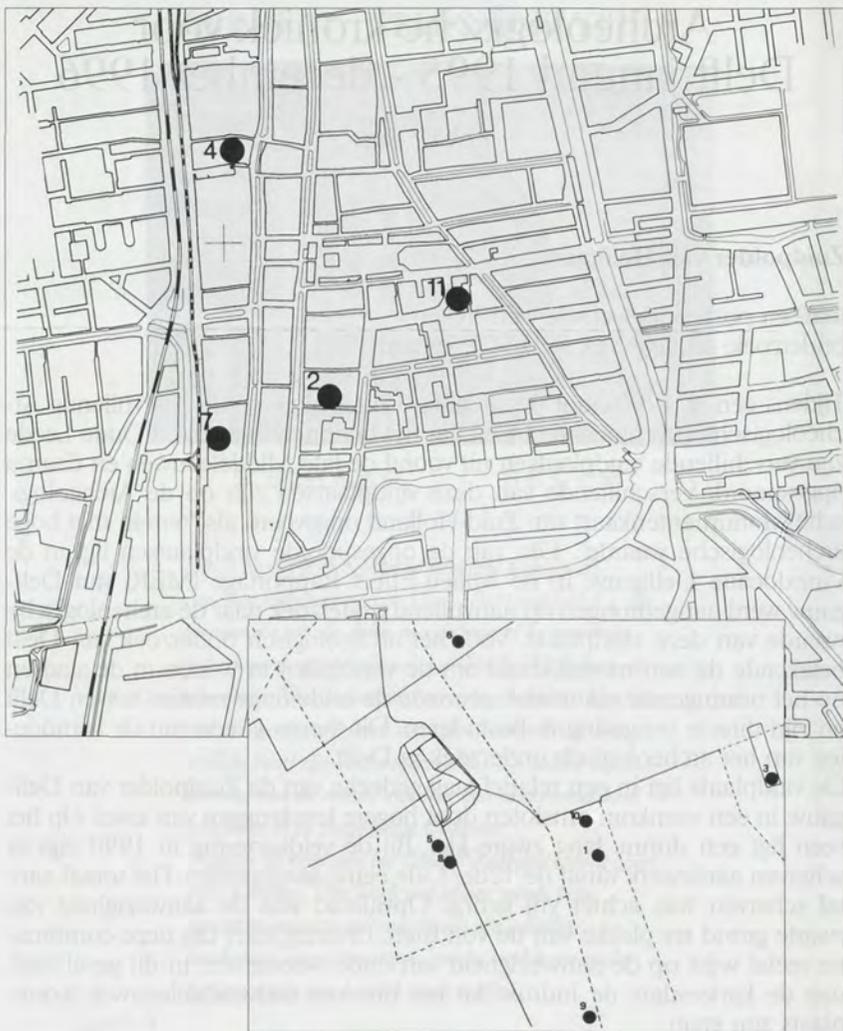
laat- en postmiddeleeuwse activiteiten
onderzoek: sectie AMA & HGOP, januari 1995

Tijdens een in 1990 door de stichting RAAP uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie (A.A.I.) in het herinrichtingsgebied Oude Leede zijn verschillende vindplaatsen uit vooral de late Middeleeuwen en daarna opgespoord. Verschillende van deze vindplaatsen zijn op de Archeologische Monumentenkaart van Zuid-Holland opgevoerd als "terrein met hoge archeologische waarde". Eén van de opgespoorde vindplaatsen ligt in de Vinexlocatie Delfgauw. In de Milieu-Effect Rapportage (MER) van Delfgauw werd aangedrongen op aanvullend onderzoek naar de archeologische waarde van deze vindplaats. Voor het archeologisch onderzoek van Delft betekende dit een mogelijkheid om de verschillen in wonen in de stad en op het omringende platteland, alsmede de onderlinge relaties tussen Delft en zijn directe omgeving te bestuderen. Dit thema is één van de kerndoele van het archeologisch onderzoek in Delft.

De vindplaats ligt in een relatief laag gedeelte van de Zuidpolder van Delfgauw, in een veenkom omsloten door hogere kreekruggen van zavel. Op het veen ligt een dunne laag zware klei. Bij de veldkartering in 1990 zijn er scherven aardewerk vanaf de 12de/13de eeuw aangetroffen. Het totaal aantal scherven was echter vrij gering. Opvallend was de aanwezigheid van zwarte grond ter plekke van de vondsten. Ervaring leert dat deze combinatie veelal wijst op de aanwezigheid van oude woonerven. In dit geval hadden de karteerders de indruk dat het om een laat-middeleeuwse woonplaats zou gaan.

Met medewerking van de eigenaar van de grond, de heer P.C.M. Duyndam, werd op verzoek van de gemeente Pijnacker een kwaliteitsbepalend onderzoek uitgevoerd om de aard en omvang van de vindplaats vast te stellen en de staat van conservering van de aanwezige archeologische resten. Daartoe werd het terrein van de vindplaats nader verkend en werden er vier proefsleuven gegraven.

De verkenning leerde dat er nauwelijks sprake was van een concentratie scherven. Over vrijwel het gehele oppervlak en de omringende percelen lagen scherven aardewerk uit de late Middeleeuwen en vooral de Nieuwe Tijd, alsmede twee scherven uit de Romeinse Tijd. Proefsleuven wezen uit

1. Opgravings- en waarnemingslocaties in de periode januari 1995 - december 1996.

Legenda: 1. Zuidpolder van Delfgauw; 2. Schoolgebouw Huyterstraat; 3. N.H. kerk te Pijnacker; 4. Kruidentuin van het Prinsenhof; 5. Braatterrein; 6. Vinexlocatie Ypenburg; 7. Politiebureau Westvest; 8. Schieweg/Abtswoudseweg; 9. Transportleiding Zuidpolder van Delfgauw; 10. Zuidpolder van Delfgauw; 11. Burgwal, binnenterrein café Vlaanderen. Tekening: E.J. Bult, sectie AMA.

dat er op de aangewezen vindplaats geen oudheidkundige grondsporen aanwezig waren. Wel bleek dat het donkerbruine veen direct onder de bouwvoor ligt en regelmatig is aangeploegd. Deze waarneming verklaart het zwarte, als oude woongrond opgevatte oppervlak.

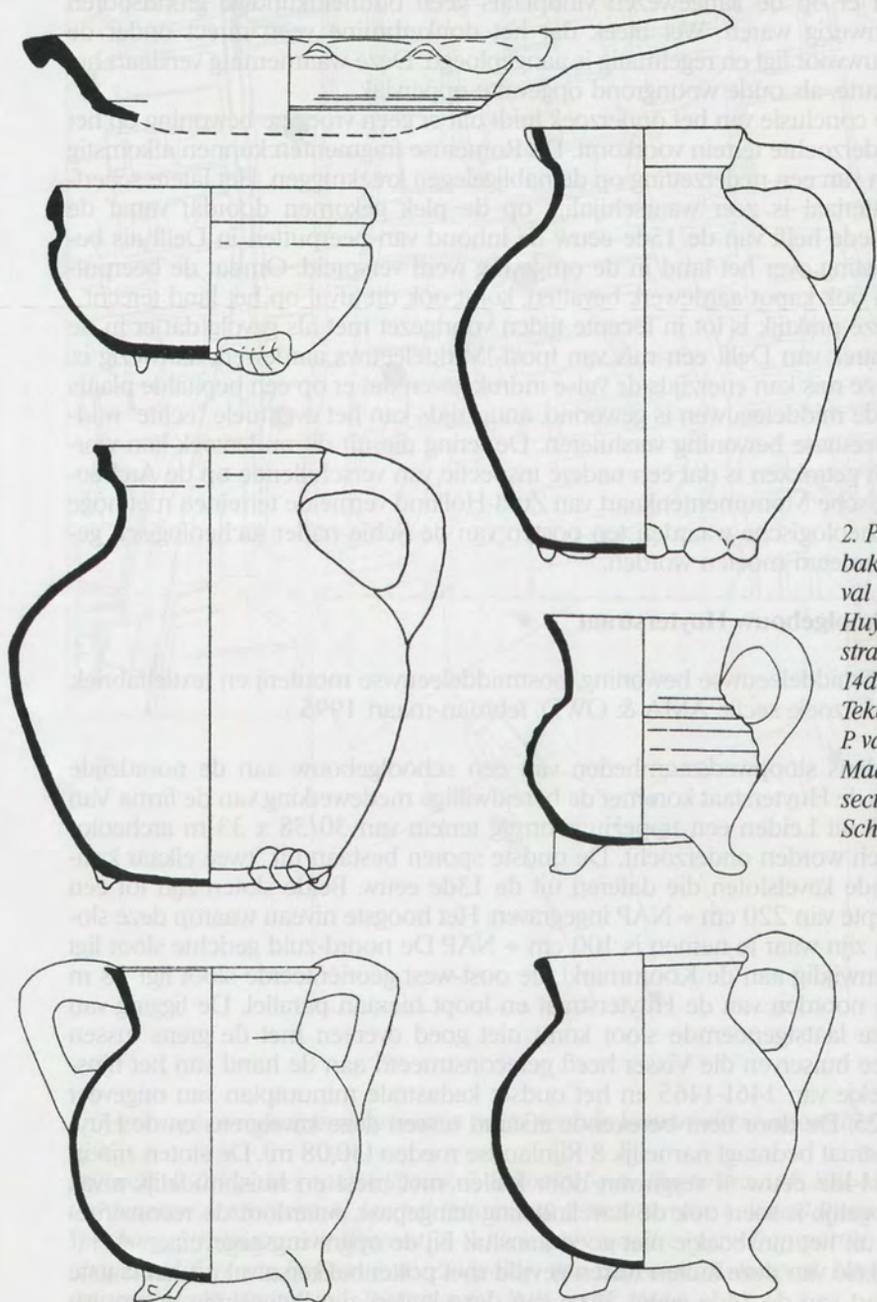
De conclusie van het onderzoek luidt dat er geen vroegere bewoning op het onderzochte terrein voorkomt. De Romeinse fragmenten kunnen afkomstig zijn van een nederzetting op de nabijgelegen kreekruggen. Het latere scherf-materiaal is zeer waarschijnlijk op de plek gekomen doordat vanaf de tweede helft van de 15de eeuw de inhoud van beerputten in Delft als bemesting over het land in de omgeving werd verspreid. Omdat de beerputten ook kapot aardewerk bevatten, komt ook dit afval op het land terecht. Deze praktijk is tot in recente tijden voortgezet met als gevolg dat er in de omtrek van Delft een ruis van (post-)Middeleeuws aardewerk aanwezig is. Deze ruis kan enerzijds de valse indruk geven dat er op een bepaalde plaats in de middeleeuwen is gewoond, anderzijds kan het eventuele "echte" middeleeuwse bewoning ver sluieren. De lering die uit dit onderzoek kan worden getrokken is dat een nadere inspectie van verschillende op de Archeologische Monumentenkaart van Zuid-Holland vermelde terreinen met hoge archeologische waarden ten oosten van de Schie nader archeologisch ge-waardeerd moeten worden.

Schoolgebouw Huyterstraat

laat-middeleeuwse bewoning, postmiddeleeuwse mouterij en textiel fabriek
onderzoek: sectie AMA & OWD, februari-maart 1995

Tijdens sloopwerkzaamheden van een schoolgebouw aan de noordzijde van de Huyterstaat kon met de bereidwillige medewerking van de firma Van Eijk uit Leiden een trapeziumvormig terrein van 30/38 x 33 m archeologisch worden onderzocht. De oudste sporen bestaan uit twee elkaar kruisende kavelsloten die dateren uit de 13de eeuw. Beide sloten zijn tot een diepte van 220 cm ÷ NAP ingegraven. Het hoogste niveau waarop deze sloten zijn waar te nemen is 100 cm ÷ NAP. De noord-zuid gerichte sloot ligt evenwijdig aan de Koommarkt, de oost-west georiënteerde sloot ligt 28 m ten noorden van de Huyterstraat en loopt hieraan parallel. De ligging van deze laatstgenoemde sloot komt niet goed overeen met de grens tussen twee huiserven die Visser heeft gereconstrueerd aan de hand van het tijnsboekje van 1461-1465 en het oudste kadastrale minuutplan van ongeveer 1825. De door hem berekende afstand tussen deze kavelgrens en de Huyterstraat bedraagt namelijk 8 Rijnlandse roeden (30,08 m). De sloten zijn in de 14de eeuw al vergraven door kuilen met mest en huishoudelijk afval. Mogelijk is toen ook de kavelindeling aangepast, waardoor de reconstructie uit het tijnsboekje niet goed aansluit bij de opgravingsgegevens.

Enkele van deze kuilen waren gevuld met pottenbakkersafval uit het laatste kwart van de 14de eeuw. Twee van deze kuilen zijn langwerpige en noord-

2. Potten-
bakkersaf-
val uit de
Huyter-
straat, eind
14de eeuw.
Tekening
P. van der
Maarel,
sectie AMA.
Schaal 1:4.

zuid gericht. Ze liggen op één lijn, parallel aan de Koommarkt. De lengte ervan bedraagt minimaal 5,5 m, waaruit kan worden afgeleid dat dit de minimale breedte van het perceel moet zijn geweest. Deze maat komt overeen met de door Visser gereconstrueerde standaardbreedte van 1,5 roede (5,6 m) voor percelen aan de Koommarkt.

Het assortiment van de pottenbakker bestond hoofdzakelijk uit bakpannen, grapen en kannen. Vetvangers, borden, voorraadpotten, kommen en zogenaamde honingpotjes zijn relatief weinig vertegenwoordigd, maar werden wel vervaardigd. De vormgeving van het vaatwerk vertoont veel overeenkomsten met de producten van een pottenbakker die zijn aangetroffen op de Nieuwe Langendijk in 1982 en die uit de eerste helft van de 14de eeuw dateren. Toch zijn er enkele opvallende verschillen waar te nemen. Zo zijn de randen van kannen en kommen minder gedetailleerd en geprononceerd afgewerkt. Ook valt het op dat de misbaksels bij de Huyterstraat minder gedeformeerd zijn door oververhitting van de oven dan de producten van de pottenbakker van de Nieuwe Langendijk. Klaarblijkelijk heeft men in de tussenliggende tijd enkele technische problemen voor het stoken van de oven beter onder de knie gekregen.

Bij de bakpannen komen drie hoofdtypen voor. Alle bakpannen hebben een massieve platte steel met een lichte groef over het midden en een lensvormige bodem. De variatie bestaat uit verschillende randvormen. Het meest archaische type bakpan heeft een golfrand. De twee overige modellen hebben respectievelijk een omgeslagen randprofiel dan wel een uitstaande rand met een soort dekselgeul.

De grapen hebben alle een opvallend kogelrond lichaam en drie pootjes. Ze kunnen worden verdeeld in potten met één en twee oren. De twee-orige grapen hebben haaks omgebogen oren die bovenaan zijn plat geknepen, de rand is bovenop afgeplat. Deze vorm imiteert de grapen die in metaal zijn uitgevoerd. De overige grapen hebben één worstvormig oor en een omgeslagen randlip. Het potlichaam is of glad, of heeft sterk geprononceerde draairibbels op de schouders.

De kannen hebben een iets uitgebogen rand die ofwel glad is, ofwel een enkelvoudige manchetvorm heeft. Het oor is worstvormig en tegen de randlip aangezet. De bodem bestaat uit een krans van teentjes.

Uit de 15de tot en met de 17de-eeuw zijn nagenoeg geen gebouwsporen overgebleven. Deze sporen zijn voor zover aanwezig geweest, uitgewist door latere bouwactiviteiten. Wel zijn er zeven beerputten uit die tijd bewaard gebleven. Ze liggen vooral in de zuidelijke helft van het terrein. Slechts één put bevatte 17de-eeuws materiaal. Het ging om een put die in de 15de - 16de eeuw ook al was gebruikt en gedeeltelijk was geleegd. Enkele laat-15de eeuwse en 16de - eeuwse putten leverden tinnen en glazen voorwerpen op. Één beerput bleek heel rijk aan voorwerpen. Er werden ruim 400 voorwerpen geborgen, waaronder glazen drinkbekers, zogenaamde maigelains, een tinnen pispot, een tinnen pelgrimsinsigne, een met goudluster versierd majolicabord vervaardigd in Valencia en het nodige uit Duitsland aangevoerde

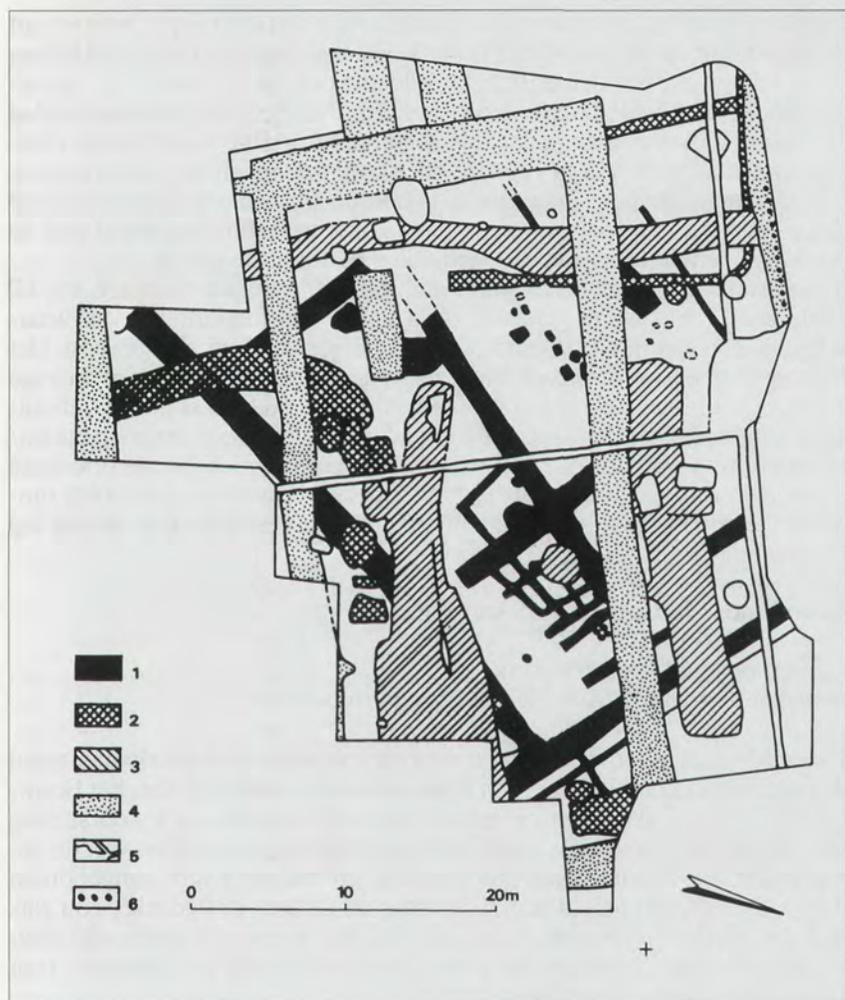
drink- en schenkgerei van steengoed. Deze beerput dateert uit het tweede tot en met het vierde kwart van de 15de eeuw. Deze ouderdom duidt aan dat er al een beerput aanwezig was voordat de aanleg van beerputten verplicht werd gesteld. Deze verplichting lijkt te dateren uit ongeveer 1460. In één van de andere beerputten werd een zeldzame 15de eeuwse tinnen kaarsenstandaard gevonden.

De aanwezigheid van dergelijke vroege beerputten, alsmede de inhoud ervan, geven blijk van bewoners die welgesteld moeten zijn geweest. Dit komt overeen met de historische gegevens. Volgens het tijnsboekje van 1461-1465 zou op deze plek in die tijd Claes Colyn Janszn en Jacob van Bleyswyck hebben gewoond. Laatstgenoemde wordt in 1464 als schepen genoemd en in 1455 als kerkmeester van de Oude Kerk. Hun naaste buur, Claes de Huyter, die onder meer in die tijd de Huytersteeg bezat, was eveneens schepen van Delft. Dit betekent dat op dit gedeelte van de Koommarkt in de 15de eeuw werd gewoond door vooraanstaande burgers.

De inrichting van het terrein is aan het einde van de 18de of het begin van de 19de eeuw grondig herzien. Er werden twee nieuwe, zware gebouwen neergezet met daartussen een 2,3 m brede poort die uitkwam in de Huyterstraat. Beide gebouwen lijken tot eenzelfde bouwfase te behoren. Het gebouw ten oosten van deze poort was 9,75 m breed en 19,75 m diep en had 50 cm dikke muren van geelrode en roze bakstenen gemetseld in harde specie (steenformaat: 20/19/7 x 10/9/8 x 4 cm). Midden in de lengterichting van het gebouw stonden vier zware poeren die waren gefundeerd op kesp en slieten. Aan de zijde van de Huyterstraat was een vertrek van 5 m diep afgescheiden, met een zware poer in de oostelijke hoek. Tegen de binnenzijde van de voorgevel lag een grote waterput.

Aan het einde van de poort lag een grote waterput van ijsselsteen. De bodem van deze put lag op 220 cm +NAP en bestond uit vier lagen op planken liggende gemetselde bakstenen die waren afgedekt met plavuizen. In deze put kwam een gemetselde koker uit die langs de buitenzijde ligt van de achtergevel van het gebouw ten westen van de poort. De aanlegdiepte van de uit bakstenen (steenformaat: 17 x 8 x 3,5 cm) en plavuizen (formaat: 22,5 x 22,5 x 3 cm) gemetselde koker ligt op 115 cm +NAP. Deze koker loopt ten westen van het gebouw door in de richting van de Koommarkt. Voor zover valt te reconstrueren liep de goot daar door een poort en kwam uit in de gracht. Deze open verbinding was waarschijnlijk nog steeds aanwezig en deed bij het openbreken van de goot grote hoeveelheden water in de opgravingsput stromen.

Het gebouw ten westen van de poort was 10,75 m breed en 17,5 m diep. Dit gebouw bestond uit enkele ruimten. De grootste ruimte lag in de noordwesthoek en bevatte een ronde waterput (steenformaat: 21 x 10 x 4,5 cm) met een diameter van 210 cm. Ondanks de afmetingen van de gebruikte bakstenen wijst de hardheid van de gebruikte specie op een datering uit dezelfde tijd als het gebouw: late 18de of vroege 19de eeuw. Nadat deze put was gedempt werd er een vierkante poer van ijsselsteen op gebouwd, waar-

3. Huyterstraat. Plattegrond van de aangetroffen funderingen en putten.
 Legenda: 1. funderingen 15de-16de eeuw; 2. funderingen eind 18de-19de eeuw; 3. kelder; 4. beerput; 5. waterput; 6. goot; 7. paal. Tekening: F Semplonius, sectie AMA.

tegen een goot lag die in oostelijke richting naar de poort liep. De vloer van deze goot lag op 50 cm +NAP. In de kleinere vertrekken langs de Huyterstraat komen enkele kleine ondiepe kelders voor (vloerniveaus op respectievelijk 31 cm +NAP, 27 cm +NAP en 4 cm +NAP). In de tussenruimte lag een zwaar blok metselwerk dat was gefundeerd op drie zware houten balken (afmetingen: 20 x 20 x 160 cm) die elk op drie ingeheide palen rustten. Een vierkante opening in het blok behoorde bij een tot 190 cm +NAP diepe waterput die door een gemetselde koker in verbinding stond met de eerder genoemde koker die een verbinding had met de gracht.

In een verkoopakte uit 1820 waarin de transactie tussen de heren mr. J.P. Hartz en P. Maes wordt geregeld, blijkt dat dit de funderingen van waarschijnlijk één van de laatst gebouwde mouterijen in Delft zijn geweest. Het onroerend goed wordt omschreven als 'een zeer solide en binnen weinige jaren geheel nieuw gebouwde mouterij en eeste, met dezelfde eest, moutkasten, koozmolders, pakhuizen mitsgaders stalling voor zeven paarden.' De gebouwen werden tot 1869 gebruikt als lakenfabriek. Bij de openbare verkoop in dat jaar bleek dat bij het fabrieksgebouw een zeer ruim ommuurd terrein of open erf heeft behoord, dat naast en achter de fabriek lag en twee uitgangen had op de Huyterstraat.

Nederlands Hervormde kerk van Pijnacker

laat- en postmiddeleeuwse kerk

onderzoek: sectie AMA & HGOP, februari-maart 1995

Tijdens de aanleg van de bouwput voor een nieuwe consistoriekamer tegen de oostzijde van de N.H. kerk van Pijnacker werd op verzoek van het Bouwkundig Bureau Bakker een onderzoek ingesteld naar de oude koorsluiting van de middeleeuwse kerk. Voor Delft is de oudste geschiedenis van de parochiekerk van Pijnacker van groot belang, omdat wel wordt aangenomen dat de Oude Kerk in Delft een afsplitsing van de kerk in Pijnacker zou zijn. In ieder geval zal deze kerk ouder zijn dan het klooster Koningsveld, daar Koningsveld het patronaatsrecht van de parochiekerk in Pijnacker voor 1256 door Willem II werd toegezegd.

Het muurwerk dat vroeger aansloot op het schip van de kerk was bij de afbraak van het koor in 1893 geheel gesloopt, de koorsluiting bleek tot ongeveer 50 cm onder het maaiveld te zijn uitgebroken. Op de hoekpunten van de driezijdige koorsluiting stonden tegen de buitenzijde steunberen. De fundering was tweeënehalf steens breed. De onderzijde van de muur lag precies op de top van het oorspronkelijke maaiveld (164 cm +NAP) en was gefundeerd op een 1 m dik pakket puin. Op grond van het steenformaat (30/31 x 15/14 x 8,5 cm) is een datering in het derde kwart van de 13de eeuw aannemelijk. De ligging van de basis van de muur op het niveau van het oorspronkelijke maaiveld duidt echter aan dat de koorsluiting niet tot de oudste bouwfase behoort, maar pas na ophoging van de grond is ge-

bouwd. Een tweedehands gebruik van de stenen kan evenmin worden uitgesloten.

Zowel binnen als buiten de koorsluiting lagen begravingen in een grijsbruine zandige laag. De oudst aangetroffen begraving lag op een diepte van 200 cm +NAP in de ongeroerde zavelige klei van de Afzettingen van Duinkerke I. Het skelet lag oost-west met het hoofd naar het westen. De voeten waren door het graven van de met puin gevulde funderingssleuf van de koorsluiting verstoord. Dit geeft andermaal aan dat er al werd begraven bij een oudere kerk voordat het teruggevonden koor werd gebouwd. Een zoek-sleuf tussen de gevonden koorsluiting en de huidige kerk leverde geen sporen op van een oudere koorsluiting, zodat moet worden aangenomen dat deze voorganger zich binnen de afmetingen van de huidige kerk heeft bevonden. Het is onduidelijk of de directe voorganger van steen was of van hout.

Kruidentuin Prinsenhof

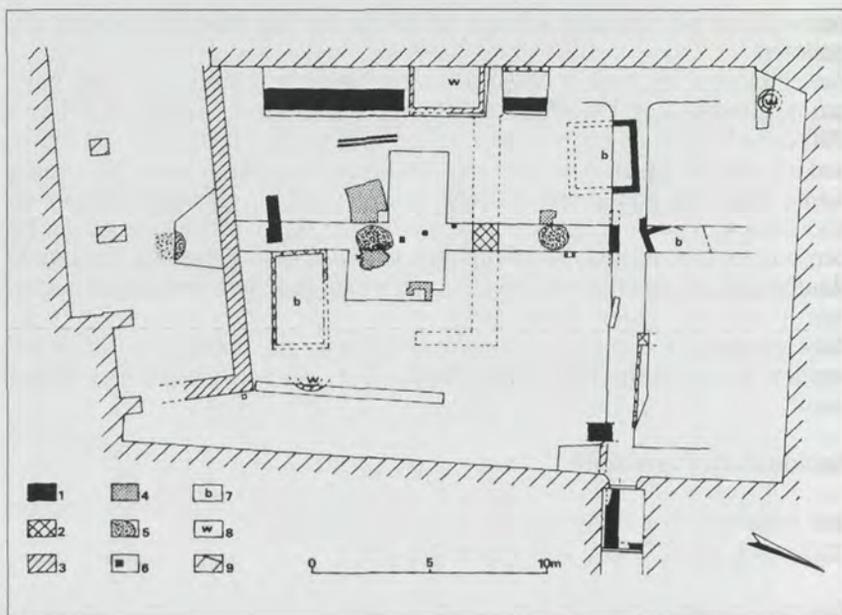
laat-middeleeuwse bewoning

onderzoek: sectie AMA, juni-september 1995.

Tijdens het aanbrengen van een overkapping van de zogenaamde kruidentuin van het Prinsenhof konden archeologische waarnemingen in de funderings- en riolerings sleuven worden verricht. Deze waarnemingen werden zo mogelijk aangevuld met het aanprikken van eerder aangetroffen funderingen en vloeren.

In een sleuf dwars over het midden van deze binnenplaats, min of meer evenwijdig aan het Oude Delft en daardoor haaks op de oorspronkelijke percelering, kon de bodemopbouw worden bestudeerd tot een diepte van 50 cm +NAP. Deze bestond uit ophogingslagen van klei en oude loopvlakken van humeus materiaal. Op een hoogte van 100 cm +NAP kwamen al loopvlakken voor die gelet op de erin aanwezige scherven kogelpot en pingsdorp uit de late 12de eeuw dateren. Dit betekent dat het oorspronkelijke maaiveld aan het einde van de 12de eeuw al met tenminste 200-250 cm was opgehoogd, daar het natuurlijk maaiveld op deze locatie op ongeveer 100 cm +NAP ligt. Er zijn aanwijzingen dat de ophoging het karakter heeft van huisterpen, waarvan er meerdere naast elkaar hebben gelegen. Deze pre-stedelijke structuur is nog intact aanwezig en niet verder onderzocht.

Op drie plekken in de sleuf lagen de resten van haardplaatsen. Met het opheugen van het maaiveld werden ook de haarden opgehoogd, waardoor er meerdere boven elkaar lagen. Dit betekent dat in de tussentijd de perceelindeling op deze plek niet wezenlijk werd veranderd. De bovenste stookplek van twee van deze haardplaatsen lag op 125 cm +NAP, nauwelijks 40 cm onder het huidige maaiveld. Als ondergrond voor deze haarden diende een bakstenen werkvloer. Deze vloeren dateren aan de hand van de

4. Plattegrond van de aangetroffen grondsporen en funderingen in de kruidentuin van het Prinsenhof.

Legenda: 1. fundering 14de eeuw; 2. fundering 15de-16de eeuw; 3. fundering 17de-18de eeuw; 4. werkvloeren 14de eeuw; 5. haardplek; 5. paal, 13de-14de eeuw; 6. beerput/kelder; 7. waterput/kelder; 8. omringende bebouwing. Tekening: F Semplonius, sectie AMA.

toegepaste baksteenformaten (27x7,5x7 cm) uit het midden van de 14de eeuw. Op hetzelfde niveau als deze werkvloeren werd een penning van Louis de Crecy uit Vlaanderen (1322-1346) gevonden. Een andere munt die tussen 1402 en 1423 is geslagen onder Reinoud IV van Gelre werd elders op het terrein op ongeveer hetzelfde niveau gevonden. Sedert het einde van de 14de eeuw werd er op deze plek dus nauwelijks meer opgehoogd. De onderlinge afstand tussen de drie haardplaatsen bedraagt telkens ongeveer 8 m. Dit kan erop wijzen dat als de haarden min of meer in het midden van de vroegere percelen lagen, de bijbehorende kavels ongeveer 8 m breed waren. Ook enkele funderingen en uitbraaksleuven, die halverwege de haarden liggen en min of meer haaks staan op de rooilijn van het Oude Delft, ondersteunen deze gedachte. Deze muren dateren op grond van hun steenformaten uit verschillende perioden van de 14de eeuw.

De hierboven gesuggereerde breedte van de percelen past niet goed in het beeld dat uit historische bronnen en kadastrale gegevens naar voren komt.

5. Dwarsdoorsnede over één van de haardplaatsen. Bovenop ligt een werkvloer waarop eveneens sporen van vuur waarneembaar zijn. Foto: E.J. Bult, sectie AMA.

Visser suggereert een perceelbreedte voor dit terrein van 3 roeden (11,3 m). Gebaseerd op het tijnsboekje van 1461-1465 zou het Agathaklooster zijn gebouwd op zes even brede percelen. Met een lengte van de rooilijn langs het Oude Delft van 63,1 m betekent dit een standaardbreedte van 10,5 m, hetgeen een afstand is tussen 3 roede (11,3 m) en 2,5 roede (9,5 m). Het gebruik van laatstgenoemde maat is ook vastgesteld voor de iets zuidelijker gelegen terreinen waarop het Hoogheemraadschap van Delfland en de ING zijn gevestigd. De beperkte omvang van het archeologisch onderzoek zal er debet aan zijn dat er in deze problematiek geen klaarheid kon worden gebracht.

Voorts werden er drie rechthoekige beerkelders aangetroffen, die niet verder onderzocht konden worden. Van de noordelijkste en zuidelijkste beerkelder is het nagenoeg zeker dat ze in het verleden al zijn gelegeerd of verstoord. De meest noordelijke beerkelder had een steenformaat van 29 x 12 x 8 cm en dateert mogelijk uit het begin van de 13de eeuw. De middelste beerkelder lijkt gelet op het gebruikte steenformaat (27 x 12 x 26,5 cm) uit het midden van de 14de eeuw te dateren, de meest zuidelijke beerkelder met steenformaat 23 x 11 x 5,5 uit ongeveer 1400. Het zijn voor Delftse begrippen vroege beerkelders. Dergelijke vroege beerkelders wijzen in het algemeen op een relatief hoge sociaal-economische positie van hun eigenaren.

Een ander fundament dat waarschijnlijk uit het begin van de 14de eeuw da-

teert, ligt evenwijdig aan de vleugel tussen de binnenplaatsen (steenformaat: 28/30 x 13/11 x 6,5/6 cm). Het gaat om een fundering met spaarbogen.. Bovenvermelde sporen dateren van vóór 1400 en wijzen op bewoning van importantie. Uit historische bronnen is bekend dat omstreeks 1400 op deze plek het St. Agathaklooster werd gesticht door de aankoop van een 'erve mitter husinge bemuert'. In de loop van de 15de eeuw werden de oorspronkelijke huizen op deze plaats gesloopt en vervangen door kloostergebouwen. Vanaf die periode werd het onderzochte terrein als binnenplaats gebruikt. Er lagen in de 17de eeuw enige waterputten en een rechthoekige waterkelder voor de opvang van regenwater. De kelder was gemetseld van ijsselsteen en bekleed met plavuizen (23 x 23 x 3 cm). Ook werd nog de 17de eeuwse uitbreiding teruggevonden van de Waalse kerk die de zuidkant van deze binnenplaats begrenst. Deze muur was gefundeerd op planken en uit tweedehands stenen opgemetseld.

Braatterrein

Romeinse bewoning, laat- en postmiddeleeuwse bewoning
onderzoek: sectie AMA & OWD, januari-mei 1996

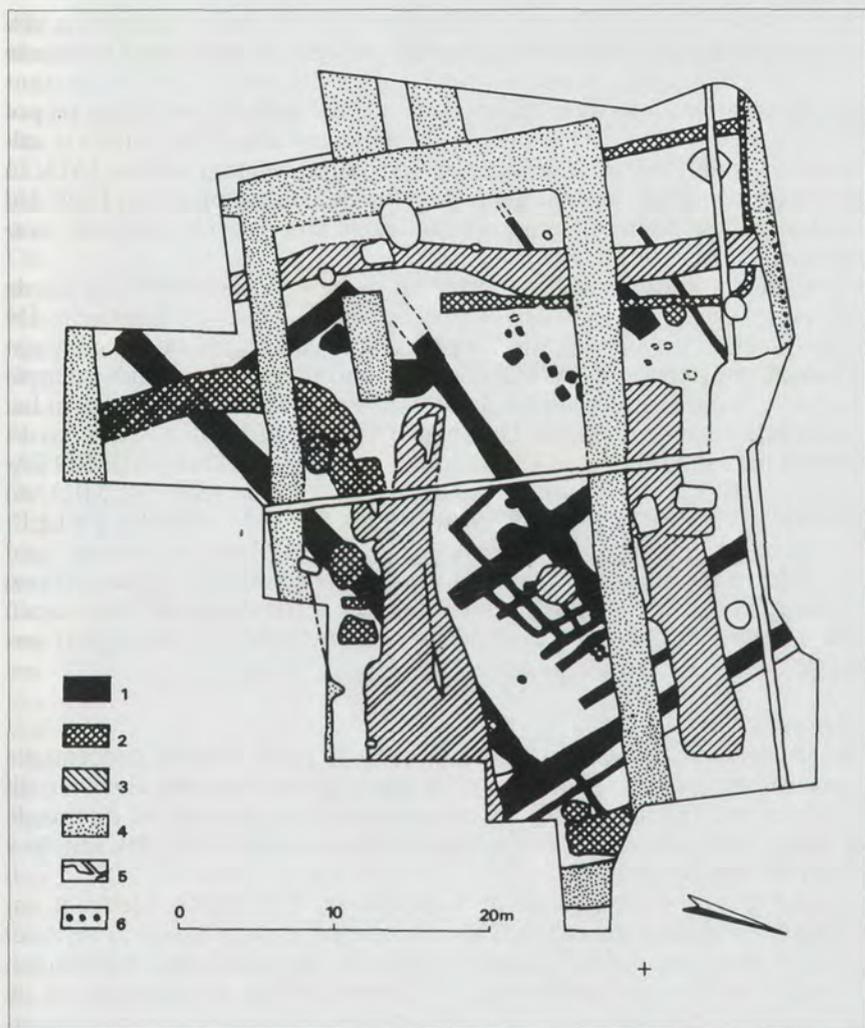
Tijdens een omvangrijke bodemsanering op het voormalige industrieterrein van Braat werd een gebied van 110 x 200 m met een wisselende diepte van 50 cm tot en met 2,50 m ontgraven. Het werk werd uitgevoerd door de firma Van Eijk in opdracht van de Provincie Zuid-Holland. Milieubegeleiding vond plaats door De Straat Milieu-adviseurs, de directievoering was in handen van PROMECO. Dankzij een subsidie van de Provincie Zuid-Holland kon er archeologisch onderzoek op het terrein worden verricht.

Door middel van waarnemingen werden de afgravingen op het gehele terrein gevolgd. Ten noorden van de Crommelinlaan en in een strook langs de spoorlijn werden geen archeologisch relevante sporen gevonden. Deze zijn op twee plekken van het terrein geconcentreerd. Beide plekken zullen afzonderlijk worden besproken.

Werkput 1

Op het meest zuidelijke deel van het terrein lagen meerdere greppels en kuilen gevuld met mest en huishoudelijk afval. Sommige kuilen bevatten ook grote hoeveelheden pottenbakkersafval. Van de kuilen kon slechts een beperkt aantal op vondsten worden bemonsterd. De strenge winter, een stagnatie in de bronnering en de aard van de vervuiling maakte dit onmogelijk. Overigens is een deel van de vulling in de ondergrond gespaard gebleven. De bijbehorende pottenbakkerij(en) stond(en) waarschijnlijk langs het Zuid-einde. Het tussenliggende (Asepta)terrein is in 1990 zonder archeologische begeleiding gesaneerd, waardoor de aansluiting van deze afvalkuilen met het bebouwde gebied ongezien verloren is gegaan.

Het pottenbakkersafval dateert uit de 16de eeuw. Het assortiment aan pro-

6. Plattegrond van aangetroffen grondsporen in de werkputten 2 en 3 ten zuiden van de Crommelinlaan op het voormalige Braatterrein.

Legenda: 1. grondsporen uit de Romeinse tijd; 2. grondsporen uit de 13de eeuw; 3. grondsporen uit de 14de-15de eeuw; 4. grondsporen uit de 17de-18de eeuw; 5. verstoring; 6. Beschoeiingspalen. Tekening: A. Olsthoorn, sectie AMA.

ducten was vrij groot. Vele typen bakpannen, grappen, kannen, kommen, vetvangers, olielampen, borden en dergelijke werden aangetroffen. De meeste producten zijn voorzien van een royale laag loodglazuur. Op sommige voorwerpen werd een laag witte slib ter decoratie aangebracht, waardoor de pot een gele kleur verkreeg. De sluitdatum van het aardewerk lijkt samen te vallen met het uitbreken van de Tachtigjarige Oorlog, waarbij het jaar 1573/74 het einde betekende van vele gebouwen buiten de stadsmuur van Delft. Uit het beerputtenonderzoek langs het Zuideinde kon dezelfde conclusie worden getrokken.

Opvallende vondsten uit het industriële tijdperk (19de eeuw) vormen de vele potjes schoensmeer in een greppel op het zuidelijke terreingedeelte. De potjes hebben het uiterlijk van zalfpotten met een nauwe opening er zijn gemaakt van steengoed. De afsluiting bestond uit kurk. Het ronde stempel aan de voorzijde vertoont een kabouter die een enorme laars poetst. In het randschrift staat vermeld: "SCHOENSMEERFABRIEK DE LAARS No 1". Binnen het randschrift is in klein kapitaal te lezen: "GEDEPONEERD FABRIEKSMERK". Op de keerzijde van de pot staat de tekst: "KEMBANG SPATOE, ZUURVRYE SCHOENSMEER, ANTON P. MYNDERS, DELFT". De tekst "Akembang spatoe" is afkomstig uit het Maleis en verwijst naar een bloem (kembang) die gebruikt werd als poetsmiddel en naar schoen (spatoe). In dezelfde greppel werden ook vele sterk aangetaste fragmenten blik aangetroffen. Mogelijk werd het schoensmeer ook in blik verpakt verkocht.

Werkput 2 en 3

Ten zuiden van de Crommelinlaan deed zich de tweede concentratie grondsporen voor. Eerder waren bij de sanering van deze weg al sporen uit de Romeinse Tijd aangetroffen, waaronder een toneelmasker uit de tweede of begin derde eeuw na Chr. Op deze plek kon in totaal een vlak van 40 x 50 m worden aangelegd.

De oudste sporen dateren uit de tweede eeuw na Christus. Het gaat om greppels en afvalkuilen, die zich als donkere banen en vlekken in de zavelige klei aftekenen. Gebouwsproten werden niet gevonden maar kunnen ten noorden van de Crommelinlaan, in de nabijheid van het gebouw van de GG&GD worden verwacht. De oriëntatie van de sporen was noordwest-zuidwest. In deze grondsporen werden veel scherven aardewerk en dierenbotten gevonden. Het aardewerk bestaat voor het grootste gedeelte uit grijs aardewerk vervaardigd in het Land van Waas (België). Voorts komen ook enkele scherven terra sigillata voor, afkomstig uit Oost-Gallië. Een substantieel deel van de ceramiekvondsten bestaat uit lokaal vervaardigd hardgevoormd aardewerk.

Onder het botmateriaal valt het hoge percentage paardenbotten op. Met name enkele schedels en verscheidene onderpoten, soms nog in anatomisch verband, trekken de aandacht. Voor zover bekend, werd in de Romeinse tijd geen paardenvlees gegeten. Paardenbotten als consumptieafval

zijn daarom betrekkelijk zeldzaam. De aanwezigheid van paardenbotten in anatomisch verband kan daarom wijzen op het uitvoeren van bepaalde rituelen. Paarden vervulden waarschijnlijk een belangrijke economische rol voor de bewoners van de nederzetting. Mogelijk waren ze vaste leveranciers van rijdieren voor het Romeinse leger. In de Westnederlandse grensforten langs de Oude Rijn waren namelijk verschillende Romeinse troepen gelegerd met een afdeling cavalerie. De benodigde paarden werden door het leger wel zelf opgeleid, maar niet zelf gefokt.

Op vrijwel dezelfde locatie werd rond 1200 opnieuw gewoond. Er werden wederom enkel greppels en kuilen met afval uit deze periode aangetroffen. Het meest waarschijnlijke is dat de kern van de bewoning meer naar het oosten lag, in de richting van het Zuideinde. Daar werd de grond echter niet diep genoeg gesaneerd om sporen uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen waar te kunnen nemen. In de erboven liggende geroerde grond kwamen wel veel scherven uit de 13de-14de eeuw voor. Het oudste aardewerk uit deze periode bestaat vooral uit zogenaamde andenne-ceramik uit de Maasvallei. Het gaat zowel om scherven van kannen als kleine kookpotten. De meeste kookpotten bestaan echter uit lokaal vervaardigde kogelpotten.

Uit de 14de en 15de eeuw dateren twee parallelle oost-west georiënteerde greppels en een greppel er dwars op. Ze lopen daarmee parallel aan de Crommelinlaan. Deze laan had in de Middeleeuwen een voorganger die op het schilderij van de stadsbrand van 1536 is afgebeeld en na enige tientallen meters achter de huizen langs het Zuideinde dood loopt. Bebouwing langs de laan is niet op het schilderij afgebeeld. De aanwezigheid van deze laan hangt mogelijk samen met de aangetoonde bewoning. De laan werd aan beide kanten geflankeerd door een bemsloot.

Uit de 17de eeuw dateert een sloot die om een rechthoekig perceel van 44,5 x 18 m ligt. Er zijn geen sporen van gelijktijdige bewoning op dit perceel aangetroffen, maar uit de kaart van Kruikius van 1712 blijkt dat er wel degelijk een schuur op dit terrein heeft gestaan. Evenmin zijn funderingen en putten van de 19de eeuwse woonblokken aan de zuidzijde van de Crommelinlaan, de Tulp- en de Rozenstraat aangetroffen. In die wijk werd gebruik gemaakt van het tonnensysteem waarbij beertonnen wekelijks door de reiniging aan huis werden opgehaald.

Vinexlocatie Ypenburg

veldkartering

onderzoek: Stichting RAAP, gemeente Rijswijk & sectie AMA, maart-april 1996.

In opdracht van Bestuurlijk Overleg Ypenburg (BOY) werd door de Stichting RAAP een aanvullende archeologische inventarisatie uitgevoerd. Door de gemeentelijke archeologen van Rijswijk en Delft werd het vooronderzoek en de veldkartering verricht. Daarbij kwamen meerdere vindplaatsen aan

het licht, vooral uit de late Middeleeuwen. Voor de bewoningsgeschiedenis rond Delft zijn vooral de vele vindplaatsen in de droogmakerij van de Broekpolder van belang. Langs de noordzijde van de Brasserskade werden vele losse vondsten uit de 12de eeuw aangetroffen. Het gaat om fragmenten pingsdorf-, paffrath-, andenne- en kogelpotaardewerk. Kenmerkende vondsten uit de 13de en 14de eeuw zoals grijs aardewerk en steengoed ontbreken. De verspreiding van het aardewerk wijst erop dat er in de 12de eeuw meerdere boerderijen in een lintvormig bewoningspatroon op het inmiddels afgegraven veengebied tegen de achtergrens van de Rijswijkse ontginning met die vanuit Delft hebben gestaan. Deze bewoning is in de loop van de 13de eeuw afgebroken en de boerderijen werden vermoedelijk in de richting van Rijswijk verplaatst. Deze verplaatsing zal te maken hebben gehad met de relatief sterkere klink van het veen ten opzichte van de klei nabij Rijswijk, waardoor het wonen in het veen ongunstiger werd. Bij de turfwinning in de vorige eeuw heeft men klaarblijkelijk de bovengrond opzij geschoven en later ter bemesting op de bodem van de droogmakerij gestort. De sporen van de boerderijen zijn daarbij voorgoed vernietigd. De vondsten maken duidelijk dat de grens tussen de Delftse en Rijswijkse ontginning tenminste tot in de eerste helft van de 12de eeuw terug gaat.

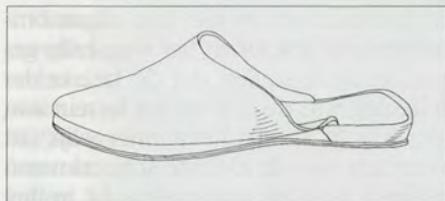
Voormalig politiebureau aan de Westvest

laat-middeleeuws klooster, postmiddeleeuws weeshuis
onderzoek: sectie AMA & OWD, augustus-september 1996

Het terrein ligt gedeeltelijk op het voormalige terrein van Sint-Barbaraklooster, dat na 1405 op deze plaats werd gesticht. Veel funderingen uit de kloosterperiode werden er niet aangetroffen. De rigoureuze sloop in 1961 ten behoeve van de bouw van een nieuw politiebureau was hieraan debet. Slechts enkele diep gefundeerde fenomenen bleven gespaard. Hiertoe behoort een vroeg-15de-eeuwse beerput (steenformaat: 23 x 11 x 5,5 cm), die evenals een 16de-eeuwse beerput (steenformaat: ? x 10 x 4,5 cm) al was leeggehaald. Beide putten lagen ter hoogte van de nog bestaande kloosterkelder. De westmuur van dat gebouw liep nog tenminste 6,5 m. in noordelijke richting door ten opzichte van de huidige noordmuur van het gebouw. Op grond van het gebruikte steenformaat (21/20 x 10 x 4,5 cm) dateert het gebouw uit het einde van de 15de eeuw.

De muur was gefundeerd op een 40 cm dik pakket puin dat in een mestkuil was ingegraven. In de kleivulling boven deze mestkuil werd een laag pottenbakkersafval uit de 14de eeuw aangetroffen.

Meer noordelijk werd op het terrein een 2,7 m brede sloot aangetroffen die haaks op de Westvest is gericht. Beide zijden van de sloot waren beschoeid met planken. Deze sloot werd vermoedelijk gebruikt om het klooster per boot gemakkelijk te kunnen bevoorraden. Deze vaarweg heeft dan onder de stadswal doorgelopen en moet daar overkluisd zijn geweest. Een zelfde toe-

7. *Reconstructie van een leren muil uit omstreeks 1700, gevonden in een beerkelder van het voormalige weeshuis ter plekke van het afgebroken politiebureau aan het West-vest. schaal 1: 4.*

Tekening: J. Oostveen, OWD.

gang heeft ook bij het Agathaklooster bestaan, ter hoogte van de huidige Kamer van Koophandel.

In deze sloot werd in de 17de eeuw een beerkelder gebouwd, die tegen de westmuur van een rechthoekig gebouw lag. De funderingen en de beerkelder behoorden toe aan het weeshuis, dat sedert 1579 in de voormalige kloostergebouwen werd gevestigd. Dit valt onder meer af te leiden uit de inhoud van de beerkelder. Van de vulling was alleen de onderste 20 cm behouden gebleven, de rest was bij de plaatsing van een olietank in 1961 verwijderd. Onder de vele laat-17de eeuwse en vroeg-18de eeuwse vondsten bevond zich veel kinderspeelgoed: houten tollen en ballen, miniatuur potjes van aardewerk, knikkers en benen luizenkammen. Het meeste schoeisel bestond uit muiltjes tussen de schoenmaten 30 en 37. Enkele houten plakken werden gebruikt om kinderen voor hun billen te slaan na overtreding

8. *Ongeglazuurd laat-17de - vroeg-18de-eeuws aardewerk afkomstig van het voormalige weeshuis. Foto: A. Huf, sectie AMA.*

van de strenge huisregels. Zo mochten de beide seksen niet met elkaar omgaan en werden ze zorgvuldig gescheiden van elkaar in het weeshuis ge-huisvest. Het is daarom uitgesloten te veronderstellen dat de beerkelder door beide seksen werd gebruikt. De ligging van de put op het terrein aan de zijde waar de jongens waren ondergebracht, maakt het aannemelijk dat zij deze put hebben gebruikt. Het ontbreken van de kleinste schoenmaten is verklaarbaar, want de jongste kinderen werden ondergebracht in het "Minnehuis". Het chronisch geldgebrek waarmee weeshuizen vrijwel altijd te kampen hebben gehad, komt onder meer tot uiting in de aanwezigheid van relatief veel ongeglazuurd aardewerk, dat goedkoper in aanschaf was. Opvallend is het grote aantal runderbotten in de put. Botten die wijzen op consumptie van luxere dieren, zoals gevogelte, ontbreken in het botspectrum. De botten zijn mogelijk afkomstig van een soepkeuken. Het onderzoek op deze locatie zal in 1997 worden voortgezet bij het uitgraven van de bouwput voor een nieuw appartementencomplex.

Schieweg/ Abtswoudseweg

laat- en postmiddeleeuwse voorstad
onderzoek: sectie AMA, september 1996

Tijdens een bodemsanering op de hoek van de Schieweg en de Abtswoudseweg door de firma Van Eijk uit Leiden werden enkele 18de-eeuwse funderingen en enkele waterputten en een beerput aangetroffen. Ze behoren toe aan bebouwing die onderdeel uitmaakte van de voorstad langs het Zuideinde. De mogelijkheden om waarnemingen te verrichten waren beperkt en hadden vooral betrekking op de voormalige achtererven van de bebouwing. Er werd bovendien niet al te diep gesaneerd. Hierdoor ontbreekt een duidelijk overzicht van aard en omvang van de bebouwing. Uit de beerput kwam enig eenvoudig aardewerk en glas uit de 18de eeuw. Uit de enkele waargenomen mestkuilen kwam aardewerk waaruit blijkt dat de bebouwing hier al in het midden van de 15de eeuw zal zijn aangevangen.

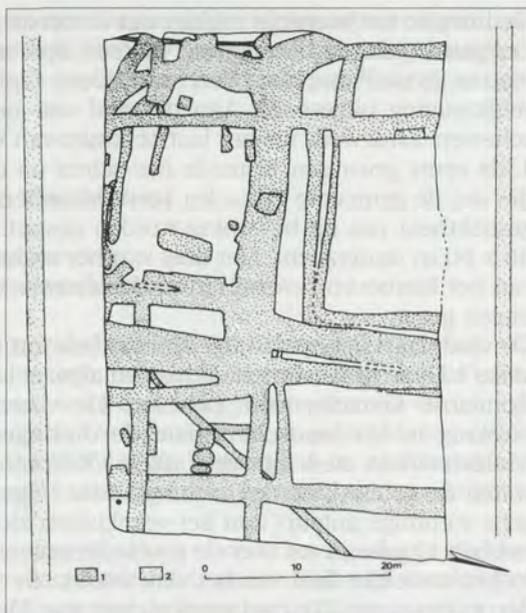
Transportleiding Zuidpolder van Delfgauw

Romeinse bewoning
onderzoek: sectie AMA, september 1996

Het tracé van een transportleiding voor drinkwater door waterbedrijf Euro-poort voerde in de Zuidpolder van Delfgauw over een perceel dat op de Archeologische Monumentenkaart van Zuid-Holland is aangegeven als "terrein met zeer hoge archeologische waarde". Op dit terrein zijn in het verleden sporen uit de Romeinse tijd aangetroffen. De bedoeling is dat in de toekomst het terrein op de rijkslijst van (archeologische) monumenten wordt geplaatst. Het graven van de transportleiding betekende de mogelijk-

9. Plattegrond van de aangetroffen grondsporen op een middeleeuwse woonplaats in de Zuidpolder van Delfgauw.

Legenda: 1. greppels en kuilen, laatste kwart 12de eeuw begin 13de eeuw;
2. Bestaande verkavelingsloten. Tekening: F Semplonius, sectie AMA.

heid om de begrenzing van de bewoning nader vast te stellen. In de 8 m brede sleuf werden alleen in het uiterste zuidelijke deel van het terrein enkele greppels en scherven aardewerk uit de Romeinse tijd aangetroffen. Deze sporen liggen in een depressie van de geulafzetting uit de Duinkerke I transgressiefase. Ze zijn vermoedelijk ter ontwatering van het gebied gegraven. Uit één spoor werd een scherfje paffrathkogelpot uit ongeveer 1200 gevonden. De depressie was herkenbaar aan een ca. 30 cm dikke laag donkere blauwgrijze klei die direct onder de bouwvoor lag. Op de noordelijke oeverwal ontbrak deze zogenaamde "woudgrond", evenals sporen, scherven en fosfaten; de bewoning lijkt daar dus te ontbreken. De zuidelijke oeverwal kon niet worden bestudeerd. Hierop staat de bebouwing van "de Klok" waar de transportleiding onderdoor wordt geperst.

Ook elders in het tracé werd gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische sporen. Dit leverde echter geen nieuwe vindplaatsen op. Wel werd ter hoogte van de Ackersdijkseweg het oude Romeinse oppervlak waargenomen. De donkere humeuze kleilaag was daar afgedekt door een 50 cm dikke laag vette klei die tot de Afzettingen van Duinkerke III (12de eeuw) heeft behoord.

Zuidpolder van Delfgauw

laat-middeleeuwse bewoning

onderzoek: sectie AMA, OWD & HGOP, november 1996

Gedurende het bouwrijp maken van de eerste bouwfase in de Vinexlocatie Delfgauw werd de bovengrond van een deel van het voormalige kassengebied langs de Pijnackerse Vaart verwijderd. Op dit gestripte terrein werd een veldkartering uitgevoerd. Aan de rand van het afgegraven areaal werden scherven aardewerk uit het laatste kwart van de 12de eeuw en de vroege 13de eeuw gevonden, alsmede één scherf uit de Romeinse tijd. Met subsidie van de gemeente Pijnacker kon een onderzoek naar de aard en de uitgestrektheid van de bewoning worden gestart. Daartoe werd een vlak van 36 x 60 m onderzocht. Het doel van het onderzoek is bij de verslaglegging van het hierboven beschreven middeleeuwse onderzoek in deze polder al uiteen gezet.

De vindplaats ligt op zavelige klei die behoort tot de Afzettingen van Duinkerke I. Deze geulsedimenten werden afgezet in vloedkreeken die tot het pre-Romeinse Gantelsysteem behoren. De voormalige geul ligt nu als een kreekrug in het landschap, daar de omringende veengronden sedert de Middeleeuwen sterk zijn geklonken. Oorspronkelijk was het andersom en waren de geulsedimenten omringd door hoger liggende veenkussens. Volgens sommige auteurs zou het veenkussen zich in de Middeleeuwen zelfs hebben uitgebreid tot over de geulsedimenten.

In het oostelijke deel van het vlak werden de sporen en de vondsten minder, in het westelijke deel namen deze toe. De kuilen, waarvan een enkele is gevuld met mest, liggen in de zuidelijke helft van het vlak. De greppels en kuilen zijn over het algemeen gevuld met vuile humeuze tot mestige klei. Het ontbreken van brokken veen in de sporen maakt duidelijk dat ten tijde van de bewoning er geen veen (meer) bovenop de geulsedimenten lag.

De oudste greppel is noordoost-zuidwest georiënteerd, de overige greppels hebben dezelfde verkavelingsrichting als de huidige percelering of staan daar haaks op. De oudste scherven uit laatstgenoemde greppels geven daardoor een *terminus post quam* voor de datering van het verkavelingssysteem in dit deel van de Zuidpolder van Delfgauw. Juridisch behoorde de grond toe aan Vrijenban, een voormalig onderdeel van de middeleeuwse grafelijke hof van Delft. De kavelsloten waterden oorspronkelijk rechtstreeks af op de Delf, de latere Delftse Schie.

De greppels leveren een ingewikkeld patroon op van meerdere kleine percelen land. Op deze percelen ontbreekt echter ieder spoor van bebouwing. Het is duidelijk dat deze greppels niet allemaal gelijktijdig hebben opengelegd. Wat de reden is geweest om de greppels te dempen en vlak ermaast opnieuw te graven is niet duidelijk. De grote hoeveelheid greppels kan erop wijzen dat ten tijde van de bewoning veelvuldig wateroverlast optrad. Overigens is het opvallend dat de bewoning hier in de loop van de 13de eeuw ophoudt, terwijl de terreinomstandigheden hier juist steeds gunstiger zullen zijn geworden; deze grond zal immers minder hebben geklonken dan zijn directe omgeving en daardoor relatief hoger zijn komen te liggen.

Een opvallende vondst uit één der kuilen is een compleet ruiterspoor met piramidevormige knop. Dit type spoor is kenmerkend voor de periode om-

streeks 1200. Het dragen van sporen was in de Middeleeuwen een privilege dat was voorbehouden aan ridders. Hoe dit spoor hier is terechtgekomen is nog onduidelijk. In dezelfde kuil werden ook verkoolde graankorrels aangetroffen.

Het onderzoek wordt in 1997 voortgezet.

Burgwal, binnenterrein café Vlaanderen

laat- en postmiddeleeuwse bebouwing

onderzoek: sectie AMA, november-december 1996

Voor en tijdens het uitgraven van de bouwput ten behoeve van een nieuwe woning, een nieuwe keuken en een overkapte binnenplaats achter café-Vlaanderen aan de Beestenmarkt werd archeologisch onderzoek verricht op een achterterrein langs de Burgwal. De eigenaar van de grond, de heer W.C. Overgaag, aannemersbedrijf WEBOMA uit Wateringen en architectenbureau Reyenga Postma Hagg uit Voorburg verleenden veel medewerking tijdens het onderzoek.

Voor de aanvang van de ontgraving werd een oude schuur gesloopt die een ingekort restant is van een oude paardenstal, waarin rijdieren werden geplaatst van bezoekers en handelaren van de Beestenmarkt. Uit sporen in de gevel kon worden opgemaakt dat de oorspronkelijk kap is vervangen, waarbij de zolderverdieping boven de begane grond iets is opgehoogd. De rijdieren kwamen bij de stal via een poort ter hoogte van het huidige pand Beestenmarkt 18. Vanaf de Burgwal was het binnenterrein tot aan de demping van de gracht in 1860 uitsluitend per boot bereikbaar. Behalve de schuur was de oostelijke muur van het noordelijke gedeelte van de stal nog als tuinmuur bewaard gebleven.

Van het T-vormig binnenterrein werd de zuidelijke en westelijke tak ontgraven tot een gemiddelde diepte van 100 cm +NAP. Hierdoor kon een groot gedeelte van de stalfundering en de ingekorte schuurversie worden onderzocht. De schuur was inwendig 15 m lang en 4,5 m breed. Het eerder weggebroken deel van de stal was 60 cm breder en kende twee paarsgewijs geplaatste vierkante poeren (steenformaat: 17 x 9 x 4 cm) waarop oorspronkelijk een houten gebinte heeft gestaan. Dit deel van de stal loopt door tot buiten de opgravingsput. Het steenformaat van de stal varieert van 18,5 x 8,5 x 3,5/4 cm tot 18/17 x 8 x 4 cm. Op grond van de steenformaten en enige scherven aardewerk dateert de bouw uit de late 17de of 18de eeuw. Tussen de schuur en de muur ten oosten daarvan lag een 25 cm brede osendrop voor de afvoer van regenwater.

De schuur was in twee vertrekken verdeeld. In het zuidelijke vertrek lag een bij de stal behorende waterput met een diameter van 160 cm. De bodem van de put lag op 160 cm + NAP en bestond uit planken; de put werd dus niet gevuld met grondwater. De vulling van de put bestond vooral uit puin. In het noordelijke vertrek was tegen de tussenmuur een kelder van

175 x 280 cm gebouwd met een vloer van op zijn kant liggende ijsselstenen op gemiddeld 55 cm + NAP. Enkele ondiepe funderingen laten zien dat er nog een vertrek in die ruimte was afgescheiden.

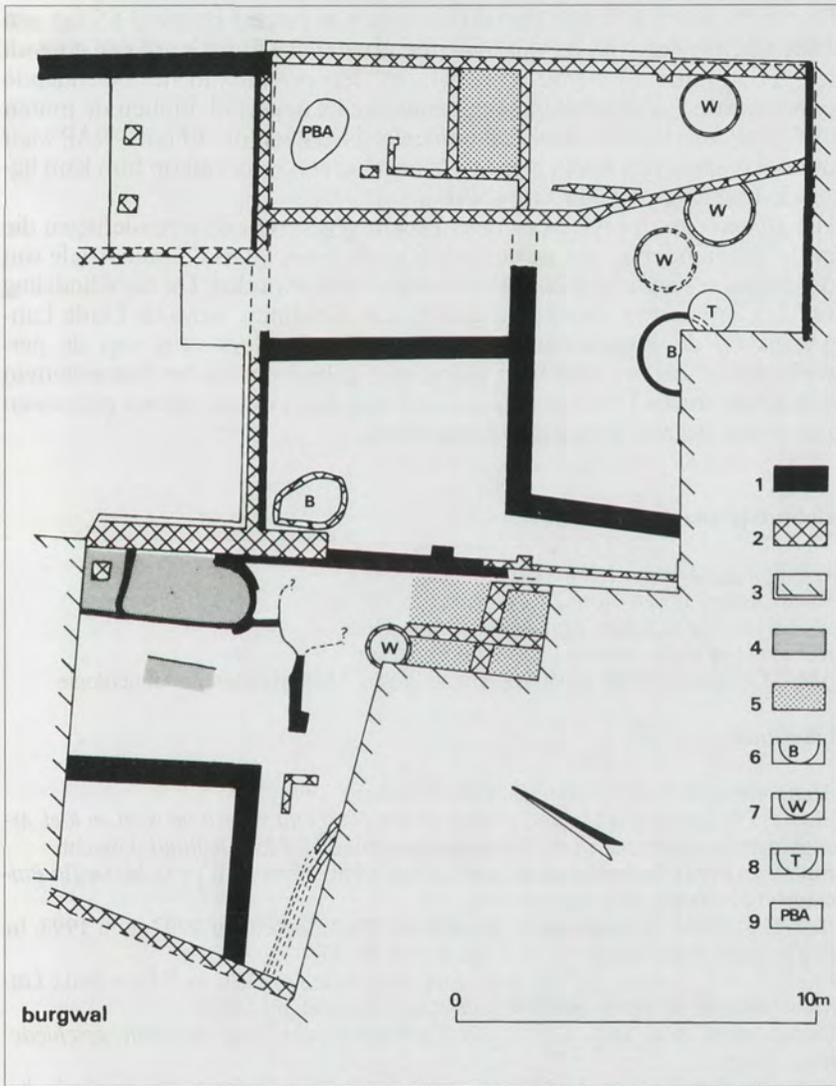
De stal/schuur fundering reikte tot gemiddeld 55 cm + NAP. De noordmuur van de schuur, de achtergevel van de panden langs de Beestenmarkt en waarschijnlijk een deel van de tussenmuur stonden op oudere funderingsresten, waarvan het steenformaat varieert van 22 x 12 x 5,5 cm tot 20 x 10 x 5 cm. Deze oudere funderingen zetten zich buiten de stal voort en zijn daar nog als uitbraaksleuven en vlijlagen te vervolgen. Ze dateren uit de late 15de of vroege 16de eeuw. In de ophogingslaag die eraan vooraf ging, werd een concentratie pottenbakkersafval uit ongeveer 1400 gevonden.

De meest noordelijke oost-west liggende fundering onder de schuur sluit aan op een fundering die als een oude voortzetting van de scheiding tussen de panden Beestenmarkt 14 en 16 heeft gediend. De fundering ter hoogte van de scheidingsmuur in de schuur maakt op 1,1 m voor deze perceelscheiding een hoek in zuidelijke richting. Tussen beide muren lag een smalle poort op de grens Beestenmarkt 14 en 16, die oorspronkelijk toegang gaf tot een binnenplaats van 5,25 x 6,70 m. In de noordwesthoek van het plaatsje lag een beerput (steenformaat 18,5 x 9 x 5 cm) die in het verleden reeds was geleegd en met puin en aarde opgevuld.

Ten zuiden van de binnenplaats werden achter het pand Beestenmarkt 16 en 18 nog twee waterputten van ijsselsteen aangetroffen, een beerput (steenformaat: ? x 10,5 x 4,5 cm) en een subrecente houten ton met ijzeren hoepels waarvoor een gedeelte van de beerputwand was weggebroken. De beerput lag deels onder de bestaande gebouwen en kon daarom niet worden geleegd.

Op het perceel achter Beestenmarkt 14 en 12 lag een ovale werkvloer van minimaal 4,6 x 2 m van op hun kant geplaatste bakstenen (steenformaat: 19,5 x 10 x 4,5 cm). Er omheen stond een halfsteens muurtje met tot één steens dikke afgeronde hoeken. Ook op de vloer stond middenin zo'n halfsteens muurtje. Ten noorden ervan bestond de vulling uit puin en secundair gestorte faecaliën, ten zuiden ervan was de vloer éénmalig met 10 cm opgehoogd. De oorspronkelijk vloer lag op 120 cm + NAP en dateert omstreeks 1500. De aanwezigheid ervan hangt waarschijnlijk samen met de uitoefening van een tot dusverre onbekend gebleven ambacht.

Meer naar het westen werd de uitbraaksleuf van een 15de eeuws pand aangetroffen dat met zijn westelijke gevel langs de Burgwal stond (steenformaat: 21,5 x 10,5 x 4,5 cm). De westelijke gevel zelf diende tevens als kademuur langs de Burgwalgracht. Deze kademuur is in de 17de of 18de eeuw vervangen door een nieuwe muur (steenformaat: 17 x 8 x 4 cm). Men heeft het pand in de late 16de of 17de eeuw vervangen door een breder pand waarvan de oostmuur samenvalt met de eerdergenoemde scheiding tussen de percelen achter Beestenmarkt 14 en 16. De zuidelijke muur van dit pand is door latere verstoringen geheel verdwenen, maar nog aanwezig op de kadastrale minuut van omstreeks 1825.

10. Plattegrond van de aangetroffen funderingen aan de Burgwal op het binnenterrein van café Vlaanderen.

Legenda: 1. fundering 15de-16de eeuw; 2. fundering 17de-18de eeuw; 3. bestaande bebouwing; 4. vloer 16de eeuw; 5. vloer 17de-18de eeuw; 6. beerput; 7. waterput; 8. tonput; 9. Concentratie pottenbakkersafval. Tekening: P. v.d. Maarel, sectie AMA.

Onder de noordoosthoek van het belendende perceel Burgwal 65 ligt een 19de-eeuwse waterput en van onder de noordelijke muur komt een goot uit het gebouw die afwaterde op de gracht. Ten oosten van het belendende pand was de inspringende hoek oorspronkelijk opgevuld. Binnen de muren van ijsselsteen lag een vloer van eveneens ijsselsteen op 40 cm +NAP, waar overheen plavuizen waren gelegd. Emaast lag een vloer van op hun kant liggende bakstenen op 110 cm +NAP.

Het archeologisch onderzoek heeft inzicht gegeven in de veranderingen die in de terreinindeling van de gecompliceerde hoek langs de buitenzijde van de oudste vestegracht sedert 1500 heeft plaatsgevonden. De hoofdindeling van het terrein was noord-zuid gericht, met bewoning langs de Oude Langendijk en de Broerhuisstraat/Beestenmarkt. De verstening van de perceelsgrenzen en het oprichten van stenen gebouwen op het binnenterrein begon omstreeks 1500. Er zijn geen aanwijzingen dat de stenen gebouwen zijn vooraf gegaan door houten optrekken.

Gebruikte afkortingen

+NAP : ligging onder Normaal Amsterdams Peil

+NAP: ligging boven Normaal Amsterdams Peil

OWD: Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft

HGOP: Historisch Genootschap Oud Pijnacker

AMA: Gemeente Delft, sectie Algemene Zaken, Monumenten & Archeologie

Literatuur

Archeologische Monumentenkaart Zuid-Holland, 1994.

Broeke, P.W. van den, & H. van Londen (1995), *5000 jaar wonen op veen en klei. Archeologisch onderzoek in het reconstructiegebied Midden-Delfland*. Utrecht.

Bult, E.J. (1992), Archeologische kroniek van Delft, 1990- juni 1991, in: *Delfia Batavorum Jaarboek 1991*, blz.105-114.

Bult, E.J. (1994), Archeologische kroniek van Delft, september 1992- juni 1993, in: *Delfia Batavorum Jaarboek 1993*, blz.83-84, 86-87.

Bult, E.J. & C. Nooijen (1994), Beerputten en toiletten in Delft, in: S.Piras (red.), *Latrines, antieke toiletten- modern onderzoek*. Meppel, blz.50-51.

Dieleman, A. et al. (red.) (1991), *Het Barbaraklooster: eene selsaeme geschiedenis*. Delft.

Dirkx, G.H.P. & J.A.J. Vervloet (1989), "*Oude Leede*", een historisch-geografische beschrijving, inventarisatie en waardering van het cultuurlandschap (Staring Centrum rapport 2).

Freling, W.E.J. (1979), Het St. Barbaraklooster, in: I.V.T. Spaander & R.A. Leeuw (red.), *De stad Delft. Cultuur en maatschappij tot 1572*. Delft, blz. 51-53.

Haafien, C.J. van (1987), *Nieuwe Langendijk Delft. Bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van de panden 22 t/m 28*. Delft.

Kossmann, M., (1967), Het tijnsboekje van 1461-1465, in: *Delftse studiën*. Delft, blz. 20-31.

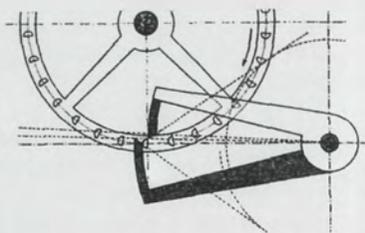
Kruimink, B. & K. Schuur (1979), Het St. Agathaklooster, in: I.V.T. Spaander & R.A. Leeuw (red.), *De stad Delft. Cultuur en maatschappij tot 1572*. Delft, blz. 40-51.

Oude Rengerink, J.A.M. (1996), *Vinexlokatie Ypenburg. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie* (AAL). (RAAP-rapport 176).

Visscher, H.C.J. (1990), Oude Leede, een archeologische kartering en inventarisatie (R.A.A.P. rapport 36A).

Visser, J.C. (1967), Het Delftse stadsplan, in: *Delftse studiën*. Delft, blz. 1-19.

De klokkenwinkel van Delft bestaat al sinds 1842 en huist vanaf 1919 in het oude pand aan de Markt. Door de tijd heen hebben wij altijd een zeer grote variatie kwaliteits-klokken en horloges in huis. Het gaat hierbij om antieke en moderne uurwerken. Iedere antieke klok die in de winkel komt te hangen is door ervaren vakmensen in onze werkplaats gerestaureerd. Mocht u uitleg over een restauratie of reparatie willen hebben, dan zijn wij graag bereid de technische details met u te bespreken. Als stadsuurwerkmaker, (al meer dan 30 jaar) zijn wij verantwoordelijk voor het onderhoud van de uurwerken in de historische bouwwerken van Delft, o.a. het Stadhuis, de Oude Kerk en de Nieuwe Kerk. Als u hier informatie over wilt, informeren wij u graag.

HORLOGERIE · STADSUURWERKMAKER MARKT 63 DELFT 2611GS 015-2123735

Nieuwe straatnamen in Delft in 1996

Dr. P.C.J. van der Krogt

Ampèreweg

Schieweg (2703) Bedrijventerrein Schieweg-Zuid
Rbsl. 31 oktober 1996

André Marie Ampère (Polémieux-le-Mont-d'Or [bij Lyon] 1775-Marseille 1836), Frans fysicus, chemicus, wiskundige, natuurvorser en filosoof. In de jaren 1820 legde hij de grondslagen voor de elektrodynamica. Zijn onderzoeksresultaten verzamelde hij in *La théorie analytique des phénomènes électrodynamiques uniquement déduite de l'expérience*. Zijn naam is later gegeven aan de eenheid van stroomsterkte.

't Carto

Binnenstad (1108) Centrum-Zuidoost
Rbsl. 31 oktober 1996

Aan het Oosteinde was vroeger de Zuid-Hollandse Cartonagefabriek (ZHC) gevestigd. De fabriek stond op een vrij groot terrein dat grensde aan het Oosteinde, de achterzijde van de huizen aan de Oranjestraat en de Oranje Plantage en het Klaeuwshofje. Na de sloop van de fabriek in 1989 lag het terrein enige jaren braak en werd het gebruikt als speelterrein. Langs het Oosteinde zijn woningen. De rest van het terrein bleef over als een openbaar binnenterrein met uitgangen naar het Oosteinde en de Oranjestraat. Voor de naam van dit terrein schreef het Projectbureau Stadsontwikkeling in september 1996 een prijsvraag uit.

De naam 't Carto werd ingezonden door vier buurtkinderen Wouter en Matthijs Rijkée (12 en 9 jaar) en Wietse en Bas Joustra (14 en 10 jaar). Zij noemden hun speelterrein al vijf jaar zo. Het zal duidelijk zijn dat de naam een afgekorte vorm is van Cartonagefabriek.

De officiële erkenning van zo'n in de volksmond gegroeide naam is, zeker in de binnenstad waar vrijwel alle namen zo ontstaan zijn, zeer toepasselijk, alhoewel het voor zo'n recente naam wel een unicum genoemd mag worden.

Duyvelsgat

Vrijenban (1202) Indische Buurt-Zuid
Rbsl. 31 oktober 1996

Op het terrein van de voormalige PC-Mavo aan de Sint-Jorisweg is een aantal nieuwe woningen gebouwd.

De naam Duyvelsgat is afkomstig van de molen aan het Duyvelsgat. Voor

de bouw van deze, waarschijnlijk oudste watermolen binnen Delft, werd in 1450 toestemming gegeven door Filips van Bourgondië. De molen was gebouwd aan het einde van de huidige Geerweg tegenover de Tweemolentjesvaart. Met deze molen werd water uit de Tweemolentjesvaart in de stadsgracht gebracht, wat noodzakelijk was voor de waterverversing. Door het malen ontstond zo'n sterke stroom, dat men al spoedig sprak van het 'Duyvelsgat'. De molen werd in 1732 afgebroken, de naam 'Duyvelsgat' bleef echter in de volksmond bestaan..

De naam Duyvelsgat was eerder de benaming van de studentenwoningen (barakken) aan het Aan 't Verlaat.

Japanpad

Tanthof-West (2201/04) Westflank/Zuidflank

Rbsl. 30 mei 1996

Fietspad in het verlengde van de Japanlaan.

Kleveringweg

Delftse Hout (1600) De Bras

Rbsl. 30 mei 1996

Jan Klevering (Groningen 1928-Delft 1981), hoogleraar en president-directeur van de N.V. Verenigde Instrumentenfabrieken Enraf-Nonius.

Oorspronkelijk had de straatnaamcommissie deze ontsluiting in het nieuwe bedrijventerrein aan de Brasserskade de naam 'Sportlaan' willen geven en de 'oude' Sportlaan, die geheel nieuw ingericht werd, om te dopen in Stadionlaan naar het nabijgelegen DHC-stadion. De projectleider van het nieuwe bedrijfsterrein achtte echter de naam Sportlaan ongeschikt voor de adressering van bedrijfspanden.

Als alternatief voorstel werd de naam 'Kleveringweg' toegekend, als postuum eerbewijs en ingevolge een recente belofte aan de weduwe Klevering. De 'oude' Kleveringweg (rbsl. 25 juni 1987) was op 26 januari 1995 bij de Schieweg getrokken.

Kraanvogelpad

Tanthof-Oost (2303) Vogelbuurt-West

Rbsl. 27 juni 1996

Fietspad in het verlengde van de Kraanvogelstraat.

Landzichtstraat

Ruiven (2900) Bedrijventerrein Rotterdamseweg-Zuid

Rbsl. 31 oktober 1996

Deze straat loopt van de Rotterdamseweg tot aan de Schie langs de zuidzijde van het viaduct van de Kruithuisweg. In verband met een herhuisnummering had deze straat, waaraan enkele bedrijven gelegen zijn, een eigen naam nodig. In de directe omgeving heeft een boerderij gestaan met de naam 'Landzigt', waaraan de naam ontleend is.

Lepelaarpad

Tanthof-Oost (2303) Vogelbuurt-West

Rbsl. 27 juni 1996

Fietspad bij de Lepelaarstraat. Een eigen naam was hier noodzakelijk in verband met de adressering van de peuterspeelzaal 't Melktandhofje.

Nootdorpsepap

Delfse Hout (1600) De Bras

Rbsl. 30 mei 1996

Door een gewijzigd verloop moest deze sedert 1980 bestaande naam gedeeltelijk opnieuw worden vastgesteld.

Rieten Dakpad

Delfse Hout (1601) Hertenkamp

Rbsl. 27 juni 1996

Het tevoren naamloze pad, dat de verbinding vormt tussen Aan 't Verlaat en Middelweg, kreeg de naam van het theehuis annex theeschenkerij Het Rieten Dak.

Tot in de 17de eeuw werd de Polder van Nootdorp bemalen door twee molens, die vlak bij elkaar aan de Tweemolentjesvaart stonden (vandaar die naam!). In 1643 werd zo'n 750 meter oostelijk aan dezelfde vaart een derde molen gebouwd, die Nieuwe Nootdorpse Molen genoemd werd. Tot 1892 bleef deze in gebruik. Na de buiten bedrijfstelling werd de molen tot een meter boven de onderste binlaag afgebroken en gebruikt als woonhuis door de laatste molenaar Gerrit de Graaf. Het zinken dak van de molentstomp leidde al snel tot de naam 'Het Zinken Dak'. De aanleg van de Hertenkamp in de jaren 1930 leidde er toe dat meer en meer mensen de voorheen verafgelegen, tamelijk verlaten polder bezochten. De Graafs dochter en haar man Van Oostrom begonnen daarom omstreeks 1935 met een theeschenkerij in hun huis. De zinken dakbedekking werd vervangen door een rieten, en de naam werd Theeschenkerij Het *Rieten* Dak. In 1972 trok Van Oostrom zich terug en werd Het Rieten Dak overgenomen door Jac. van Leeuwen.

Brandstichting zorgde in de nacht van 10 op 11 december 1989 voor een voorlopig einde van de horecagelegenheid in de Delfse Hout. De van origine 17de-eeuwse molen brandde tot de grond toe af.

Het duurde vijf jaar voordat met de nieuwbouw begonnen kon worden, uiteindelijk op 19 juni 1995 kon het vernieuwde Rieten Dak geopend worden. Het nieuwe achtkantige gebouw, ontworpen door architect Rokus Dubbelman, met z'n rieten dakbedekking doet enigszins aan de oude situatie denken.

Rotterdamseweg

Volgens rbsl. 30 mei 1996 vervallen voor de adressering van de huizen aan de nieuwbenoemde Rijksstraatweg (zie aldaar)

Rijksstraatweg

Wippolder (2808) Pauwmolen; en Ruiven (2902) Ackersdijk
Rbsl. 30 mei 1996

De parallelweg aan de oostzijde van Rijksweg A13, van de Pauwmolen tot aan de gemeentegrens met Rotterdam kruist een aantal maal de gemeentegrens Delft/Pijnacker.

Bij de aanleg (zie Rijksweg A 13) behoorde deze weg overigens geheel tot de gemeente Pijnacker. Na een grenscorrectie vormde de oostelijke berm-sloot van de parallelweg van 250 m ten zuiden van de Delfgauwseweg tot 50 m ten noorden van de Ackersdijkseweg de grens tussen Pijnacker en Delft. In het uiterste noorden en het gehele zuidelijke deel loopt de grens 200 tot 300 m oostelijker. Door de aanleg van de verzorgingsplaats Ruyven en de aansluiting met de Kruithuisweg is de parallelweg weer gedeeltelijk in de gemeente Pijnacker komen te liggen.

Deze weg stond onder nogal wat verschillende namen bekend. De gemeente Delft (dienst Beheer & Milieu) gebruikte 'Oostelijke Parellelweg', de gemeenten Pijnacker en Rotterdam 'Rijksstraatweg', de Politie Haaglanden '(Parallelweg langs) Rijksweg A13', de Provincie Zuid-Holland 'Oostelijke Parallelweg A 13 te Pijnacker en Delft', Rijkswaterstaat rekende de weg gewoon tot de Rijksweg A 13, en de PTT tenslotte 'Rijksweg 13' te Delfgauw (gemeente Pijnacker) en 'Rotterdamseweg' te Delft.

De adressering van de enkele huizen aan deze parallelweg was dus een probleem. Van de noordelijke woningen zijn de meeste in de gemeente Pijnacker gelegen die de naam Rijksweg A 13 gebruiken als straatnaam (alhoewel nr. 1 in de gemeente Delft ligt). De zuidelijke huizen, van de Ackersdijkseweg tot aan de Zweth behielden de adressering van vóór 1930, toen ze aan lange oprijlanen aan de Rotterdamseweg gelegen waren. De adressen Rotterdamseweg 219c, 221, 239, 241 en 245 liggen derhalve niet aan de Rotterdamseweg, maar aan de Rijksweg!

De verwarring die dit teweeg bracht - en de fatale gevolgen - noodzaakte een eenduidige naam. De gemeente Delft heeft zich daarom qua naamgeving aangesloten bij Pijnacker en Rotterdam.

Rijksweg A13

(12/16/28/29)

Rbsl. 27 juni 1996

Een officiële vaststelling van de 'straatnaam' Rijksweg 13 was noodzakelijk voor de adressering van het tankstation en het wegrestaurant aan de verzorgingsplaats 'Ruyven'.

Het gedeelte van de Rijksweg 13 (thans A13) tussen Rotterdam en Den Haag langs Delft is aangelegd in de jaren 1930. Eind 1933 kwam het eerste deel gereed op Delfts grondgebied, nl. de weg vanaf Rotterdam tot aan de Pauwmolen. Direct op de gemeentegrens met Rijswijk begon de weg richting Den Haag en Amsterdam. Het tussengedeelte is in 1937 voor het verkeer opengesteld. In dit deel zijn in de jaren 1935-1936 vijf kunstwerken

gebouwd, de Kooltuinbrug (1935), de Pauwmolenbrug (1935), de Bieslandsebrug (1935), de Molentjesbrug (1936) en de Brassersbrug (1936). In tegenstelling tot andere gemeentes had Delft er nooit een naam aan gegeven (in Rijswijk heet de weg Rotterdamseweg). In het begin werd er meestal gesproken over de "Nieuwe Rijksweg". Dit leverde geen problemen op. Echter, ook de naamgeving voor de parallelweg, die vanaf de Delfgauwseweg in zuidelijke richting naar Rotterdam loopt, is nagelaten (zie Rijksweg).

Sint Jorispad

Delftse Hout (1600) De Bras

Rbsl. 30 mei 1996

Door een gewijzigd verloop moest deze sedert 1980 bestaande naam gedeeltelijk opnieuw worden vastgesteld.

Sportlaan

Delftse Hout (1600) De Bras

Rbsl. 30 mei 1996

Door een gewijzigde situatie moest deze sedert 1980 bestaande naam opnieuw worden vastgesteld.

Vlinderweg

Tanthenhof-Oost (2300) Bedrijventerrein Tanthenhof-Oost

Rbsl. 27 juni 1996

Nieuwe straat in de wijk waar de straten genoemd zijn naar inheemse diersoorten.

Watertorengracht

Binnenstad (1100/1101) Bedrijventerrein Wateringseweg/Centrum-Noord

Rbsl. 27 juni 1996

In verband met de adressering van woonboten was het noodzakelijk dat ook alle grachten in Delft, voor zover nodig, een eigen naam krijgen. Het meest verwarrend was de situatie in de gracht ten noorden en zuiden van de Lepelbrug. Een eenduidige naam was daarvoor niet te geven. Historisch gezien behoorde het gedeelte ten noorden van de brug tot de (Delftse) Vliet, het zuidelijk gedeelte behoorde echter tot de stadssingelgracht, die hier om een bastion voerde (het Kalverbos is een restant van dit bastion). De kenmerkende aanwezigheid van de watertoren langs deze gracht deed de straatnaamcommissie ertoe besluiten de naam 'Watertorengracht' voor te stellen.

Ypenburgse Poort

Delftse Hout (1601) De Bras

Rbsl. 27 juni 1996

Bedrijventerrein bij de afrit Delft-Noord

TE KOOP

de Bruyn

&
Emeis

MAKELAARDIJ
O.G.

Sommigen die een makelaar o.g. inschakelen voor verkoop of taxatie, zijn ook geïnteresseerd in hypotheeken. Of in verzekeringen. Anderen denken niet aan een eigen huis maar willen hun pensioen geregeld hebben.

In 1995 hebben adviesbureau **de Bruyn** en makelaarskantoor **Emeis** besloten hun krachten te bundelen. Het eerste richt zich vooral op assurantien, hypotheeken en pensioenen. Het tweede is een makelaardij in onroerend goed. Door deze fusie staan 14 enthousiaste en gediplomeerde mensen voor u klaar.

Kortom, ons bedrijf legt zich met veel inzet en dynamiek toe op een brede dienstverlening. Bovendien zijn wij lid van NVA en NVM. Dat staat borg voor betrouwbaarheid, deskundigheid en onafhankelijkheid.

Westvest 28
2611 AZ Delft
Postbus 211
2600 AE Delft
Tel (015) 214 56 38
Fax (015) 213 21 43

u vindt ons aan de WESTVEST 28 TE DELFT
200m van station, bus en tram

Publicaties over Delft en Delvenaren 1996

verzorgd door J.A. Meter, bibliothecaris G.A. Delft

Inleiding

De Gemeentelijke Archiefdienst Delft beheert behalve archieven en een collectie beeld- en geluidsmateriaal ook een bibliotheek. Laatstgenoemde verzameling omvat ruim 30.000 titels op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft (in ruime zin), het Huis van Oranje Nassau en de Naundorff-kwestie. Door een actief aanschafbeleid wordt geprobeerd een representatief beeld te geven van wat er in en over Delft werd en wordt gepubliceerd.

Hieronder volgt een selectie van de publicaties welke in 1996 zijn ingevoerd in de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus. Criteria om publicaties in dit overzicht op te nemen zijn:

- onderwerp: (de geschiedenis van) Delft of Delftenaren; fictie vervaardigd door inwoners van Delft;
- vorm: zelfstandig verschenen publicaties; artikelen of onderdelen uit grotere publicaties met een eigen titel;
- jaar van uitgave: vanaf 1990;
- aanwezigheid van de publicatie bij de bibliotheek van de G.A. Delft.

Niet opgenomen zijn:

- algemene periodieke uitgaven van Delftse instellingen of verenigingen;
- publicaties van de T.U. Delft over technische onderwerpen.

Enkele latere door de redactie van dit jaarboek toegevoegde zijn gemerkt met een asterisk (*) voor de titel.

Kent u publicaties die niet in dit overzicht voorkomen, dan stel ik het op prijs wanneer u mij daarvan op de hoogte wilt stellen. Ik zou het ook zeer waarderen wanneer auteurs over Delftse onderwerpen een exemplaar (of overdruk) van hun publicatie willen afstaan aan de bibliotheek van de Archiefdienst.

Voor vragen of opmerkingen naar aanleiding van dit overzicht kunt u mij op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag tussen negen uur en half vijf telefonisch bereiken bij de G.A. Delft onder telefoonnummer (015) 260.2350.

Publicaties 1996

De 'vergeten' hoogleraar J.M. Burgers in Delft, 1918-1955 / **A.J.Q. Alkemade**. - [2] p. : ill. ; 31 cm (OD 95 : historische rubriek ; afl. 95.3) De Constructiewerkplaatsen der Artillerie te Delft : bouwhistorische documentatie en waardebeoordeling, tekst en

afbeeldingen / **W. Annema** en A.J. Vlaardingerbroek. - Delft : Dienst Stadsontwikkeling, 1996. - 250 p. : ill. ; 21x30 cm. - Het bouwhist. onderzoek vond plaats door het Bureau voor bouwhistorie Annema te Delft in opdracht van de Dienst Stadsontwikkeling, Sector Infrastructuur

* Stadswandelgids Delft : Vier zwerflichten door heden en verleden / **Frits Baarda** en Rob van Stek. - Amsterdam : Babylon-De Geus, 1996. - 155 p. : ill. ; 20 cm. - ISBN 90-6222-525-X

Nadere Reformatie in Delft : over de doorwerking van de Nadere Reformatie in Delft / **R. Bisschop**. In: Documentatieblad Nadere Reformatie, ISSN 0165-4349. - Vol. 17 (1993) 2 (najaar) ; p. 112-145. - [34] p. : ill., portr. ; 22 cm

De Oude Kerk van Delft : een levend monument / bijdr.: **C. Blenk** ... [et al.] ; fotografie: M.W. Hazeveld ; onder red. van K.H. van der Lelij. - Delft : Meinema, 1996. - 89 p. : ill. ; 25 cm. - Uitg. door de Commissie Geldwerving Restauratie Oude Kerk Delft in het kader van de actie "Nieuwe jas voor de Oude Kerk". - ISBN 90-75095-27-9

Johannes Vermeer / **Cocky van Bokhoven**. - Breda : Uitgeverij De Geus, cop. 1996. - 95 p. : ill. ; 20 cm ISBN 90-5226-341-8

De stad van Vermeer twee eeuwen later : Delft door de ogen van de fotograaf / **Irma van Bommel**. - [13] p. : ill. ; 26 cm. - Met samenvatting in het Engels en lit. opg. p. 379 (Antiek : tijdschrift voor oude kunst en kunstnijverheid : Themanummer tentoonstelling Johannes Vermeer ; p. 367-379)

Kleine beestjes in het bier : Delftse school van microbiologen viert eeuwfeest / **Marion de Boo**. - [2] p. : ill. ; 31 cm (Delft integraal : wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft ; afl. 95)

Pieter van Foreest : de Hollandse Hippocrates / **Henriette A. Bosman-Jelgersma** (red.) ; [m.m.v. H. Beukers en anderen]. - Krommenie : Drukkerij Knijnenberg, cop. 1996. - 184 p. : ill. ; 31 cm. - ISBN 90-70353-06-7

p. 9-16 : De levensloop van Pieter van Foreest / Bosman-Jelgersma, Henriëtte A. p. 27-40 : De tijd waarin hij leefde / Rozemond, Anders J.H.

p. 49-56 : Een humanistisch arts temidden van zijn tijdgenoten / Luyendijk-Elshout, Antonie M.

p. 87-92 : De officiële functies van Pieter van Foreest / Korst, Jan K. van der p. 93-98 : Delft in de zestiende eeuw / Leeuwen, Henri W. van

p. 99-104 : Stadsgeneesheer te Delft / Houtzager, Hans L.

p. 119-124 : Pieter van Foreest en de Prins van Oranje / Houtzager, Hans L.

p. 165-177 : Patiënten en relaties / Leeuwen, Henri W. van

Smörrebröd : kroniek van 33 jaar jazz & geïmproviseerde muziek - te Delft, Europa - in woord, beeld en geluid / [samenstellers: **Henk Bouwer** en anderen ; fotografie: Driek Bernds en anderen]. - Delft : Stichting Smör, cop. 1996. - 108 p. : ill. ; 19 x 21 cm + cassettebandje. - Met ribkartonnen omslag en belletje. - ISBN 90-6824-005-6

Lief model : [gedichten] / **Lenze L. Bouwers**. - Kampen : Kok Voorhoeve, cop. 1996. - 51 p. ; 21 cm ISBN 90-297-1391-7 Gedichten, geïnspireerd door schilderijen van Johannes Vermeer

Delftse pijpenmakers / [tekst: **Louis Bracco Gartner**, Gerrit Verhoeven en anderen. - [Delft] : Gemeentelijke Archiefdienst Delft, 1996. - 26 p. : ill. ; 21 cm. - Lit. opg.: p. 26. - Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling bij de Gemeentelijke Archiefdienst Delft, 16 jan. t/m 29 mrt. 1996

Verhalen betrap : een fietstocht langs verhalen tussen Delft en Zoetermeer / [met bijdragen van **Marijke Bruwin Veening** en anderen]. - Zoetermeer : VVV Zoetermeer ; Rijswijk : Culturele Raad Zuid-Holland, [1996]. - 38 p. : ill. ; 21 cm. - "Verhalen betrap" is een project van de Culturele Raad Zuid-Holland i.s.m. de gemeente Zoetermeer en de Vrije Akademie Westvest in Delft. Het werd georganiseerd in het kader van Delft 750 jaar Cultuurstad en Zoetermeer Literair. De bundel bevat de acht winnende verhalen geschreven voor de fietstocht op zondag 15 sept. 1995. De Delftse locaties op deze routes zijn het Hofje van Pauw en de Geknotte molen in het Delftse Hout

Delftse theepotten, de tweede generatie / **Epko J. Bult**. In: Assembled articles / ed. by H. Clevis. - Antwerpen, 1995. - Vol. II ; p. 33-42. - [10] p. : ill. ; 30 cm. - Oorspr. bijdragen aan het Symposium on Medieval and Post-medieval Ceramics, Antwerpen, 25-26 jan. 1995

Romeinen, bankiers en gastarbeiders : Italianen in Delft / [teksten **Epko J. Bult**, Raimond de Prez en Richard Scalzo ; eindred. Barry Raymakers]. - Delft : Associazione Italiana, 1996. - 79 p. : ill. ; 21 cm. - ISBN 90-75095-30-9

(Van) Leeuwenhoek / door **E.W. van den Burg** en G.J. Leeuwenhoek. - [51] p. : ill. 24 cm (Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus : jrg. 4 (1995) ; nr. 3) Genealogie vanaf Thonis Philipsz. (Leeuwenhoek), mandenmaker, begraven te Delft op 12 mei 1643

Het Delf- en Westlandse geslacht Van Buijtene / **C.A. van Buijtene**. - Huizen : La Bergerie [de auteur], 1996. - 150 p. : ill. ; 30 cm Vanaf de 14e eeuw zijn leden van het geslacht Van Buytene (oorspr. "Van Buten" geschreven) woonachtig te Delft

De Wijde Blik : lustrumuitgave van de Delftse Woningbouwvereniging. - Delft : **Centraal Woningbeheer**, 1994. - [8] p. : ill. ; 42 cm. - Speciale aflevering t.g.v. Stichting Centraal Woningbeheer, 1923-1993 (De Wijde Blik : nieuwsbulletin van de Delftse Woningbouwvereniging ; afl. febr. 1994)

Historisch onderzoek van de oude binnenstad van Delft : definitief rapport / **Chemielinco** (Utrecht) ; [in opdracht van de Dienst Beheer en Milieu Delft, afdeling Milieu en Energie]. - Utrecht : Chemielinco, 1991. - ii, 27 bl., [5] bl. krt., 11 bl. : ill., pl.gr. ; 30 cm + plattegrond "Vlekkenplan 1991" (88x50 cm, gevouwen tot 21x15cm). Onderzoek om gebieden waar volgens de beschikbare historische gegevens mogelijke verontreiniging van de vaste bodem en/of het grondwater heeft plaatsgevonden in kaart te brengen

750 jaar migratie naar Delft : onderzoek in opdracht van het "Politiek Netwerk Migranten Delft" / **M.B. Chotkowski**. - Leiden : Rijksuniversiteit Leiden, Coördinaat Minderhedenstudies/Wetenschapswinkel, 1996. - 277 p. : ill. ; 25 cm. Uitg. in het kader van het project "Delft, multiculturele stad, toen, nu en straks"

Johannes Vermeer / eindred. **M. Cohen**, E. Reitsma en J. van Tijn. - Amsterdam : Weekbladpers, 1996. - [28] p. : ill. ; 37 cm. - Overdruk uit: Vrij Nederland ; 24 febr. 1996. - Uitg. t.g.v. de tentoonstelling in het Mauritshuis te Den Haag, 1 mrt. t/m 2 juni 1996

Jan Vermeer van Delft in de spiegel van zijn tijd / **Hajo Düchting** ; [vert. uit het Duits door Erik Draaijer. - Lisse : Rebo productions, 1996. - 199 p. : ill. ; 30 cm. - ISBN 90-366-1089-3

De gevelreiniger en anderen : gedichten / **Arjen Duinker**. - Amsterdam : Meulenhoff, cop. 1994. - 53 p. ; 22 cm. - ISBN 90-290-4816-6

In het licht van Vermeer: Cornelis Daemen Rietwijck / **R.E.O. Ekkart**. - [5] p. : ill. ; 26 cm (Antiek : tijdschrift voor oude kunst en kunstnijverheid : Themanummer tentoonstelling Johannes Vermeer ; p. 362-366)

Architectuur en stedenbouw in Delft na 1850. - [Delft : **Festivalbureau Delft 750 jaar Cultuurstad**, 1996]. - 5 onderdelen : ill. ; 21 x 30 cm. - Dagen van de architectuur Delft, 29-30 juni 1996. Wandeling 1: Van Agnetapark tot Schutterstraat Wandeling 2: Van Space Structure tot Spookhuis Fietsroute 1: Van Hof van Delft tot Delftzicht Fietsroute 2: Van Cultureel Centrum tot Doelentuin p. 13-16 uit Delft op Zondag van 23 juni 1996 (foto's van de gebouwen & plattegrond)

Een loterij van juwelen in Delft in 1578 / **C. Willemijn Fock**. - [6] p. : facs. ; 26 cm (Antiek : tijdschrift voor oude kunst en kunstnijverheid : Themanummer tentoonstelling Johannes Vermeer ; p. 342-347) Loterij opgezet door de Delftse goudsmid Abel Willemsz. op 17 juni 1578.

De juwelen van Johannes Vermeer : een essay over het mysterie Johannes Vermeer / **Henk Franken**. - [Breda] : Uitgeverij De Ster, cop. 1994. - 74 p. : ill. ; 22 cm. - Lit. opg. : p. 74 ISBN 90-6556-055-6

De achterzijde : kunstenaars: Wim Bosch, Paul Cox, Anne Daems etc. -[Delft : **Gemeente Delft**, [1996]. - [43] p. : ill. ; 21 cm. - uitg. t.g.v. de kunstestafette 1996 Delft. Binnen project de Achterzijde zijn aan de achterzijde van 19 panden, gelegen aan de Markt, gevelstenen aangebracht. De afbeelding daarvan is gebaseerd op de persoonlijke geschiedenis van het pand

Herdenking "Delft 750 jaar stadsrechten". - [Delft] : **Gemeente Delft**, [1996]. - 36 p. : portr. ; 21 cm. - Bevat de teksten van de buitengewone raadsvergadering van 15 april 1996 t.g.v. de herdenking Delft "750 jaar stadsrechten" Bevat de redes van G. Verhoeven, gemeentearchivaris van Delft, C.O.A. Schimmelpenninck van der Oye, gemeentearchivaris van Rotterdam en J. Croiset met inleidende, verbindende en afsluitende tekst van burgemeester H.V. van Walsum

Kijk op de kabel ; "Delft kennisstad" in discussie / uitg. van de **Gemeente Delft** ; i.s.m. Intercai Telematics Consultants (Utrecht). - Delft : Gemeente Delft, 1996. - 107 p. ; 21 cm. - "Projectbureau Delft Kennisstad". - ISBN 90-74697-02-x

* Delft in de 17e eeuw / **M. Gout** en M.A. Verschuyf. - Delft : Elmar BV, 1996. - ISBN 90-3890-512-2.

Het zilveren huis met de school : de geschiedenis van het revalidatiecentrum en de mytyschool in Delft / **B.K.P. Griffioen**. - Delft : Sophia Stichting, 1996. - 32 p. : ill. ; 25 cm

Huysse van Sint Christoffel binnen Delft : algemeen verzorgingshuis voor ouderen : 1411 - 585 jaar - 1996 / [inl. mevr. **P.A.M. van Grondel** ; bijdragen: mevr. J.J. Witteveen-van der Zee en anderen]. - Delft : Huysse van Sint Christoffel binnen Delft, 1996. - 39 p. : ill. ; 25 cm. - Speciale herdenkingsuitgave (Pape-praet ; afl. febr. 1996)

Parkeerplaatsen aan de autosnelweg A13 - Rotterdam/Den Haag : "Ruysen" en "Vrijenban", een ambachtsheerlijkheid en een heerlijkheid op een steenworp van de stad Delft. In: TVM-aktueel. - Vol. 86 (dec. 1995/jan. 1996) ; p. 6-7. - [2] p. : ill. ; 30 cm. - Auteur is **P. Grootendorst**

De gevelsteen die op twee schilderijen van Pieter de Hooch staat afgebeeld / [tekst: **A.J.H. Haak** en W. Annema]. - Delft : [de samenstellers], 1996. - 8 p. : ill. ; 20 x 20 cm

Dutch society in the age of Vermeer / ed. by **Donald Haks** and Marie Christine van der Sman. - [The Hague] : The Hague Historical Museum ; Zwolle : Waanders, cop. 1996. - 143 p. : ill. ; 31 cm. - Uitg. bij de gelijknamige tentoonstelling in het Haags Historisch Museum, 1 mrt. - 2 juni 1996. - ISBN 90-400-9823-9
p. 10-17 : Vermeer and his work : a view / Peeters, Harry
p. 32-51 : A view of Delft in the age of Vermeer / Wulp, Bas van der
p. 52-67 : Delft in the Golden Age : wealth and poverty in the age of Johannes Vermeer / Wiel, Kees van der
p. 68-77 : Church and religion in the life of Johannes Vermeer / Abels, Paul H. A.M.
p. 78-91 : The judicial system in Delft's urban society (1590-1680) / Noordam, Dirk Jaap
p. 92-105 : The household of Johannes Vermeer / Haks, Donald
p. 106-123 : Music in the age of Vermeer / Buijsen, Edwin
p. 124-135 : The art market in Delft in the age of Vermeer / Veen, Jaap van der
p. 136-140 : The year of disaster: 1672 / Sman, Marie Christine van der

De Hollandse samenleving in de tijd van Vermeer / onder red. van **Donald Haks** en Marie Christine van der Sman. - [Den Haag] : Haagsch Historisch Museum ; Zwolle : Waanders, cop. 1996. - 143 p. : ill. ; 31 cm. - Uitg. bij de gelijknamige tentoonstelling in het Haags Historisch Museum, 1 mrt. - 2 juni 1996. - ISBN 90-400-9822-0
p. 10-17 : Vermeer en zijn werk : een doorkijkje / Peeters, Harry
p. 32-51 : Het stadsbeeld van Delft tijdens het leven van Vermeer: Delft in

Hollands verband / Wulp, Bas van der p. 52-67 : Delft in de Gouden Eeuw : welvaart en armoede ten tijde van Johannes Vermeer / Wiel, Kees van der p. 68-77 : Kerk en religie in het leven van Johannes Vermeer / Abels, Paul H.A.M. p. 78-91 : Rechtspraak in de stedelijke samenleving van Delft (1590-1680) / Noordam, Dirk Jaap
p. 92-105 : Het huishouden van Johannes Vermeer / Haks, Donald
p. 106-123 : Vermeer en het muziekleven van zijn tijd / Buijns, Edwin
p. 124-135 : De Delftse kunstmarkt in de tijd van Vermeer / Veen, Jaap van der p. 136-140 : Het rampjaar 1672 / Sman, Marie Christine van der Ein Preisgedicht auf Leeuwenhoek / **Rainer Hendel**. In: Mikrokosmos : Zeitschrift für Mikroskopie. -Vol. 85 (1996), Heft 3 ; p. 159-170. -[12] p. : ill. ; 25 cm. -Lit. opg. : p. 169-170. - Bevat ook de tekst in het latijn met daarnaast een Duitse vertaling. Artikel over het lofdicht dat, tezamen met een zilveren penning, in 1716 aan A. van Leeuwenhoek werd overhandigd in opdracht van de Universiteit van Leuven

Delft, het complete verhaal / [ill.] **Auke Herrema** ; [tekst] Peter Kraaijeveld. - Delft : Stichting Zuidhollandse Cultuursteden, 1996. - 111 p. : ill. ; 26 cm. - Uitg. t.g.v. het festival Delft 750 jaar cultuurstad/StadOverBruggen 1996. - ISBN 90-75095-18-x. Delft 750 jaar cultuurstad is een samenwerking van de gemeente Delft, de provincie Zuid-Holland, de Stichting Delft 750 jaar Stadsrechten en de Culturele Raad Zuid-Holland. Het vindt plaats onder de verantwoordelijkheid van de Stichting Zuidhollandse Cultuursteden

Delft : 750 jaar Delft, de Delftenaren en ... / red.: **Jos Hilkhuijsen** ... [et al.] - Zwolle: Waanders, 1995-.... - 19 dl. : ill. ; 30 cm. - (Ach lieve tijd) Verschijnt in maandelijks afleveringen i.s.m. Gemeentelijke Archiefdienst Delft en het Stedelijk Museum Het Prinsenhof

Afl. 4: De Delftenaren en hun armen en zieken / tekst: Bob K.P. Griffioen ; bijschriften: Anders J.H. Rozemond. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [79]-[98]

Afl. 5: De Delftenaren en hun oorlogen en rampen / teksten: P. Koops. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [103]-[122] : ill. ; 30 cm

Afl. 6: De Delftenaren en hun kerken en kloosters / teksten: Gerrit Verhoeven. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [127]-[146]

Afl. 7: De Delftenaren en hun kunstenaars / tekst: Daniëlle Lokin en Michiel Kersten ; bijschriften: Henri W. van Leeuwen. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [149]-[172]

Afl. 8: De Delftenaren en hun bestuur en rechtspraak / tekst: Kees van der Wiel ; bijschriften: Anders J.H. Rozemond. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [173]-[196]

Afl. 9: De Delftenaren en hun markten en winkels / tekst: Marion Claessens ; bijschriften: Henri W. van Leeuwen. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [197]-[220]

Afl. 10: De Delftenaren en de Oranjes / tekst: Michel van Maarseveen ; bijschriften: Anders J.H. Rozemond. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [221]-[244]

Afl. 11: De Delftenaren en hun ambachten / teksten: Jos Hilkhuijsen. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [245]-[268]

Afl. 12: De Delftenaren en hun onderwijs / tekst: Jos Hilkhuijsen en Gerrit Verhoeven ; bijschriften: Henri W. van Leeuwen. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [269]-[292]

Afl. 13: De Delftenaren en hun vertier en vermaak / tekst: Barry Raymakers ; bijschriften: Anders J.H. Rozemond. - Zwolle : Waanders, 1996. - P [293]-[316]

Afl. 14: De Delftenaren en hun industrie / tekst: Justus de Leeuwe ;
bijschriften: Henri W. van Leeuwen. - Zwolle : Waanders, 1996. - P. [317]-[340]
Afl. 15: De Delftenaren en hun aardewerk / teksten: Jos Hilkhuijsen. - Zwolle :
Waanders, 1996. - P. [341]-[364]

Een florissante plateelbakkerij : Delfts aardewerk van de Porceleyne Bijl /
Jos W.L. Hilkhuijsen. - [13] p. : ill. ; 26 cm (Vormen uit vuur : mededelingenblad :
1996-1997 ; afl. 157) Artikel over aardewerk geproduceerd in de tweede helft van
de 18e eeuw

Plateelbakkerij De Porceleyne Bijl / **Jos W.L. Hilkhuijsen.** - [26] p. : ill. ; 25 cm
(Holland : regionaal-historisch tijdschrift : tweemaandelijks uitgave van de
Historische Vereniging Holland : jrg. 27 (1995) ; p. 164-189). Artikel op basis van
de aantekeningen van mr. A.H.H. van der Burgh. Deze verzamelde rond 1900 uit
de nu bij de Gemeentelijke Archiefdienst Delft aanwezige 17e en 18e eeuwse
notariële akten gegevens m.b.t. het Delftse plateelbakkersambacht

Poorters uit het kamerboek van Delft (1674-1681) / door **L.M. van der Hoeven.** -
[3] p. ; 24 cm. - In: Ons voorgelacht : maandblad van de Zuidhollandse
Vereniging voor Genealogie : Jrg. 50 (1995) ; nr. 466 Gegevens ontleend aan het
kamerboek (O.R.A., inv.nr. 171) van Delft over de periode 1674-1681

Het Alkmaarse regentengeslacht De Lange : een geschiedkundige, genealogische,
sociaal-economische, heraldische en iconografische beschrijving van het geslacht
De Lange, Ten Houte de Lange, Stuyling(h) de Lange, Tigler de Lange uitgewerkt
in de vrouwelijke lijn met kwartierstaten / **C.E.G. ten Houte de Lange.** -
Rotterdam : Barjesteh, Meeuwes / Historische Uitgeverij Rotterdam, 1996. - 761
p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-73714-24-9 Genealogie vanaf Abraham Bartholomeusz.
(de Lange), in het eerste kwart van de zestiende eeuw woonachtig in Delft

Delfia Batavorum jaarboek ... : 1995 / red.: **H.L. Houtzager** ... [et al.]. - Delft :
Historisch Genootschap Delfia Batavorum, 1996. - 139 p. : ill. ; 21 cm. Bevat o.a.
de vaste rubrieken: Kroniek over [1995]; Archeologische kroniek, [juni-dec. 1994];
Nieuwe straatnamen; Publikaties over Delft en Delvenaren [1995] (Delfia
Batavorum jaarboek ... ; 1995)
p. 25-62 : De Delftse stadskeur van 1246 vertaald / Kruining, Kees van
p. 63-73 : Delftse bijdragen aan de inwijding van de Leidse Universiteit op 8
februari 1575 / Houtzager, Hans L.
p. 75-82 : Het silogebouw van Calvé / Weve, Wim F

Enkele aspecten van de verzorging van ouderen van dagen in Delft van de 15de
tot en met de 19de eeuw / door **H.L. Houtzager.** - [12] p. : ill. ; 25 cm. - Artikel
eerder verschenen in: Holland, regionaal-historisch tijdschrift, ISSN 0166-2511
(Jubileumboek Stichting Verpleeghuis de Bieslandhof ; 1, p. 5-16)

Familiehistorie George Coenraad / **George Jense.** - [6] p. : ill. ; 21 cm
(Nieuwskrant Familie Jense : officieel orgaan van de Vereniging Familie Jense ; jrg.
2 (1995)) Artikel over George Coenraad Jense. Sinds begin 1900 was deze als
rijwielhandelaar gevestigd in de Choorstraat, later ook in de Jacob Gerritstraat en
op de Burgwal.

Van Sarabere tot Saraber / samenstelling: **M.J. de Jonge-van Willigenburg** - Bergen op Zoom : [de samensteller], 1994. - 53, 29 bl. : ill. ; 30 cm + 3 losse aanvullingen Genealogie van het geslacht Saraber. Enkele leden hiervan waren vanaf midden 19e eeuw woonachtig te Delft

Thema: Delft / [eindred. **J. Kamerling** ; met medew. van Pauline van der Heijden en anderen]. - Amsterdam : Bond Heemschut, 1996. - 27 p. : ill. ; 30 cm. - Met lit. opg. In: Heemschut : tijdschrift van de Bond Heemschut : jrg. 73 (1996) ; afl. 5

Restauratiekrant Oude Kerk. - [Delft : **Klats Publiciteit en reclame**], 1996. - [8] p. : ill. ; 42 cm (gevouwen tot 21 x 30 cm.). - Uitg. op 7 nov. 1996 t.g.v. de geldinzameling van 11-16 nov. voor de restauratie van de Oude Kerk (Stadskrant Delft ; suppl. 7 nov. 1996)

De rijtuigfabriek van Boon in Rijswijk / **Mr. R.G. Klomp**. In: op oude rails : uitgave van de Tramweg-stichting ; Vol. 31 (1996) 2 (juni) ; p. 23-25. - [4] p. : ill. ; 30 cm De fabriek werd gesticht door Johannes Boon (1826-1877), geboren te Delft

Wapens van de vroedschap van Alkmaar : collectie Van der Lelij / bew. door **H. Klunder**, C. Hello en H.K. Nagtegaal. - .. afl. : ill. ; 25 cm (Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus : jrg. 4 (1995) ; nr. 2) Artikel gebaseerd op het bij de Gemeentelijke Archiefdienst Delft aanwezige wapenboek van Alkmaar. Volgende afleveringen in jrg. 4 (1995), p. 184-196; jrg. 5 (1996), p. 50-62, 129-141

Wapens van de regenten van Den Haag / door **H. Klunder** en H.K. Nagtegaal. - .. afl. : ill. ; 25 cm. - In: Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus : jrg. 5 (1996) ; nr. 3, p. 145-160 e.v. Artikel gebaseerd op het bij de Gemeentelijke Archiefdienst Delft aanwezige wapenboek van Den Haag, getekend door mr. Willem van der Lelij (1698-1772). Volgende afleveringen in jrg. 5 (1996) 4, p. 261-277 10e penning van Hodenpijl 1561 / door **C.F. Kwakkelstein** en I. Vellekoop. - [14] p. ; 24 cm (Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie : Jrg. 51 (1996) ; nr. 470) 10e penning van Woud- en Hoogharnasch 1561 / door **C.F. Kwakkelstein** en I. Vellekoop. - [16] p. ; 24 cm (Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie : Jrg. 51 (1996) ; no. 471)

Tiende penning van Sint Maartensrecht 1561 / door **C.F. Kwakkelstein** en I. Vellekoop. - [5] p. ; 24 cm (Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie : Jrg. 51 (1996) ; nr. 473) Sint Maartensrecht bij Delft behoorde aan het kapittel van de Dom te Utrecht. Het gebied doorsneed het ambacht Abtswoude. De Zouteveenseweg en de Gaag te Schipluiden vormden de westelijke grens. De Schie vormde de oostgrens

Consumptie van mineraalwater en een Delftse herberg / **Cora Laan**. - [15] p. : ill. ; 24 cm. - In: Hist. Tijdschrift Holland ; jrg. 28 (1996) 4/5 = Themanummer 'De Hollandse keuken' ; p. 232-246

Rotterdam en zijn burenen : annexeren zonder frustreren / door **Paul van de Laar**. -

[37] p. : ill. ; 20 cm. In: Rotterdamsch jaarboekje : 10e reeks ; jrg. 3 (1995)
Beschrijft o.a. de annexatie van Delfshaven in 1886

Delft 750 jaar stad / [bijdr.: **W.A.G. van Leeuwen** en anderen ; coör. themanummer P. de Roo ; red.: Jacques Akerboom en anderen]. - Cuijk : Kommunikatie Service Nederland, 1996. - 38 p. : ill. ; 30 cm (Monumenten : uitgave van de Stichting Monumenten : jrg. 17 (1996) ; afl. 5)

Beknopte geschiedenis van de panden Wijnhaven Hoek Peperstraat in Delft / door **J.Th.A. van Leipsig**. - Delft : J.Th.A. van Leipsig, 1996. - 16 p. : ill. ; 31 cm

Van Spaendonck / door **L. Lemmens**, M.W.H. Lemmens-Goossen en H.M. Morien. - 22 p. : ill. ; 24 cm (Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus : jrg. 5 (1996) ; nr. 1) Genealogie vanaf Pieter Willem Willemsz. Van Spaendonck (geb. ca. 1470, Tilburg). Vanaf eind 16e eeuw wonen Adriaen Pietersz. Van Spaendonck en zijn nakomelingen in Delft

Over weldoeners en wezen, bejaarden en bedeling : uit de geschiedenis van de katholieke wezen- en bejaardenzorg te Delft / **M.J. van Lieburg**. - Rotterdam : Erasmus Publishing, 1996. - 152 p. : ill. ; 25 cm. - Uitg. in opdracht van de Kerkelijke Stichting Stalpaert van der Wiele. - Bronnen en lit. opg. : p. 141-144. - ISBN 90-5235-101-5

Delftse meesters : tijdgenoten van Vermeer / door **Daniëlle Lokin**, Michiel Kersten en M. Plomp. - Zutphen : Waanders ; Delft : Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1996. - 31 cm : ill. ; 224 p.. - Uitg. bij de gelijknamige tentoonstelling in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1 mrt. - 2 juni 1996.
p. 13-14: De stad Delft en haar schilderkunst van 1600 tot 1650 / Plomp, Michiel
p. 41-86: Het Delftse kerkinterieur van 1650-1675 / Lokin, Daniëlle
p. 87-128: Gezichten op en in Delft van 1650-1675 / Lokin, Daniëlle
p. 129-210: Pieter de Hooch en de Delftse genreschilderkunst van 1650 tot 1675 / Kersten, Michiel

Uit koninklijk bezit : 100 jaar Koninklijk Huisarchief : de verzamelingen van de Oranjes / **Marten Loonstra** ; met bijdr. van B. Woelderink ... [et al.]. - Zwolle : Waanders, 1996. - 231 p. : ill. ; 31 cm. - Tevens catalogus bij de tentoonstelling in het Noordbrabants Museum, Den Bosch (27 jan.-30 april 1996); het Fries Museum, Leeuwarden (25 mei-1 sept. 1996) en het Museum Paleis Lange Voorhout, Den Haag (28 sept.-1 dec. 1996). - ISBN 90-400-9774-7

Vermeer in Delft : een schilder en zijn stad / **Michel P. van Maarseveen**. - Delft : Stedelijk Museum Het Prinsenhof ; Amersfoort ; Bekking, 1996. - 96 p. : ill. ; 24 cm (Prinsenhof-reeks ; 1)

Wiskundebarakken aan de Jaffalaan / **J.H. Makkink**. - [2] p. : ill. ; 31 cm (OD 95 : historische rubriek ; afl. 95.5)

De ijkersopleiding in Delft (1843-1963) of de faculteit Metrologie; een gemiste kans / **H.K. Makkink**. - [2] p. : ill. ; 31 cm (OD 95 : historische rubriek ; afl. 95.1)

Omtrent Willem de Buysier / **G.M. Mesland** ; met medew. van M.M.Th. Ruigrok vd. Werve. In: Ruychrock fragmentaria / Stichting Ruychrockgeschiedenis, ISSN 0928-8406. - Vol. 51 (maart 1995) ; p. 1-20. - 20 p. : ill. ; 21 cm Delftse vrouwen van vroeger door Delftse vrouwen van nu / red. **Aafje Meijer-Schaap** ... [et al.] ; [bijdr.: A.M. Klinkenberg en anderen ; ill.: Conny van Ittersum en Bonnie van der Burgh]. - Delft : Vrouwen Organisatie & Coördinatie (VOC) Delft, 1996. - 191 p. : ill. ; 21 cm. - Uitgebreide versie van de uitg.: Delft : Delftse Vrouwen Raad, 1975. - ISBN 90-75095-23-6

Klooster, buitenplaats en tuinbouwgebied : de rijke historie van het Rijswijkse Sion / **J.W. Moerman**. - Rijswijk : Gemeente Rijswijk, 1996. - 60 p. : ill. ; 20 x 20 cm. - Uitg. i.s.m. de Historische Vereniging Rijswijk. - Lit. opg.: p. 58-59. - (Rijswijkse historische reeks ; 13) ISBN 90-72520-12-2

De Hollandse jaren van Hugo de Groot (1583-1621) / onder red. van: **H.J.M. Nellen** en J. Trapman. - Hilversum : Verloren, 1996. - 220 p. : ill. ; 24 cm. - Lezingen van het colloquium t.g.v. de 350-ste sterfdag van Hugo de Groot, 's-Gravenhage, 31 aug-1 sept. 1995. - ISBN 90-6550-546-6

De familie Olieman / door **Pieter Frans Olieman**. - Heiloo : [de auteur] ; Schoorl ; Pirola, 1995. - 282 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-6455-198-7 Claas Cornelisz. Olij en zijn nakomelingen woonden vanaf circa 1727 in Oude Leede (in de gemeente Pijnacker) op de grens met Berkel en Vrijenban

François Guyon / een opera van **Kees Olthuis** ; op een libretto van Ruud van Megen ; [inred.: Martijn Visser en anderen]. - Delft : Delftsche Opera Compagnie, [1996]. - 88 p. : ill., portr. ; 24 cm. - Wereldpremière in Theater de Veste, Delft, op 15 april 1996 door de Delftsche Opera Compagnie met koor en orkest van het Delfts Studenten Muziek Gezelschap Krashna Musika, het geheel o.l.v. Daan Admiraal. Opera over François Guyon, alias Balthasar Gerards. Het libretto loopt vanaf zijn afspraken met de Spanjaarden om Willem van Oranje te vermoorden tot zijn eigen veroordeling (mrt. - juli 1584)

Vandaag kook ik / **Loethe Olthuis** ; met tek. van Thea Peters ; [red.: Marleen Fröhlich]. - 3e dr. - Amsterdam : Uitgeverij Ploegsma, 1995. - 144 p. : ill. ; 25 cm. - Bekroond met de Gouden Pollepel. - ISBN 90-216-1413-8

Het oog op Delft / door **Ronald van Oyen** en Trudy van der Wees. - 4 afl. : ill. ; ca. 36 x 42 cm (Delftsche courant : onafhankelijk dagblad ; Jrg. 155 (1995/96) ; zat. 3-23 aug. 1996) Ronald van Oyen interviewt vier Delftenaren over hun specifieke persoonlijke band met Delftse plekken, Trudy van der Wees gaat in op de historische achtergrond van de besproken plek

Kerk zijn in Delft / red.: **W.J. Pantjes** ... [et al.] ; Kontaktraad van Kerken (Delft). - Delft : Kontaktraad van Kerken, 1996. - 176 p. : ill. ; 25 cm. - Uitg. t.g.v. 750 jaar stadsrecht Delft. - ISBN 90-9009509-8

Patrimoniums woningbouw 75 jaar. - Delft : **Patrimoniums Woningbouw**, 1996. - 10 p. : ill. ; 42 cm. - Jubileumuitgave (Nieuwsbulletin ; jrg. 26 (1996) 1)

Langs de wallen van Delft : een stadswandeling via zeventiende eeuwse gezichten / **Michiel Plomp**. - [14] p. : ill. ; 26 cm (Antiek : tijdschrift voor oude kunst en kunstnijverheid : Themanummer tentoonstelling Johannes Vermeer ; p. 348-361)

Vermeer / [hoofdred. **Andrew Preston**]. In: Meesters in de schilderkunst (Brussel : Marshall Cavendish, cop. 1996). - Vol. 4 ; p. [95-130]. - [36] p. : ill. ; 30 cm

Mecanoo / **Kees Somer** ; fotografie: Daria Scagliola en Stijn Brakkee. - Rotterdam : Uitgeverij 010, cop. 1995. - [136] p. : ill. ; 28 cm. - Met biografie, bibliografie en overzicht van projecten. - Tekst gedeeltelijk ook in het Engels. - ISBN 90-6450-216-1 (Monografiën van Nederlandse architecten ; 11) Monografie over het Delftse architectenbureau Mecanoo

Zwarte schapen : losbollen, dronkaards en levensgenieters in achttiende-eeuwse beterhuizen / door **Pieter Spiereburg**. - Hilversum : Verloren, 1995. - 153 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-6550-419-2 (Publicaties van de Faculteit der historische en kunstwetenschappen ; 18) Het instituut "beterhuis" ontstond rond 1660 in Delft. In de appendix op deze uitgave worden 5 Delftse beterhuizen met en 11 zonder eigen naam genoemd

Johannes Vermeer : klein in omvang, groot in schoonheid / **Drewes Veenstra**. - Groningen : Detail, 1996. - 48 p. : ill. ; 21 cm. - ISBN 90-75536-06-2 Vermeer's schilderijen en Delft in de filatelie

B.V. Vormenfabriek Tilburg, 1921-1996 : 75 jaar specialist in chocoladevormen = specialist in chocolate moulds for 75 years / door **Jeroen Verhoog** en Hans Warmerdam. - Noordwijk : "Van Speijk", cop. 1996. - 59 p. : ill. ; 30 cm. - Lit. opg. - Tekst in het Nederlands en Engels. - ISBN 90-74640-12-5 De "Naamloze Vennootschap Vormenfabriek" werd in 1921 opgericht in Delft. In 1927 verhuisde zij naar Tilburg

Delft ende Elckerlyc : een 'bespiegheling' / door **Jan Vrins**. - Harmelen : Wavri Consultancy, 1996. - 114 p. : ill. ; 30 cm. - Bevat ook de tekst van de "Elckerlyc" naar hs. B (uitg.: Delft : Christiaan Snellaert, 1496) met aanvullingen uit de 3e druk (Antwerpen : Willem Vorsterman, ca. 1525) en de vert. in het modern Nederlands. Betreft de opvoeringen van de moraliteit "Elckerlyc" welke periodiek in Delft plaatsvonden

In het kielzog van de VOC : levende historie / **Lodewijk Wagenaar**. - [Den Haag] : Koninklijke Nederlandse Toeristenbond (ANWB), cop. 1996. - 107 p. : ill. ; 22 cm. - Uitg. m.m.v. het Bureau Cultuur Historisch Toerisme (CHT). - ISBN 90-18-00644-0. Over de VOC-kamers van Amsterdam, Middelburg, Delft, Rotterdam, Enkhuizen en Hoorn.

Monumenten in Delft : vijftig monumenten in de historische binnenstad van Delft / door **Wim Weve** ; [fotografie: Stef Breukel]. - Delft : Gemeente Delft i.s.m. Klats Publiciteit & Reclame, 1996. - 128 p. : ill. ; 21 cm. - Bewerking van eerder verschenen artikelen. - Uitg. t.g.v. de 10e Open Monumentendag. - ISBN 90-75-095-28-7

De waan van zin / **I.R.M. de Weij Peters**. - Delft : Uitgeverij De Waan van zin,

1994. - 157 p. ; 25 cm. - ISBN 90-801901-2-8

Het licht van Vermeer : filmfestival "De invloed van de 17e eeuwse Nederlandse schilderkunst op de cinema" / [een productie van Stichting FILMhuis Delft ; tekstbijd. **Albert Wulffers** en anderen ; eindred. Astrid Tates en anderen]. - Delft : Stichting FILMhuis Delft, 1996. - 37 p. : ill. ; 29 cm. - Catalogus bij het filmfestival april-mei 1996 in het kader van Delft 750 jaar cultuurstad/ Stad OverBruggen. Van 28 mrt. t/m 10 april zijn de films te zien in filmhuis Lumen te Delft, van 1 april t/m eind mei ook in 7 andere filmhuizen in Nederland.

De restauratie van een reclameschildering in Delft / **P. Zwaal**. - [8] p. : ill. ; 24 cm (Erfgoed van industrie en techniek : jrg. 5 (1996) ; p. 4-11) Betreft de Ranja-reclame op de gevel van kapsalon A. Haring, hoek Coenderstraat/Westerstraat (Westerkwartier)

JACOB KARPER's
**HAYERSTRO
PASTILLES**

(bereid volgens recept)

*Het beste middel tegen verkoudheid,
hoesten en pijn in de borst en keel*

Per 100 gram 150 cent

Drogisterij

J.W. Elzenaar

Hugo de Grootstraat 92

2613 TW Delft

Tel.: 015-2120777

Het gemeentebestuur van Delft

Toestand 1-1-1997

Burgemeester: mr. H.V. van Walsum

Gemeentesecretaris: drs. U. Sijtema

Wethouders:

B.J. Boelens (VVD), Stadsontwikkeling, beheer, regiobeleid

A.J. van der Hout (D66), Financiën, economische zaken, werkgelegenheid en onderwijs

C.A. Bonthuis (Stadsbelangen), Welzijn, cultuur, sport, recreatie, communicatie en onderzoek

W.A.G. van Leeuwen (CDA), Sociale zaken, volkshuisvesting, milieu en personeelszaken

Gemeenteraad

PvdA

W.C. den Boef (1996)

mw. E. Boogaard-Kreszner (1986)

R.A.M. Hollink (1996)

J.D. Rensen (1994)

C. Scalzo (1986)

J.P. Torenstra* (1986)

mw. L.C.A. Zweekhorst-de Rooij (1994)

CDA

L.J.M. Borghols* (1991)

N.A.J.M. van Doeveren (1994)

W.A.G. van Leeuwen (1986)

mw. M.E.H. Koop (1988)

A.H.J. Meeuwis (1990)

A. Plooij (1987)

D66

mw. Y.S. Auwerda-Meister (1990)

PA. de Graaf (1994)

A.J. van der Hout (1986)

mw. C.E. Lourens (1994)

K.H. Oey (1994)

M.P. Oosten* (1990)

Stadsbelangen

C.A. Bonthuis (1986)
J.P. Lisset (1990)
W. Meijer (1994)
C. van der Pot (1986)
H. Smithuis* (1990)

VVD

B.J. Boelens (1982)
R. de Boer* (1990)
J.J.H. Ploeg (1994)
mw. W.C. Steffen-Hoogendoorn (1982)

Groen Links

W. Bot (1994)
H.J. Grashoff* (1994)
mw. C. Heuvelman (1990)
mw. J.M.J. Schoone (1994)

SGP/GPV/RPF

J. van den Doel* (1991)

SP

R. Dingler* (1995)

STIP

mw. L.E. van der Zalm* (1996)

CD

mw. W.J.M. van Es-van der Spek (1994)
G.J.A. van der Spek* (1994)

* = fractievoorzitter
het jaartal geeft aan wanneer men raadslid geworden is

De Delftse bevolking

Op 1 januari 1997 telde Delft 94.085 inwoners.
Bron: Gemeente Delft, Concernafdeling Communicatie en Onderzoek

PARFUMERIE
SCHIPPER

"Centrum"

Hippolytusbuurt 37

Tel.: 015-2124860

"In de Veste"

Gasthuislaan 66

Tel.: 015-2125100

"In de Hoven"

Papsouwse laan 232

Tel.: 015-2569518

Over de auteurs

Ir. M.Y. de Boo-Spaargaren (Scheemda 1955) studeerde Plantenveredeling aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen en werkt sedert 1983 als zelfstandig wetenschapsjournalist. Zij publiceerde o.a. in NRC Handelsblad en circa 20 vakbladen en tijdschriften, waaronder *Delft Integraal*, *Heidemij Tijdschrift*, *Natuurbehoud*, *Panda*, *Grasduinen*, *Vogels*, *Natuur & Milieu* en *Handhaving*.

H.M. van der Does (Den Haag 1964) volgde de glazeniersopleiding aan de Staatliche Glasfachschule in Rheinbach (Duitsland) van 1991 tot en met 1993. Ze startte vrijwel meteen daarna haar eigen atelier in Amsterdam voor ontwerp en uitvoering van glas-in-lood, brandschilderen, zandstralen en glasappliqué. Daarnaast werkt ze als freelance glasschilderes voor restauratiewerk.

Prof.ir. A.J.H.M. Haak (Overveen 1930), studeerde architectuur aan de Technische Hogeschool in Delft en aan de Harvard University in Cambridge, Massachusetts. In 1960 richtte hij het Architectenbureau Haak op. Van 1960 tot 1992 was hij achtereenvolgens docent aan de Technische Hogeschool Delft, lector en daarna hoogleraar in het vakgebied Afwerken en Inrichten van Gebouwen. Hij doceerde eveneens in de Verenigde Staten en Engeland. Hij publiceerde artikelen over o.a. zijn werk en enige handboeken over architectuur. In 1971 werd hij erelid van het American Institute of Architects.

Drs. J.W.L. Hilkhuijsen (Delft 1953) studeerde in 1979 af als cultureel antropoloog aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij was aanvankelijk werkzaam in het Volkenkundig Museum Nusantara te Delft. In 1982 trad hij in dienst van het Stedelijk Museum Het Prinsenhof, waar hij conservator ceramiek is. Thans verricht hij onderzoek naar de sociaal-economische geschiedenis van de Delftse plateelbakkerijen.

Dr. H.L. Houtzager (Delft 1935), voorzitter van de Redactiecommissie van *Delfia Batavorum*, studeerde geneeskunde in Leiden en werd in Nijmegen opgeleid tot vrouwenarts. Hij promoveerde in 1968 op het proefschrift *De vorming van oestrogenen in geval van mola-zwangerschap*. Tot juli 1996 was hij werkzaam als gynaecoloog in het Reinier de Graaf Gasthuis te Delft. Hij publiceerde tal van artikelen over gynaecologie en verloskunde,

alsmede over de geschiedenis van de geneeskunde.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956), lid van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde fysische geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft, met name over de naamkunde. Thans is hij verbonden als onderzoeker aan het historisch-kartografische onderzoeksproject 'Explokart' van de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij is adviserend lid van de commissie Straatnaamgeving van de gemeente Delft.

J.A. Meter (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheekopleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft.

M. van Noort (Delft 1933) is sinds 1977 secretaris van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum en secretaris van het medisch farmaceutisch museum De Griffioen. Hij is als manager werkzaam bij een farmaceutische multinational als hoofd opleidingen medische afdeling en waarborg kwaliteit klinisch onderzoek.

Drs. A.J.H. Rozemond (Leiden 1934) was na het behalen van het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar 2e klasse sedert 1958 in diverse functies werkzaam bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. In zijn vrije tijd studeerde hij rechten te Leiden, waar hij in 1972 voor zijn doctoraal examen (vrije studierichting) slaagde. In 1973 verwierf hij het diploma hoger archiefambtenaar. In dat jaar werd hij benoemd bij de Gemeentelijke Archiefdienst te Delft, werd in 1974 adjunct-archivaris en was van 1977 tot 1994 gemeentearchivaris.

Dr. M.A. Verschuyl (Goes 1933) studeerde geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam. Na een opleiding te Utrecht werd hij in 1963 als chirurg ingeschreven in het Specialistenregister. Vanaf 1964 was hij als algemeen chirurg verbonden aan het Bethel Ziekenhuis te Delft en na de fusie van 1984 tot zijn afscheid in 1989 aan het Reinier de Graaf Gasthuis. In 1972 promoveerde hij aan de Universiteit Utrecht tot doctor in de geneeskunde. Hij is thans adviserend chirurg verzekeringsgeneeskunde te Rotterdam. Hij is oprichter van de Stichting Orthopaedie en Revalidatie in Ontwikkelingslanden en tevens oprichter van Stichting Molen de Roos te Delft. Hij was enige jaren lid van de Monumenten Commissie te Delft en is thans voorzitter van het Historisch Genootschap Delfia Batavorum, in deze hoedanigheid maakt hij ook deel uit van de redactiecommissie.

T. van der Wees (Delft 1960), is sedert 1986 als journaliste en columniste werkzaam bij de Sijthoff Pers, respectievelijk bij de *Haagsche Courant* en de *Delftsche Courant*. Ze schrijft regelmatig over de Delftse historie en lokale kunst en cultuur. Ze werkte mee aan diverse publicaties, o.a. *Delftse vrouwen van vroeger door Delftse vrouwen van nu* (1996) en schreef in 1991 voor uitgeverij Uniepers een boekje over Delft in de serie *Het gezicht van Nederland*. In 1997 zal van haar hand een boekje over Delftse gevelstenen verschijnen.

J.M. Zantman (Delft 1951), volgde opleidingen tot glas-in-loodzetter en het vervaardigen van gebrandschilderd glas. Thans is hij werkzaam in het familiebedrijf Glashandel Zantman BV te Delft.

S.R. Zonneveld (Den Haag 1943) woont sinds 1960 in de gemeente Rijswijk. Hij is directeur-eigenaar van een bandenbedrijf. In 1990 kocht hij het vervallen tolhuis aan de Delftweg 32, dat onder zijn leiding totaal werd gerestaureerd.

Leeuwendaal advies bv

bureau voor management en organisatie

Leeuwendaal advies is een Nederlands adviesbureau, zelfstandig en onafhankelijk met ruim twintig adviseurs. Onze opdrachtgevers zijn overwegend overheids- en andere non-profit organisaties.

Leeuwendaal advies is gericht op de volgende vakgebieden waarvan de kennis en ervaring in eigen huis aanwezig zijn.

- organisatie-onderzoek en -verandering
- werving en selectie
- psychologisch onderzoek en assessment center
- ambtenaren- en arbeidsrecht
- functiewaardering en formatiebeleid
- onderzoek voor beleidsontwikkeling
- opleiding en training
- interim- en projectmanagement

Kwaliteit en de zekerheid van een praktisch resultaat.

Geen sjablonen maar maatwerk.

Een snel en rechtstreeks contact met uw adviseur.

*Nadere informatie
over onze aanpak en
specialismen zenden wij
u gaarne toe.*

Leeuwendaal advies bv

Haagweg 201, 2281 AM Rijswijk

Tel. (070) 319 20 62, Fax (070) 319 11 21

Naamregister

Persoonsnamen, topografie en Delftse instellingen en verenigingen

De namen in de noten, in de bibliografie (blz. 139-150) en de namen van de leden van de gemeenteraad (blz. 152-153) zijn niet in dit register opgenomen.

- Aalbers, W.H.M. 24
Abels, J.K. 11
Abtswoudseweg 124
Agrippa, Adrianus 81
Ampère, André Marie 133
Bakker, bouwureau 114
Balder, mannenkoor 19
Bary, de 87
BEC, voetbalvereniging 19
Beestenmarkt 127-128
Beijerinck, Derk 83
Beijerinck, Frederik 83
Beijerinck, Henriëtte 83, 86, 88-90
Beijerinck, Johanna 83, 86
Beijerinck, Martinus Willem 83-90
Berg, bakkerij van den 22
Berg-Weerheim, P.S. van den 22
Bergman, A.M. 9, 11
Berkum, Henny van 19
Bie-van Vliet, C.M. van der 15
Blauw, Joan 81
Bles, J. 59
Bleyswijck, Dirk Evertsz. van 72-73, 79-80
Bleyswyck, Jacob van 112
Blokpenning, Jan Willem 4, 7, 11, 17
Boelens, B.J. 21
Bollerey, F 5
Bommel, Helga van 24
Bonthuis, C.A. 15, 23
Bonzo 49
Boo, Marion de 83, 155
Bouten, A. 23
Bouwmeester, P. 11
Braatterein 118-121
Bracco Gartner, L.E.J.Z. 8
Buddy's, De 23
Bugge, Annegen Diric Heyn 81
Buitinga, Ton 23
Bult, E.J. 8, 107, 108, 117
Burch, Geertruijd van der 29
Burch, Jannetje van der 75-76
Burch, Willem van der 76
Burgwal 127-130
Buysen, Cornelis 73-74
Cann, Etienne van 14
Castaño Campoy, Margari 56
Christie's 99, 100, 102
Claus, Prins 15, 22
Cluyt, Dirck 72-73
Colyn Jansz., Claes 112
Comte, Adolf le 47, 49
Copernicus, Nicolaus 32, 43
Cranenburgh, G.P. van 21
Crecy, Louis de 116
Daan, Gunnar 10
Deen, K.J.H.W. 7, 11, 17
Delcour, J. 24
Delfgauw, F 14
Delftsch Studentencorps 103
Delftsche Orkest Vereniging 24

Delta, volleybalclub 16
 DHC 21
 Dijk, R.F. van 8
 Dingenans, Waalko Jans 104
 Does, Hermine van der 27, 53, 55-57, 155
 Doublet, Comelia 29
 Dröge, J.F. 7
 DSHC, hockeyclub 16
 Dubbelman, Rokus 135
 Duparc, H.J.A. 19
 Dürer, A. 53
 Duyndam, P.C.M. 107
 Duyst van Voorhout, Hendrik 29
 Duyst van Voorhout, Maria 29-32, 39
 Duyster, Jeroen 21
 Eeden, F.W. van 85
 Eglantier, De 14
 Egmond, Anna van 95
 Eijk, Fa. van 109, 118, 124
 Eijs, Irene 21
 Eland, De 22
 Elckerlyc 23
 Elias-Schloss, douair. 82
 Emeis, E.M.C. 11
 Engel, J. 27
 Erasmus, Desiderius 79
 Evertsen 41, 43
 Excelsior, gymnastiekvereniging 22
 Excelsior, korfbalclub 14
 Excelsior, showcorps 20
 Fattorini, Enrico 98
 Filips van Bourgondië 134
 Fischer Fzn., J.B. 8-9
 Foreest, Pieter van 67-74
 Fomerod, R. 7
 Franklin, Benjamin 41, 42-43
 Fraterhuis 72
 Frölich, M.J. 14
 Fundatie van Renswoude 6, 22, 25-57
 Gaag, L.P. van der 28
 Galilei, Galileo 32, 43
 Gerards, Balthasar 15, 96
 Goot, H. van der 14
 Goudappel, C.D. 11
 Graaf, Gerrit de 135
 Grakist, J. 9
 Grange, Justus de la 75-76
 Groot-Op den Brouw, G.W.A. 9, 11
 Guyon, François 15, 16
 Haak, A.J.H.M. 5, 11, 22, 75, 82, 98, 155
 Haan, L. de 13
 Haartsen, Tom 94
 Hansen 87
 Hartz, J.P. 114
 Hauwe, Pierre van 20-21, 23
 Havenaar, W. 9
 Havermans, A.J.E. 28
 Hazeveld, M.W. 9, 11
 Heel, J.F. van 11
 Heijden-Wolfhagen, P.C. van der 11
 Heijmans, H.G. 14
 Heurnius, Johannes 74
 Heyden, Cornelis van der 67, 73
 Hilkhuijsen, Jos 32, 46, 155
 Hoff, van 't 85
 Hohenlohe, Filips van 95
 Hollink, R.A.M. 22
 Holst, J.B. van 23
 Hooch, Pieter de 75-82, 97-98
 Hoogeveen, Dirk van 29
 Houben, Francine 18
 Hout, A.J. van der 20
 Houtzager, H.L. 4, 10, 11, 20, 25, 67, 71, 155
 Hovenkamp, H.A.R. 8
 Hoyneck van Papendrecht, Jan 103
 Hudito, hockeyclub 16
 Hugo Grotius, Sted. Scholengem. 13
 Huijter, Jan Jansz. de 67, 70
 Huygens, Christiaan 41, 42
 Huysse van Sint Christoffel 13
 Huyter, Claes de 112
 Huyterstraat 109-114
 IJsseling, W. 23
 Jonge, C.H. de 11

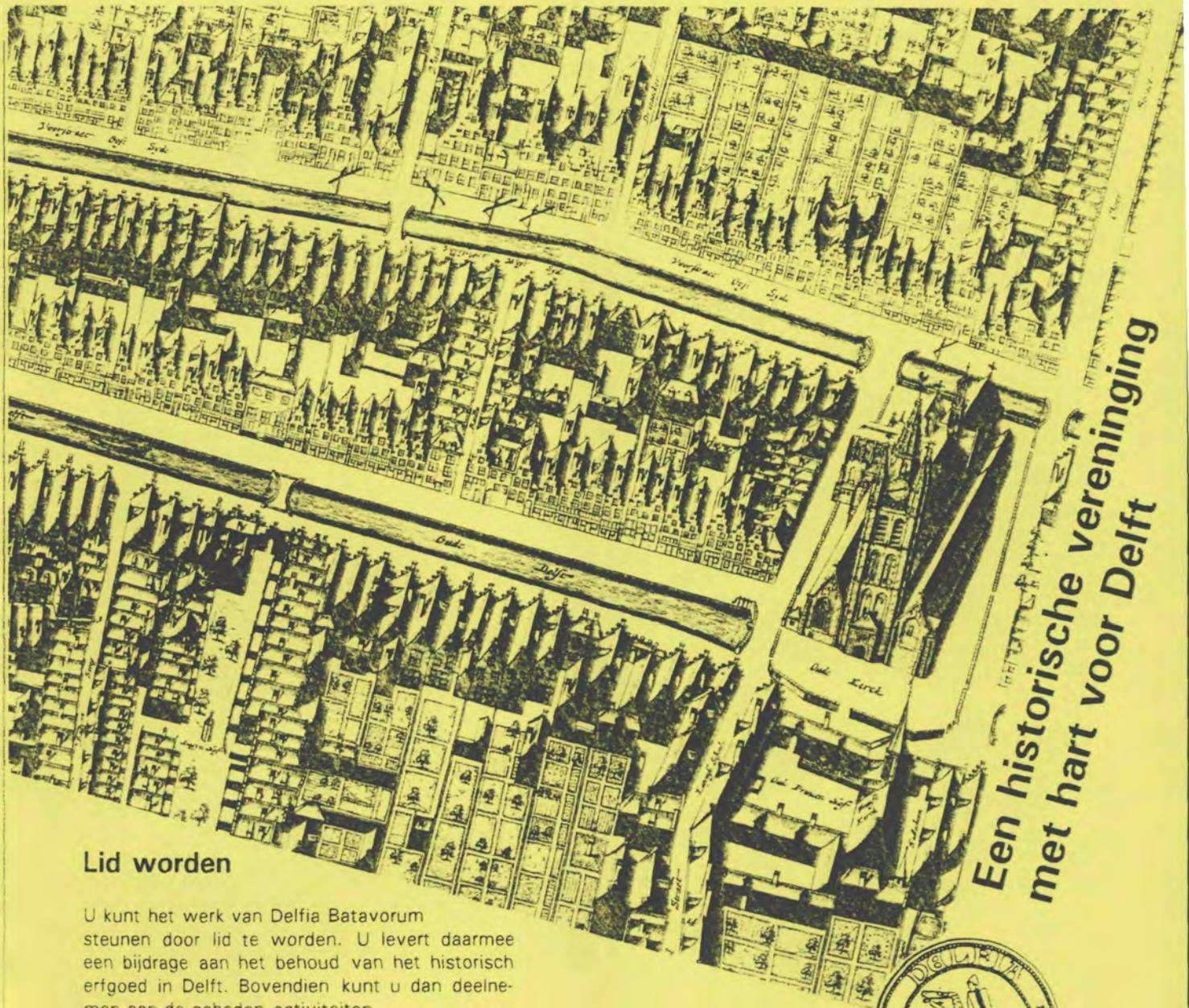
Jostiband Orkest 17
 Joustra, Wietse en Bas 133
 Kelvink, Ramon 22
 Kersten, Michiel 96
 Key, Adriaen Thomas 94-96
 Keyser, Hendrick de 42, 44
 KFC'71, damesvoetbalclub 19
 Kinderboerderij 18, 24
 Kinkel, minister 15
 Klevering, Jan 134
 Klooster, L.J. van der 96
 Kluyver, Albert Jan 90
 Koch, Robert 87
 Konijnenburg, Willem van 48
 Koops, P. 11
 Koppen, P.A. van 7, 11
 Koster, sportschool 18
 Kramer, M. 104
 Krogt, P.C.J. van der 11, 133, 156
 Krogt, René van der 31, 75
 Kroonen, A.J.M. 14
 Kruikius 121
 Kunz, G.G. 11
 Laan, K.M. van der 24
 Laars, Schoensmeerfabriek De 120
 Laga 21
 Lankhout & Co., S. 102
 Leeghwater, Jan Adriaenz. 41, 42
 Leeman, F. 23-24
 Leer, Oscar van 14
 Leeuwen, Dick van 19
 Leeuwen, H.W. van 4, 11
 Leeuwen, Jac. van 135
 Leeuwen, W.A.G. van 7, 14, 22
 Leeuwenhoek, Antoni van 29, 32,
 43
 Leickert, Charles 100-101
 Leupen-van den Bosch, W.J.B.I. 9,
 11
 Lieburg, M.J. van 9
 Linnaeus 32, 43
 Lint, A.N. de 47
 Loef, J.J. van 6, 11
 Loevestein 8-9
 Lokin, Danielle 98
 Lourisz., Arent 81
 Lumen, Filmhuis 13, 15
 Maarel, P. van der 110, 129
 Maarseveen, M. van 95
 Maes, P. 114
 Mandele, W.F. van der 43
 Mankes, Jan 47
 Maria Magdalena Convent 69
 Maria van Jessekerk 49
 Marken, van 87-89
 Maurits, prins 95
 Mecanoo, architectenbureau 18
 Meer, C.P.M. van der 24
 Meinema-Meinema, W.F.M. 23
 Meter, J.A. 139, 156
 Meteren-Veldhuis, Th.A. van 28
 Mierlo, H. van 15
 Mijnders, Anton P. 120
 Naerden, Cornelis van 81
 Nassau, Catharina van 94-96
 Nassau, Maria van 94-96
 Nes, Eeke van 21
 Nieuwe Kerk 103
 Nijs, Fred 26
 Noort, M. van 4, 11, 59, 156
 Nuijen, Wijnand 101
 Oel, J. van 11
 Oldelft 14
 Olsthoorn, A. 119
 Oostrom, van 135
 Ooststroom, F.W. van 8
 Oostveen, J. 123
 Openbare Bibliotheek 23
 Opstelten, I.W. 28
 Orff, Carl 23
 Oscar Romero College 21
 Oude Delft 104
 Oude Kerk 14, 22, 23
 Peer, A.J.J.M. van 11
 Peute, Dries 13
 Phaff, H.E. 11
 Pieterse-Prins, G.G. 28
 Pijnacker NH kerk 114-115
 Pop, J.J.H. 19
 Poppink-de Kleer, M. 9, 11

- Porceleyne Fles, De 49
 Potok, Chaim 20
 Prieëlle, J. de 15
 Prink, minister 17
 Prins Hendrik, Chr. Muziek Ver. 23
 Prinsenhof, Het 22, 82, 95-96, 98
 Prinsenhof-Kruidentuin 115-118
 Prometheus, schermvereniging 14
 Proteus-Eretes 21
 Quellinus, Artus 42, 44
 Raymakers, B.W. 11
 Reede, Frederik Adriaan baron van 29
 Reedijk, Peter 28
 Reijen-Mienis, W. van 11
 Reinders, T. 24
 Reinoud IV van Gelre 116
 Rembrandt van Rijn 42, 44
 Remijnse, C.J. 15
 Renswoude, Fundatie van, zie Fundatie
 Ressing, H.H. 24
 Rethans, J.C.A. 13
 Reuser, Mike 24
 Revenga Postma Hagg, architectenbureau 127
 Rijkée, Wouter en Matthijs 133
 Rijn, Rembrandt van 42, 44
 Ring Pass 13
 Ritzen, minister 17
 Robbedoezen, koor 21
 Roermund, J.A.C.E. van 13
 Roos, Molen De 18, 20
 Röling, W. 5
 Rotary 24
 Rozemond, A.J.H. 11, 13, 27, 156
 Ruyter, Michiel de 41, 43
 Saher, E.A. von 47
 Sanctus Virgilius, Kath. Stud. Ver. 19
 Sandow, krachtsportclub 14
 Schaapskooi, De 19
 Schelfhout, Andries 101
 Scheltema, B.E. 26
 Schieweg 124
 Schouten, Jan L. 6, 26, 38, 46-50
 Schwartzberg, Gunther graaf van 96
 Semplonius, F. 113, 116, 125
 Sicking, Thijs 21
 Sint Agathaklooster 72, 117, 118, 123
 Sint Barbaraklooster 122
 Sint Hieronymusklooster 70, 75-82
 Sluyterman, Th.K.L. 38
 Sotheby's 95, 97-98
 Sportfondsenbad 14
 Stanislas College 5, 13
 Steinman, Antoinette 15
 Stekelenburg, Johan 14
 Stockum's Veilinghuis, Van 104
 Synagoge 15, 20, 21
 Taptoe 20
 Technisch Museum 14
 Teylingen, Josine Adriaensdr. van 72
 Thoof, Joost 49
 Thor, studentenver. 17
 Tienstra, M. 11
 Tillema, M. 11
 Timpman, Ger 23
 Toorop, Jan 99, 102
 Tromp 41, 43
 Turksma, A. 20
 Universiteitsbibliotheek 18
 Veldhuis, H.J.S. 28
 Veldhuis, Herman 6, 25-26, 46-50
 Verbrugge, B.D. 11
 Verhagen, Hans 96, 97
 Verhoeven, G. 8, 16
 Vermeer, Johannes 5, 8, 14, 18, 19, 97-98, 100-101
 Vermeer, Piet en Annie 20
 Verschuyf, M.A. 4, 7, 11, 22, 26, 156
 Vervloet-Reijnhout, K.M. 21
 Veste, Theater De 13, 23
 Vijf Mei Daltonschool 18
 Visbanken 16
 Visser 109, 111
 Visser, P.C. 11

Visser, Roel 15
Vitesse 21
Vollenhoven, Pieter van 14
Vos, H.H. 7, 17, 21
Vries, Hugo de 85, 87
Vroom, F.N. 11
Waal, C.J.D. 5
Wakker, K.F. 18
Walsum, G.E. van 11
Walsum, H.V. van 5-7, 16, 19, 21-23,
28, 56
Wees, Trudy van der 29, 157
Wegner, J.G. 11
Weissenbruch, Jan Hendrik 101
Wending, Buurthuis 19
Werner, monnik 50
Westvest 122-124
Wijbenga, D. 11
Wijs-Kamp, J.M. de 11
Willem II, graaf 16, 114
Willem van Oranje/de Zwijger 23,
42, 60, 70-71, 73, 95-96
Wortel, Marten en Meike 18
Ypenburg 121-122
Zaalen, W.M.C. van 18
Zantman, Glashandel 6, 25, 27, 51,
56, 57
Zantman, Johan 56
Zantman, John 27, 50, 56, 57, 157
Zomervrucht, Janneke 22
Zonneveld, S.R. 59, 157
Zuid-Hollandse Cartonagefabriek
133
Zuidpolder van Delfgauw 107-109,
124-127
Zuithoff, A.J. 27
Zwan, Niels van der 21
Zwennis, W.C.M. 11

Index adverteerders

De Bruyn & Emeis Makelaardij
138
Energie Delfland 12
Uitgeverij Elmar 66
Drogisterij J.W. Elzenaar 151
Gemeentelijke Archiefdienst 91-93
Kantoorvakhandel Frans Kempers
105
Kleyweg's Stads-Koffyhuys 106
Leeuwendaal advies 158
Van Loenen Horlogerie-Stadsuur-
werkmaker 132
Naaborg Bouwbedrijf 82
Parfumerie Schipper 154
Talens Foto-Video 58
Drukkerij Vis Offset 65
Glashandel Zantman 51

Een historische vereniging
met hart voor Delft

DELFLIA BATAVORUM

Lid worden

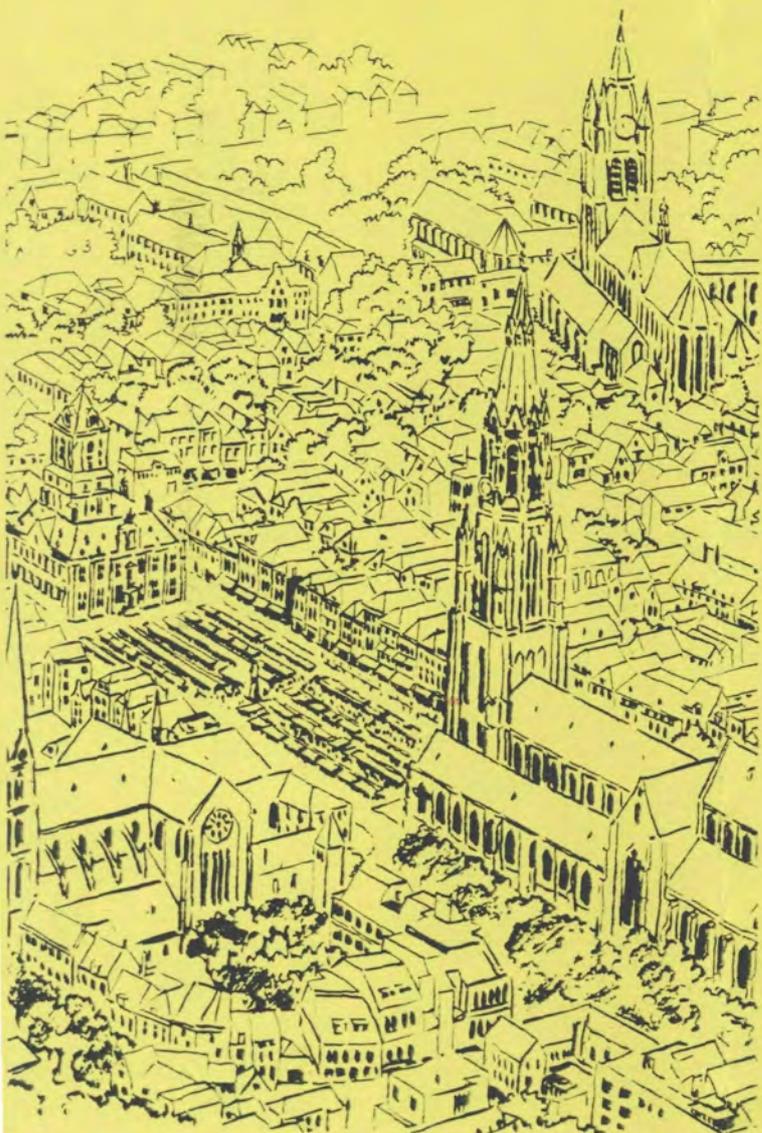
U kunt het werk van Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historisch erfgoed in Delft. Bovendien kunt u dan deelnemen aan de geboden activiteiten. De contributie bedraagt 25 gulden per jaar. Een tweede lid op het zelfde adres betaalt 10 gulden per jaar. U kunt zich aanmelden door de aangehechte aanmeldkaart volledig in te vullen en naar het secretariaat te sturen. Ook als u meer informatie wilt hebben over Delfia Batavorum kunt u terecht bij het secretariaat (tel. 070-3935257).

Secretariaat Delfia Batavorum
Pater Doumenstraat 9
2286 PP Rijswijk

Frankeren
als
briefkaart

Delfia Batavorum

Een stad met zo'n rijk verleden als Delft heeft recht op een historische vereniging die dit verleden koestert. Delfia Batavorum werd in 1935 opgericht om een bijdrage te leveren aan de instandhouding van het historisch erfgoed in Delft en om de geschiedenis van de stad levend te houden. Inmiddels is Delfia Batavorum uitgegroeid tot één van de grootste verenigingen in Delft.

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van de stad levend te houden, ontplooit Delfia Batavorum diverse activiteiten.

- De vereniging brengt een **jaarboek** uit, met gevarieerde bijdragen over historische onderwerpen, aangevuld met een kroniek over belangrijke gebeurtenissen die in het afgelopen jaar in Delft hebben plaatsgevonden, een rubriek met recente publikaties over Delft en Delvenaren, een overzicht van archeologische vondsten en een verklaring van nieuwe straatnamen. Het jaarboek wordt beschikbaar gesteld aan de leden, zonder extra kosten.

- Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging voor de leden een **lezing**. Deze lezingen gaan veelal over specifieke Delftse onderwerpen, maar ook over algemene thema's. Introducés zijn welkom.

- Jaarlijks organiseert Delfia Batavorum minstens één **excursie** buiten Delft, waaraan leden en introducés tegen betaling kunnen deelnemen.

- De vereniging houdt de leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van een **nieuwsbrief**.

Commissie Behoud Stadsschoon

Belangstelling voor en kennis van het verleden van Delft bevordert het zorgvuldig omgaan met de stad in het heden en met het oog op de toekomst. De Commissie Behoud Stadsschoon, één van de commissies van Delfia Batavorum, volgt de plannen voor ingrepen in de stad op de voet. De commissie vestigt de aandacht van stadsbestuurders en inwoners op ongewenste ontwikkelingen, zo mogelijk vergezeld van een advies met alternatieven.

Erepenning

Delfia Batavorum reikt de **J.W. Blok-penning** uit aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van Delft en/of het bevorderen van het behoud en herstel van het cultureel erfgoed.

Hierlangs afknippen

Hierlangs afknippen

Hierlangs afknippen

Ik meld mij aan als lid van de historische vereniging **Delfia Batavorum**.
(Alstublieft in blokletters invullen.)

Voorletters en naam: Dhr/Mevr*)

(eerste lid)

Adres:

Postcode/woonplaats:

(Een tweede lid op het zelfde adres)

Voorletters en naam: Dhr/Mevr*)

(tweede lid)

*) Doorhalen wat niet van toepassing is.

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van de stad levend te houden, ontplooit Delfia Batavorum diverse activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit, met gevarieerde bijdragen over historische onderwerpen, aangevuld met een kroniek over belangrijke gebeurtenissen die in het afgelopen jaar in Delft hebben plaatsgevonden, een rubriek met recente publikaties over Delft en Delftenaren, een overzicht van archeologische vondsten en een verklaring van nieuwe straatnamen. Het jaarboek wordt beschikbaar gesteld aan leden, zonder extra kosten.

Delfia Batavorum reikt de **J.W. Blok-penning** vanaf 1993 uit. Deze erepenning wordt toegekend aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van Delft en/of het bevorderen van het behoud en herstel van het cultureel erfgoed.

Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging voor de leden een **lezing**. Deze lezingen gaan veelal over specifiek Delftse onderwerpen, maar ook over algemene thema's. Introducés zijn welkom.

Jaarlijks organiseert Delfia Batavorum minstens één **excursie** buiten Delft, waaraan leden en introducés tegen betaling kunnen deelnemen.

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van een **niewsbrief**.

Lid worden

U kunt het werk van het historisch genootschap Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historisch erfgoed in Delft. Bovendien kunt u dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging. Aanmelden kan bij het secretariaat: **Delfia Batavorum Pater Doumenstraat 9 2286 PP Rijswijk.**

